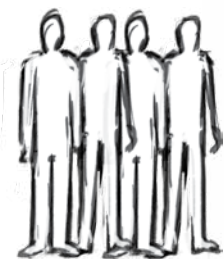
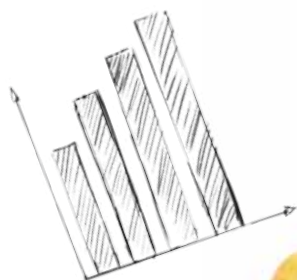

**Praca z uczniem zdolnym
na zajęciach lekcyjnych
z wiedzy o społeczeństwie.
Poradnik dla nauczycieli**
**Myślę jak obywatel. Mam wpływ
na to, co się dzieje wokół mnie**

Lidia Pasich, Jolanta Gwóźdź

Praca z uczniem zdolnym
na zajęciach lekcyjnych
z wiedzy o społeczeństwie.
Poradnik dla nauczycieli

*Myślę jak obywatel.
Mam wpływ na to, co dzieje się wokół mnie*

Lidia Pasich
Jolanta Gwóźdź

Wydawca:

Ośrodek Rozwoju Edukacji
Aleje Ujazdowskie 28
00-478 Warszawa
tel. +48 22 345 37 00
fax +48 22 345 37 70

Publikacja powstała w ramach projektu „Opracowanie i wdrożenie kompleksowego systemu pracy z uczniem zdolnym”

Autorzy:

Lidia Pasich
Jolanta Gwóźdź

Recenzent: Grażyna Okła

Redaktor merytoryczny: Lidia Pasich

Projekt graficzny:

Agencja Reklamowa FORMS GROUP

Wydanie I

Warszawa, 2013

Nakład 20 000 egz.

ISBN 978-83-62360-23-9

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

OŚRODEK
ROZWOJU
EDUKACJI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

Publikacja współfinansowana przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

EGZEMPLARZ BEZPŁATNY

Przygotowanie do druku, druk i oprawa:

Agencja Reklamowo-Wydawnicza A. Grzegorzcyk
www.grzeg.com.pl

Spis treści

Wstęp	5
I. Prawo w służbie zdolności	7
II. Koncepcja koncepcji nierówna. Teoretyczne podstawy pracy z uczniem zdolnym	9
III. Bogactwo zdolności – potęgą człowieka	15
IV. Portret ucznia zdolnego	23
V. Kto kogo wspiera i jak? Kompetencje nauczyciela w zakresie pracy z uczniem zdolnym	29
VI. Bogactwo w różnorodności	35
A. Strategie i metody nauczania wiedzy o społeczeństwie	36
B. Znam swoją rodzinę i wiem, w jakim kraju mieszkam	38
C. Wiem, kim jestem i współpracuję z innymi	41
D. Wpływam na innych, buduję samorządność i badam społeczność lokalną	46
E. Wiem, w jaki sposób prawo reguluje życie obywateli, rozpoznaję przypadki jego łamania, znam prawa człowieka i potrafię o nie walczyć	51
F. Działam jako obywatel, podejmuję decyzje, badam i komentuję wydarzenia w Polsce i na świecie	58
VII. Mój talent – mój skarb. Praca ucznia zdolnego nad sobą	79
VIII. Podsumowanie	81
IX. Bibliografia	83

Wstęp

*Dzieci rozpoczynają naukę jako znaki zapytania, a kończą jako kropki*¹. Przywołaną wypowiedź Neila Postmana możemy śmiało zinterpretować i stwierdzić, że wszyscy geniusze w historii to *wykrzykniki*, które pojawiły się po to, abyśmy mogli odkryć w sobie *znaki zapytania*. Niezwykłe i utalentowane osobowości odmieniają rzeczywistość, zmieniają bieg historii, dokonują przełomowych odkryć, wprowadzają innowacyjne rozwiązania, pokonują bariery nie do pokonania, łamią schematy w wielu dziedzinach życia. Są wśród nas po to, abyśmy czerpali z ich mądrości i doświadczenia, pasji, optymizmu i niezniszczalnej wręcz energii. Dzięki ich postawie każdy człowiek może próbować zmienić swoje życie i podjąć osobiste wyzwania.

Poradnik *Praca z uczniem zdolnym na przedmiocie wiedza o społeczeństwie* powstał z myślą o nauczycielach uczących przedmiotu wiedza o społeczeństwie i odpowiada wymogom wprowadzonej Rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 grudnia 2008 r. *Podstawy programowej wychowania przedszkolnego i kształcenia ogólnego*². Jego główne założenia koncentrują się wokół celów służących:

- ukierunkowaniu nauczycieli wiedzy o społeczeństwie w zakresie rozwijania zdolności i kompetencji społeczno-obywatelskich, zgodnie z zaleceniami Parlamentu Europejskiego i Rady³,
- zainspirowaniu nauczycieli do wdrażania nowoczesnych teorii i strategii dydaktycznych służących kształtowaniu świadomej postawy obywatelskiej i aktywnemu uczestnictwu w życiu publicznym i społeczeństwie obywatelskim,
- wskazaniu konkretnych rozwiązań dydaktycznych wspomagających twórcze i refleksyjne myślenie uczniów, które ma czynić ich skuteczniejszymi w rozwiązywaniu problemów społecznych i podejmowaniu decyzji.

Najważniejsza idea Poradnika to przekonać nauczycieli do indywidualizacji kształcenia młodzieży szczególnie uzdolnionej oraz potrzeby organizowania im różnorodnych form wsparcia. W konsekwencji chodzi o rozbudzanie zaciekawienia, rozwijanie różnych typów myślenia, wywoływanie potrzeby stosowania różnorodnych strategii dydaktycznych, aby sprawdzić, jak działają, jak odebrali je uczniowie i jak się czuje nauczyciel w roli eksperymentatora oraz umocnić na stałe twórcze podejście do treści przedmiotowych tak, aby uczeń mógł powiedzieć: *Czułem, że przekroczyłem samego siebie*.

Autorkom zależy na tym, aby w trakcie lektury Poradnika towarzyszyły Nauczycielom pozytywne emocje i wysoka motywacja do stosowania różnorodnych form w stymulowaniu zainteresowań Ucznia w rozwijaniu posiadanych uzdolnień.

Lidia Pasich i Jolanta Gwóźdź

¹ M.J. Gelb, *Myśleć jak geniusz. Ucz się od dziesięciu największych umysłów w dziejach*, Poznań 2004, s. 307.

² Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 grudnia 2008 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół, Dz.U. 2009 nr 4, poz. 17.

³ *Zalecenie Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 18 grudnia 2006 r. w sprawie kompetencji kluczowych w procesie uczenia się przez całe życie*, Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej, 2006, [online] <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2006:394:0010:0018:pl:PDF>

Rozdział 1

Prawo w służbie zdolności

W polskim systemie oświatowym kształcenie uczniów szczególnie uzdolnionych regulowane jest przepisami *ustawy o systemie oświaty*, w której zgodnie z art. 1 pkt 6 system zapewnia „opiekę nad uczniami szczególnie uzdolnionymi poprzez umożliwianie realizowania indywidualnych programów nauczania oraz ukończenia szkoły każdego typu w skróconym czasie”⁴. Warunki i sposób organizacji indywidualnego toku nauki lub programu określa rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 19 grudnia 2001 r.⁵. Uczniowie objęci taką formą kształcenia pracują w oparciu o indywidualny program nauki, którego celem jest rozwijanie posiadanych przez nich zdolności. Szansą dla uzdolnionej młodzieży jest wczesne rozpoznanie jej talentów i wybór odpowiedniego modelu kształcenia, i w tym zakresie współpraca z poradniami psychologiczno-pedagogicznymi stanowi wartościową pomoc dla ucznia i nauczyciela⁶.

Z pozytywnych działań polityki oświatowej należałoby wymienić pomoc finansową dla młodzieży osiągającej ponadprzeciętne wyniki w nauce w formie stypendium Prezesa Rady Ministrów i Ministra Edukacji Narodowej⁷. Wśród kandydatów do stypendium znajdują się uczniowie wykazujący się uzdolnieniami w jednej lub kilku dziedzinach wiedzy. To również często laureaci konkursów i olimpiad przedmiotowych, do których są przygotowywani na dodatkowych zajęciach prowadzonych przez nauczycieli⁸. Indywidualizacja kształcenia uczniów uzdolnionych realizowana jest także w klasach profilowanych, poprzez możliwość wyboru przedmiotów fakultatywnych oraz na dodatkowych zajęciach organizowanych przez szkoły⁹. Reforma programowa wprowadzona 1 września 2009 r. istotnie poszerzyła ofertę programów fakultatywnych i nadała kształceniu uzdolnionych uczniów charakter zmiany systemowej¹⁰. Za realizację projektu *Opracowanie i wdrożenie kompleksowego systemu pracy z uczniem zdolnym* odpowiedzialny jest Ośrodek Rozwoju Edukacji. W ramach projektu organizowane są specjalistyczne konferencje, szkolenia oraz udostępniane są różnorodne publikacje i materiały dydaktyczne¹¹.

⁴ Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty, Dz.U. 2004, nr 256, poz. 2572 z późn. zm.

⁵ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 19 grudnia 2001 r. w sprawie warunków i trybu udzielania zezwoleń na indywidualny program lub tok nauki oraz organizacji i indywidualnego programu lub toku nauki, Dz.U. 2002, nr 3, poz. 28; Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 25 marca 2010 r. w sprawie warunków i trybu udzielania zezwoleń na indywidualny program lub tok nauki oraz organizacji indywidualnego programu i toku nauki w szkołach artystycznych nierealizujących kształcenia ogólnego, Dz.U. 2010, nr 61, poz. 381.

⁶ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 17 listopada 2010 r. w sprawie zasad udzielania i organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach, Dz.U. 2010, nr 228, poz. 1487.

⁷ Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 14 czerwca 2005 r. w sprawie stypendiów prezesa Rady Ministrów, ministra właściwego do spraw oświaty i wychowania oraz ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, Dz.U. 2005, nr 106, poz. 890.

⁸ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 29 stycznia 2002 r. w sprawie organizacji oraz sposobu przeprowadzania konkursów, turniejów i olimpiad, Dz.U. 2002, nr 13, poz. 125 z późn. zm.

⁹ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 30 lipca 2002 r. w sprawie warunków tworzenia, organizacji oraz działania klas i szkół sportowych oraz szkół mistrzostwa sportowego, Dz.U. 2002, nr 126, poz. 1078.

¹⁰ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 7 lutego 2012 r. w sprawie ramowych planów nauczania w szkołach publicznych, Dz.U. 2012, poz. 204.

¹¹ Projekt jest współfinansowany przez UE w ramach EFS. Materiały dla nauczycieli są dostępne na stronie Ośrodka Rozwoju Edukacji, [online] http://www.ore.edu.pl/strona-ore/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=120&Itemid=1353

Rozdział 2

Koncepcja koncepcji nierówna. Teoretyczne podstawy pracy z uczniem zdolnym

Istnieje wiele koncepcji i modeli zdolności. W kontekście rozwijania uzdolnień na przedmiocie wiedza o społeczeństwie szczególnie warta uwagi jest wartościowa koncepcja strukturalno-interakcyjna amerykańskiego psychologa Josepha Renzulliego i jego *Trójpierścieniowy Model Zdolności*. Spójne z ideą Poradnika są również koncepcje: koncepcja inteligencji wielorakiej Howarda Gardnera, inteligencji emocjonalnej Daniela Golemana a także aktywnej jednostki z *Aktiopowym Modelem Zdolności* Alberta Zieglera¹².

1. Koncepcja Josepha Renzulliego¹³

Amerykański psycholog określił czynniki, które decydują o tym, że może rozwinąć się talent. Na bazie swojego odkrycia uruchomił szerokie spektrum działań, które umożliwiły stworzenie całego systemu rozwijającego uzdolnienia dzieci i młodzieży. Model ten zbudowany jest z trzech elementów.

Rysunek 1. Trójpierścieniowy Model Zdolności Josepha Renzulliego

Źródło: Renzulli's Three-Ring Conception of Giftedness,
[online] http://www.gigers.com/matthias/gifted/three_rings.html

¹² T. Giza, *Podstawy pracy z uczniem zdolnym*, Kielce 2011, s. 27-34.

¹³ Tamże, s. 28. Koncepcja pochodzi z końca lat 70. Prezentowana jest w polskiej literaturze przez Wiesławę Limont i Stanisława Popka.

1. Ponadprzeciętne zdolności oznaczają uzdolnienia ogólne i kierunkowe. J. Renzulli rozumie je jako zdolność przyswajania informacji, umiejętność integracji zdobytego doświadczenia, wysoki poziom myślenia abstrakcyjnego oraz zdolność do przyswajania wiedzy i wysoki poziom aktywności w zakresie wykorzystywania posiadanych zdolności.
2. Twórczość rozumie jako elastyczność, płynność, oryginalność myślenia, otwartość na doświadczenia, wrażliwość na stymulację, chęć i odwagę w podejmowaniu ryzyka.
3. Zaangażowanie zadaniowe dotyczy motywacji ukierunkowanej na działanie, z którą łączy takie cechy jak: wytrzymałość, cierpliwość, ciężką pracę, pewność siebie, spostrzegawczość, fascynację zagadnieniem, tematem, problemem.

J. Renzulli twierdzi, że tylko jednoczesny rozwój tych trzech czynników może spowodować ukształtowanie talentu. Te trzy grupy czynników podlegają wzajemnym oddziaływaniom oraz wpływom środowiska społecznego, w którym są osadzone¹⁴.

2. Koncepcja inteligencji wielorakiej Howarda Gardnera¹⁵

H. Gardner zakwestionował iloraz inteligencji jako jedyny wskaźnik inteligencji. Stwierdził, że inteligencja nie jest cechą stałą i najlepiej jest traktować ją jako zespół zdolności i umiejętności, które mogą być ciągle doskonalone i rozwijane. Słowo „talent” i „inteligencja” Gardner używa zamiennie¹⁶. Wychodzi z założenia, „że mózg ludzki jest modułarny, tzn. że różne zdolności (inteligencje) można wyizolować jako pochodne poszczególnych modułów mózgu”. Typologia psychologa wynika z badań, które prowadził i dowodzą one, że każda z wyróżnionych inteligencji ma swój ośrodek w innej części mózgu. Gardner przypisał określonym obszarom osiągnięć ludzi odpowiadające im rodzaje inteligencji: muzyczną, przestrzenną, i wizualną, kinestetyczną, interpersonalną, intrapersonalną, przyrodniczą, językową, i logiczno-matematyczną¹⁷. Według niego każdy posiada różne typy inteligencji. Uczeń uzdolniony humanistycznie niewątpliwie obdarzony jest inteligencją językową, interpersonalną czy kreatywną, która jest związana z pojęciem twórczości.

Ludzie obdarzeni inteligencją lingwistyczną interesują się językiem w różnych kontekstach, sprawnie się nim posługują i sprawia im to wielką przyjemność. Słowa mają dla nich ogromne znaczenie. Twierdzą, że „potęga tkwi w języku”. Posiadają bogaty słownik; intuicyjnie dobierają właściwe słowa, sformułowania, cytaty, bawią się językiem i „smakują” go. Wspiera ich w tym naturalna intuicja językowa. Poziom komunikacji, który prezentują, bywa często mistrzowski. Słuchanie ich sprawia innym przyjemność. Do ich ulubionych zajęć należy: czytanie, pisanie, mówienie, tłumaczenia. Osoby, które prezentują ten typ inteligencji to: pisarze, poeci, dziennikarze, przywódcy polityczni, lingwiści, tłumacze, korektoży, prawnicy, nauczyciele, negocjatorzy, sprzedawcy¹⁸.

¹⁴ L. Pasich, *Koncepcja rozwoju zdolności Josepha Renzulliego jako podstawa programów edukacyjnych wspierania uczniów zdolnych*, w: *Praca z uczniem zdolnym w środowisku lokalnym. Teoria i praktyka*, pod red. T. Giza i I. Pałgan, WSNSiT, Radom 2011, s. 21.

¹⁵ Howard Gardner amerykański psycholog, specjalista w dziedzinie psychologii uczenia się, twórca teorii inteligencji wielorakiej (*multiple intelligence*).

¹⁶ A. Smith, *Przyspieszone uczenie się w klasie*, Katowice 1997, s. 55.

¹⁷ T. Giza, *Podstawy pracy z uczniem zdolnym*, s. 31.

¹⁸ M. Taraszkiewicz, *Buletyn Maturalny. Stawianie celów. Co warto o tym wiedzieć?* Publikacja współfinansowana przez EFS, CKE, Warszawa 2006, s. 13.

Ludzie obdarzeni inteligencją interpersonalną cechują się wysoką wrażliwością na problemy innych osób. Posiadają naturalną empatię, głębokie zainteresowanie i wykazują rozumienie ludzi wokół siebie. Są gotowi, aby wspierać, pomagać rozmawiać, poświęcać innym czas, niezależnie od typów osobowości. Często bywają urodzonymi liderami, ponieważ: potrafią uczyć i naturalnie wpływać na innych, łagodzić konflikty, naturalnie przewodzić, tworzyć więzi i współpracować.

Osoby, które prezentują ten typ inteligencji to: wybitni liderzy (polityczni, społeczni, religijni), sprzedawcy, psychoterapeuci, nauczyciele, menedżerowie, dyrektorzy, negocjatorzy, sekretarki, pracownicy socjalni, lekarze, pielęgniarki¹⁹.

Ludzie obdarzeni inteligencją twórczą (kreatywną) są osobami, które nie zgadzają się na obecny stan rzeczywistości. Zmiana pewnych stanów rzeczy na lepsze jest motorem ich życia. Określa się ich jako innowacyjnych, ponieważ myślą w sposób „promienisty”, nieograniczony żadnymi barierami. Ustawicznie szukają nowych rozwiązań, eksperymentują, tworzą, badają, wymyślają rzeczy, których jeszcze nie ma. Uwielbiają wyzwania i podejmowanie ryzyka. Uprawiają twórczość przez małe i duże T w zależności od zdolności. Produkty, które wytwarzają, bywają genialne. Co ciekawe, ludzie twórczy posiadają szereg zainteresowań, podejmują wyzwania w nowych i trudnych obszarach i dziedzinach. W tej grupie mieszczą się nieustanni „poprawiacze”, „przerabiacze”. Nie ma dla nich rzeczy niemożliwych; tworzą natchniamiast nowe rozwiązania. Tacy ludzie skutecznie zmieniają świat²⁰.

3. Koncepcja inteligencji emocjonalnej Daniela Golemana

Daniel Goleman odwrócił postrzeganie zdolności o 180 stopni. Stwierdził, że najważniejszą umiejętnością w celu osiągnięcia sukcesów w życiu jest zdolność kierowania własnymi emocjami. Jest to coś w rodzaju metazdolności, od których zależy wykorzystanie wszystkich pozostałych. Inteligencja emocjonalna obejmuje takie talenty jak: zdolność motywacji i wytrwałość w dążeniu do celu mimo niepowodzeń, umiejętność panowania nad popędami i odłożenie na później ich zaspokojenia, regulowanie nastroju i niepoddawanie się zmartwieniom upośledzającym zdolność myślenia, wczuwanie się w nastroje innych osób i optymistyczne patrzenie w przyszłość²¹.

4. Koncepcja aktywnej jednostki i Aktiotopowy Model Zdolności

Alberta Zieglera

W koncepcji kładzie się nacisk na aktywność i działanie samej jednostki w jej środowisku zewnętrznym i w konkretnej dziedzinie dla rozwoju zdolności. Słowo „actiotop” jest wynikiem połączenia wyrazów „action” i „biotop”, co oznacza aktywność jednostki w środowisku życia. W tym ujęciu wybitność jednostki to jej aktywność rozumiana jako działanie. Według T. Giza „wybitność ta jest osiągnięta dzięki interakcji świadomości swoich potencjałów oraz umiejętności organizacji własnych działań w środowisku” i aby mogła się rozwinąć, muszą być spełnione następujące warunki²²:

¹⁹ Tamże, s. 14.

²⁰ Tamże, s. 15.

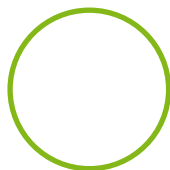
²¹ T. Giza, *Podstawy pracy z uczniem zdolnym*, s. 30-31; Zob. D. Goleman, *Inteligencja emocjonalna*, Poznań 1997.

²² Tamże, s. 33.

- *potrzeba i zdolność samooceny,*
- *samowiedza,*
- *świadome podejmowanie i wybór działań do realizacji celów,*
- *umiejętność reagowania na wyzwania,*
- *interakcja ze środowiskiem (jego wsparcie, informacja zwrotna).*

Dorobek teoretyczny w odniesieniu do koncepcji zdolności jest dość bogaty. Odzwierciedla on swoisty sposób myślenia o zdolnościach oraz sposobach ich rozpoznawania, i stanowi raczej punkt wyjścia niż dojścia do tworzenia strategii rozwijania ich wśród młodzieży. Koncepcje zdolności zyskują poznawczo, jeśli zobaczy się je w kontekście części procesu nauczania przedmiotu wiedza o społeczeństwo, w który są sensownie wpisane. Wtedy dostarczają podstawowego mechanizmu do projektowania pracy z uczniem zdolnym.

Rozdział 3

Bogactwo zdolności – potęgą człowieka

Jedną z najczęściej cytowanych definicji ucznia zdolnego jest ta, którą przyjął w 1981 r. Kongres Stanów Zjednoczonych na podstawie Raportu Sydneya Marlanda, według której:

Uzdolnionymi nazywamy dzieci, o których mówi się, że dzięki wybitnym zdolnościom są w stanie wykazywać się zaawansowanymi dokonaniem. Są to dzieci wykazujące się osiągnięciami i/lub potencjalnymi zdolnościami w jednej lub kilku dziedzinach, takich jak: ogólne zdolności umysłowe, specyficzne umiejętności w głównych przedmiotach szkolnych, zdolności przywódcze, sztuki plastyczne i wykonawcze, zdolności psychomotoryczne²³.

Przyjęte podejście do problematyki zdolności w polityce edukacyjnej Stanów Zjednoczonych podkreśla znaczenie prowadzenia wszechstronnej diagnozy ucznia za pomocą różnorodnych form i technik, co pozwala dostrzec bogactwo różnorodnych predyspozycji, nawet tych z pozoru ukrytych, u młodzieży pochodzącej z różnych środowisk społecznych, a także opowiada się za stosowaniem wzbogaconych programów kształcenia w zakresie różnorodnych rodzajów uzdolnień.

W polskiej literaturze wyjaśnienia pojęć: uczeń zdolny, uczeń uzdolniony, uczeń utalentowany i uczeń skuteczny podjęła się Ryszarda Ewa Bernacka²⁴. Jako założenie przyjęła, że pojęcie **zdolności** oznacza posiadanie przez ucznia dyspozycji poznawczych, które określają poziom inteligencji poznawczej. Przy takim podejściu **uczeń zdolny** jest obdarzony zdolnościami intelektualnymi, dzięki którym zdobywa osiągnięcia zdeterminowane tymi zdolnościami.

Im wyższy poziom inteligencji, tym lepsze funkcjonowanie procesów poznawczych i szybsze nabywanie przez ucznia wiedzy encyklopedycznej oraz jej zapamiętywanie, odtwarzanie, przetwarzanie oraz wykorzystywanie w nauce szkolnej. Jeśli inteligencję porównać do silnika samochodowego, to „silnik” ucznia przeciętnie zdolnego przypomina silnik – fiata *uno*, ucznia bardzo zdolnego – silnik *bmw*, a ucznia wybitnie zdolnego – silnik *ferrari*²⁵. Ten typ ucznia preferuje szkoła, ponieważ otrzymuje wysokie oceny ze wszystkich przedmiotów i sprawdza się na egzaminach oraz różnorodnych konkursach.

Uczeń uzdolniony uzyskuje bardzo dobre rezultaty w określonej sferze działalności, wysokie wyniki w konkretnych dziedzinach aktywności i wysokiej jakości wytwory.

Uczeń utalentowany posiada talent, który należy umiejscowić ponad uzdolnieniami. Aby talent mógł się rozwinąć, uczeń musi uruchomić zdolności twórcze, swoją inteligencję, która jest na ogół powyżej przeciętnej i odpowiednią strukturę osobowości, która zapewni mu efektywność działania i łut szczęścia²⁶. Talent odnosi się do ludzi twórczych i jest podsumowaniem ich dorobku. Osobę utalentowaną, której efekty pracy, np. w postaci dzieła, są pionierskie i wchodzą do dorobku danej dziedziny nazywamy **geniuszem**.

Uczeń skuteczny trafnie rozpoznaje i dopasowuje się do nauczycielskiej etykiety prymusa i wywiązując się z roli ucznia, osiąga oczekiwane rezultaty. Świetnie rozpoznaje tzw. *kod kolekcji* (dążenie do maksymalizacji ilości, szybkości i dokładności treści przekazu szkolnego) i płynnie wchodzi w szkolne reguły gry²⁷.

²³ J. Szymczyk, *Kompetencje zawodowe w pracy z uczniami zdolnymi. Poszukiwania. Poradnik edukacyjny*, Warszawa 2001, s. 22.

²⁴ R.E. Bernacka, *Rozważania terminologiczne wokół pojęć: uczeń zdolny, uzdolniony, utalentowany, skuteczny w: Zdolności i twórczość jako perspektywa współczesnej edukacji*. Praca zbiorowa pod red. J. Łaszczyka, M. Jabłonowskiej, Wydawnictwo Universitas Rediviva, 2009.

²⁵ Tamże, s. 18.

²⁶ Tamże, s. 20.

²⁷ Tamże, s. 21.

- Uczeń uzdolniony może być tylko przeciętnie zdolny, ale posiada wrodzony lub odziedziczony zbiór zdolności specjalnych, kierunkowych, np. plastycznych, matematycznych, literackich, itp.
- Uzdolniony uczeń nie musi być bardzo zdolny, ale może nim być. Natomiast bardzo zdolny uczeń może nie posiadać uzdolnień kierunkowych.
- Nie każda osoba uzdolniona może mieć talent, ale każda osoba z talentem musi być uzdolniona specjalnie.
- Uczeń skuteczny nie musi być uzdolniony ani specjalnie twórczy.

W edukacji obywatelskiej szczególną rolę wyznacza się kształtowaniu umiejętności intelektualnych oraz tych związanych z uczestnictwem w życiu społecznym i politycznym. Międzynarodowe badania dotyczące wiedzy i postaw obywatelskich (z 1999 i 2009 r.) pokazują, że polscy uczniowie wyróżniają się wysokim poziomem wiedzy, ale równocześnie nie radzą sobie z jej praktycznym wykorzystaniem i dystansują się od podejmowania aktywności w sferze publicznej. Na deficyt w kompetencjach obywatelskich młodych ludzi zwraca uwagę także badanie „Młodzież 2010”²⁸. Interesujący nas problem uczestnictwa młodzieży w życiu społecznym mocno eksponuje podstawa programowa z wiedzy o społeczeństwie. Jak czytamy w Komentarzu do podstawy, zawężanie celów edukacji obywatelskiej jedynie do przekazywania wiedzy o życiu społecznym, politycznym i gospodarczym nie sprzyja promowaniu wzorca obywatela zaangażowanego i myślącego krytycznie. Dlatego też postuluje się rozwijanie nie tylko umiejętności intelektualnych, ale także umiejętności uczestnictwa w życiu publicznym²⁹. Aby obraz ucznia uzdolnionego na przedmiocie wiedza o społeczeństwie był jak najpełniejszy, przyjrzyjmy się, w jaki sposób można wspierać młodych ludzi w zakresie rozwijania uzdolnień przywódczych, intelektualnych i twórczych.

Kim jest przywódca? Co decyduje o tym, że dana osoba jest postrzegana jako przywódca?

Na uzdolnienia przywódcze składa się, według T. Giza, „układ specyficznych cech osobowości oraz zachowań, które predestynują jednostkę do kierowania innymi”³⁰. Przywódca dąży do sprawowania władzy, do realizacji osiągnięć i prowadzenia grupy w stylu, który umożliwia jej osiągnięcie celów. Jest to osoba, którą grupa chętnie słucha i poddaje się jej sugestiom, ponieważ potrafi rozwiązywać problemy, wzbudza zaufanie, jest plastyczna, racjonalna i przewidywalna. Jeśli dopełnimy ten wizerunek urokiem osobistym, poczuciem humoru, świadomością własnych kompetencji i niekwestionowaną pewnością

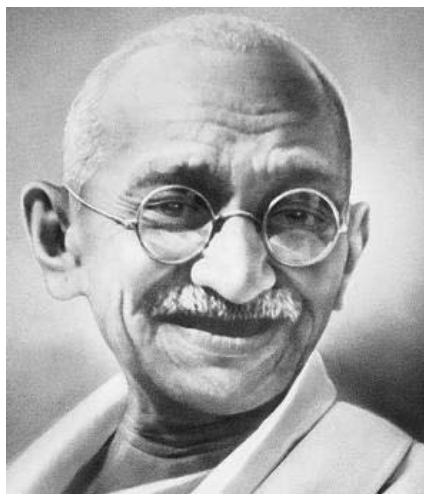
²⁸ Badanie zostało przeprowadzone przez IEA (*International Association for the Evaluation of Educational Achievement*) w 1999 r. wśród populacji czternastolatków, a w 2000 r. objęło uczniów w wieku 17–19 lat. W 2009 r. w badaniu uczestniczyło 3249 polskich uczniów ze 150 szkół. K. Kosela, *Polska młodzież w świetle badań międzynarodowych*, „Meritum” 2008, nr 1, [online] http://meritum.mscdn.pl/meritum/moduly/egzempl/8/8_8_abc.pdf; Młodzież 2010. Opinie i diagnozy nr 19, CBOS, Warszawa 2011, s. 53. Badanie *Młodzież 2010* zostało przeprowadzone na ogólnopolskiej próbie losowej 65 szkół (liceów, techników i zasadniczych szkół zawodowych) w dniach 2–19 listopada 2010 roku.

²⁹ A. Pacewicz, A. Waśkiewicz, *Komentarz do podstawy programowej wiedza o społeczeństwie*, w: *Podstawa programowa z komentarzami. Edukacja historyczna i obywatelska*, t. 4, Warszawa 2009, s. 112–113.

³⁰ T. Giza, *Podstawa pracy z uczniem zdolnym*, 2011, s. 48.

siebie, to mamy obraz przywódcy. Jednym słowem jest to postać charyzmatyczna, która jest obdarzona inteligencją emocjonalną, pozostająca w dobrych relacjach z samym sobą i z innymi.

Studium przypadku – Mahatma Gandhi (1869–1948)

*My sami musimy być tą zmianą,
jaką chcemy ujrzeć na świecie*
(Ghandi)

Źródło: <http://larryjamesurbandaily.blogspot.com/2010/09/ghandis-worldview.html>

Wykorzystaj studium przypadku do rozmowy z uczniami.

Dlaczego uważa się go za przywódcę?

- * Gandhi pierwszy dokonał rewolucji politycznej, nie stosując przemocy.
- * Był głównym sprawcą i architektem wyzwolenia się Indii spod panowania brytyjskiego.
- * Był geniuszem duchowym, który wypracował własną filozofię, syntetyzując nauki najważniejszych religii świata.
- * Jako zagorzały orędownik tolerancji religijnej doprowadził do niewyobrażalnej wcześniej rewolucji społecznej: złamania systemu kastowego w Indiach.
- * Utorował drogę wielu, głównie społecznym reformom, zakładając aśramy, w których realizowano jego idee³¹.

Kim jest intelektualista? Co decyduje o tym, że dana osoba jest postrzegana jako zdolna intelektualnie?

Inteligencja jest zjawiskiem fascynującym i cały czas poddawana jest badaniom i analizom naukowym. Pojmowana jest jako zdolność umysłowa, która przejawia się we wszystkich wyższych formach aktywności człowieka – głównie poznawczych, myśleniu oraz uczeniu się. Powstaje wiele koncepcji na

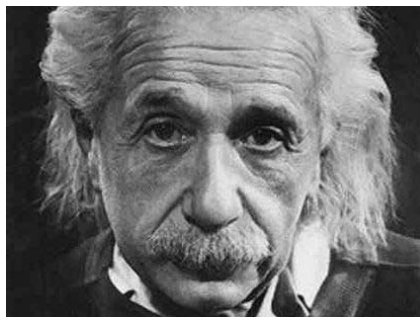
³¹ M.J. Gelb, *Myśleć jak geniusz*, s. 263.

temat inteligencji, ale nie budzi wątpliwości fakt, „że zdolności intelektualne wiążą się z procesami kodowania, przetwarzania i przechowywania informacji oraz przenoszenia ich w sferę realizacji i działania”³².

Studium przypadku – Albert Einstein (1879–1955)

Nauka to na ogół poszukiwanie prawdy i piękna w tej sferze aktywności, w której wolno nam pozostać dziećmi przez całe życie

(Albert Einstein)

Źródło: http://s.v3.tvp.pl/images/9/c/c/uid_9cc9c8c3bc42bb2c-107f4647bae33f4e1349221311244_width_700_play_0_pos_3_gs_0.jpg

Wykorzystaj studium przypadku do rozmowy z uczniami.

Dlaczego uważa się go za intelektualistę i geniusza?

- * Einstein był genialnym uczonym i najwybitniejszym fizykiem XX w.
- * Był twórcą ogólnej i szczególnej teorii względności, która zrewolucjonizowała naukę.
- * Jego prace przyczyniły się do zmiany poglądów na naturę czasu, przestrzeni i światła.
- * Za swoje odkrycia naukowe otrzymał Nagrodę Nobla z fizyki.
- * Jego równanie $E=mc^2$ jest najbardziej znane na świecie³³.

Kim jest osoba twórcza? Co decyduje o tym, że dana osoba jest uznana za twórczą?

Warto wiedzieć, że badania nad twórczością trwają już około 100 lat. Spojrzenie na zjawisko twórczości ewoluowało; początkowo uważano, że twórcą mógł być tylko Bóg, potem uznano, że może nim być Artysta, aż wreszcie, pod wpływem psychologii humanistycznej, uznano, że twórczy może być również Człowiek. Według Edwarda Nęcki twórczość można zdefiniować poprzez łączne uwzględnienie cech wytworu (dzieła) oraz procesu i psychicznej reakcji odbiorcy). Dzieło może zostać uznane za twórcze, jeśli spełnia kryteria³⁴:

- **Trafności**, czyli zaspokojenia jakiejś potrzeby materialnej lub intelektualnej.
- **Oryginalności**, czyli wolności od naśladownictwa i plagiatu/i autoplagiatu, polegającego na tworzeniu czegoś w podobnym stylu.

³² T. Giza, *Podstawy pracy z uczniem zdolnym*, s. 48, 49.

³³ M.J. Gelb, *Myśleć jak geniusz*, s. 290.

³⁴ E. Nęcka, *Psychologia twórczości*, Gdańsk 2003, s. 32-33.

- **Niezwykłości**, czyli rzadkości występowania podobnych wytworów w danej kulturze czy zbiorowości.
- **Konieczności**, czyli fakt, że wytwór taki wcześniej czy później musi się pojawić, choć niekoniecznie w jakiejś konkretnej postaci.
- **Wartości estetycznej**, czyli to, że uznaje się wytwór za „ładny”, „elegancki”, „piękny”.

Przeprowadzany proces jest twórczy, jeśli występują w nim takie elementy jak³⁵:

- **Ruchliwość** – spontaniczne zmienianie kierunku myślenia.
- **Syntetyzowanie** – łączenie idei i faktów, nawet bardzo od siebie odległych i pierwotnie niespójnych, w nową, sensowną całość.
- **Aktywny stosunek do tworzywa** – w toku tworzenia twórca sam zmienia cel działania lub rozwiązuje inny problem niż ten, od którego zaczynał pracę.
- **Przełamanie bloku mentalnego** – zneutralizowanie wewnętrznej przeszkody w myśleniu twórczym.
- **Działanie w sytuacji niedoboru** – wykonanie dzieła w sytuacji, gdy brak jest odpowiednich środków materialnych lub intelektualnych do realizacji lub wykonania sobie samemu narzędzi, aby coś nowego i cennego wytworzyć.

Reakcja psychiczna odbiorcy w kontakcie z dziełem cechuje się³⁶:

- „skutecznym” zdziwieniem,
- początkową nieufnością,
- efektem powtórnej oceny,
- stwierdzeniem „Nigdy bym na to nie wpadł”,
- stwierdzeniem „Tak właśnie bym zrobił”.

W pedagogice twórczości na uwagę zasługują też badania Joya Paula Guilforda amerykańskiego psychologa. Dotyczą one natury myślenia konwergencyjnego i dywergencyjnego i ich znaczenia dla procesu kreatywności.

Myślenie konwergencyjne to operacje umysłowe wykonywane w sytuacjach problemowych, które mają w zasadzie jedno rozwiązanie, jedną poprawną odpowiedź. Większość zadań matematycznych, testów wiadomości, jakie stosuje się w szkole, ma właśnie taki charakter.

Myślenie dywergencyjne to operacje intelektualne rozwiązywania problemów o wielu rozwiązaniach. Polegają one na wytwarzaniu możliwie różnorodnych rozwiązań tego samego problemu³⁷.

J.P. Guilford uznawał, że na „twórczą moc myślenia” wpływa: jego **płynność**, czyli zdolność do wytwarzania w krótkim czasie wielu słów, sentencji, idei, pomysłów itp., **giętkość**, czyli zdolność wytwarzania jakościowo różnych wytworów i zmiany kierunku poszukiwań, umiejętność dostosowywania metod rozwiązywania problemów do zmieniających się okoliczności, **oryginalność**, czyli zdolność wychodzenia poza stereotypowe, najbardziej narzucające się rozwiązania i **wrażliwość na problemy**, czyli zdolność wykrywania wad, luk, niedostatków i trudności występujących w różnych sytuacjach i działaniach ludzi³⁸.

³⁵ Tamże, s. 33.

³⁶ Tamże, s. 33.

³⁷ Tamże, s. 14.

³⁸ J.P. Guilford, *Natura inteligencji człowieka*, PWN, Warszawa 1998, s. 278-358.

Studium przypadku – Filippo Brunelleschi (1337–1446)

Ja, który widzę kopułę zamkniętą...

(Filippo Brunelleschi)

Źródło: http://etc.usf.edu/clipart/51900/51930/51930_brunelleschi_lg.gif

Wykorzystaj studium przypadku do rozmowy z uczniami.

Dlaczego był twórczy?

- * Dzieła F. Brunelleschiego są wyrazem renesansowej pochwały boskiej potęgi tkwiącej w człowieku.
- * Zaprojektował kopułę katedry Santa Maria del Fiore we Florencji, wprowadzając wiele nowatorskich rozwiązań architektonicznych i inżynierskich.
- * Konstrukcja kopuły stanowi arcydzieło sztuki architektonicznej i przyniosła Brunelleschiemu nieśmiertelną sławę.
- * Brunelleschi stworzył podwaliny architektury renesansowej, której główne idee rozwijali jego następcy³⁹.

³⁹ M.J. Gelb, *Myśleć jak geniusz*, s. 61.

Rozdział 4

Portret ucznia zdolnego

Podstawa programowa przewiduje realizację wiedzy o społeczeństwie jako odrębnego przedmiotu na III i IV etapie edukacyjnym w gimnazjum i w szkole ponadgimnazjalnej⁴⁰. Cele kształcenia obywatelskiego wyeksponowane zostały w wymaganiach ogólnych, a ich wzmocnienie dokonuje się przez założoną spójność z wymaganiami szczegółowymi. Na każdym etapie nauczania opisy wymagań ogólnych i szczegółowych tworzą mapę umiejętności i pełnią funkcję orientującą w zakresie zdolności, które mogą być rozwijane z przedmiotu wiedza o społeczeństwie. Poszczególne wymagania reprezentują własny dla siebie zestaw cech i wartości, co pozwala przypisać im symboliczną nazwę (metaforę), która wskazuje rolę, w jakiej uczeń może rozwijać określony typ uzdolnień.

Tabela 1. Znaczenie treściowe wymagań dla rozwijania uzdolnień⁴¹

Etap	Wymaganie ogólne	Wymaganie szczegółowe (przykłady)	Symboliczna nazwa (metafora)
III.	I. Wykorzystywanie i tworzenie informacji	6.2 wyszukuje w mediach wiadomości na wskazany temat, wskazuje różnice między przekazami i odróżnia informacje od komentarzy; krytycznie analizuje przekaz reklamowy.	 Tropiciel Informacji
III.	II. Rozpoznawanie i rozwiązywanie problemów	3.3 przedstawia wybrany problem społeczny ważny dla młodych mieszkańców i rozważa jego możliwe rozwiązania.	 Adwokat i Prokurator
IV P	III. Współdziałanie w sprawach publicznych	3.3 nawiązuje kontakt (osobisty, telefoniczny lub mailowy) z funkcjonariuszem policji (np. dzielnicowym) i na podstawie uzyskanych informacji sporządza notatkę lub wykres dotyczący przestępczości w swojej okolicy.	 Negocjator i Mediator
III	IV. Znajomość zasad i procedur demokracji	13.2. sporządza, na podstawie obserwacji wybranych obrad parlamentu, notatkę prasową o przebiegu tych obrad i przygotowuje krótkie wystąpienie sejmowe w wybranej sprawie.	 Demokrata
III	V. Znajomość podstaw ustroju Rzeczypospolitej Polskiej	11.3 korzystając z Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej omawia podstawowe prawa i wolności w niej zawarte.	 Komentator i Interpretator

⁴⁰ Podstawa programowa z komentarzami, t. 4, s. 85-109.

⁴¹ Tamże, s. 86, 87, 88, 92, 94, 95, 109.

III	VI. Rozumienie zasad gospodarki rynkowej	27.3 wyszukuje i zestawia ze sobą oferty różnych banków (konta, lokaty, kredyty, fundusze inwestycyjne); wyjaśnia, na czym polega oszczędzanie i inwestowanie.	 Analityk i Doradca
IV (P)	VII. Znajomość praw człowieka i sposobów ich ochrony	6.2. opisuje sposób działania Rzecznika Praw Obywatelskich i Rzecznika Praw Dziecka, pisze prostą skargę do jednego z nich (według wzoru).	 obrońca
IV (R)	VIII. Dostrzeganie współzależności we współczesnym świecie	43.6 rozważa dylematy związane z rozszerzeniem i reformą Unii Europejskiej	 Ekspert

Tabela zawiera zapisy wymagań ogólnych obowiązujących na III i IV etapie edukacyjnym edukacji obywatelskiej. Do każdego wymagania ogólnego podany jest przykład wymagania szczegółowego z podstawy programowej. Symboliczna nazwa – metafora uosabia konkretny rodzaj umiejętności i zdolności rozwijany w trakcie osiągania wymagań ogólnych. Uczeń wchodzi w role: Tropiciela Informacji, Adwokata i Prokuratora, Negocjatora i Mediatora, Demokraty, Komentatora i Interpretatora, Analityka i Doradcy, Obrońcy i Eksperta i poszerza stopniowo spektrum kompetencji obywatelskich.

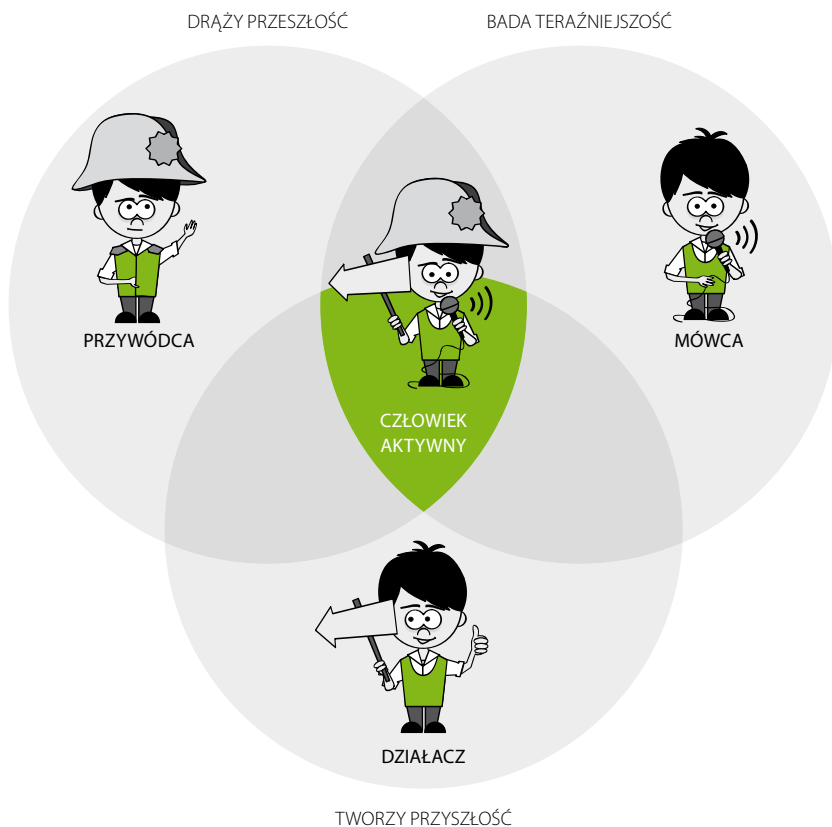
Przywołane zapisy z podstawy programowej pozwalają scharakteryzować profil ucznia zdolnego:

- w zakresie posiadanej wiedzy można go metaforycznie określić jako: erudyte, badacza problemów społecznych, politologa, znawcę prawa i analityka spraw międzynarodowych oraz eksperta w wielu dziedzinach,
- w zakresie kształtowanej postawy cechuje go zaangażowanie w sprawy publiczne; podejmuje działania obywatelskie konwencjonalne i niekonwencjonalne, którym sprzyja wrażliwość społeczna, odpowiedzialność, poczucie więzi, tolerancja, otwartość wobec ludzi i ich problemów,
- w zakresie podejmowanych aktywności umysłowych i zadaniowych bada i rozwiązuje problemy, pisze, rozprawia, czyta, działa, pomaga, planuje, wpływa na siebie i innych.

Wzorując się na Trójpierścieniowym Modelu Zdolności skonstruowanym przez Josepha Renzulliego, model ucznia zdolnego na przedmiocie wiedza o społeczeństwie może prezentować się następująco: bada teraźniejszość, tworzy przyszłość, drąży przeszłość. Rozwijane komplementarnie kompetencje mówcy, przywódcy i działacza składają się na obraz człowieka aktywnego i otwartego na podejmowanie działań.

Rysunek nr 2. Model ucznia zdolnego na przedmiocie wiedza o społeczeństwie

UCZEŃ ZDOLNY – WIEDZA O SPOŁECZEŃSTWIE

Opracowała Lidia Pasich

1. Identyfikacja uczniów zdolnych

Identyfikacja uczniów zdolnych to odpowiedzialny obszar działania szkolnej rzeczywistości. Wymaga nie tylko wiedzy i umiejętności od nauczycieli, ale także refleksyjnej i zrównoważonej postawy. Nieprawidłowa diagnoza może zaszkodzić uczniowi i wywołać poważne konsekwencje w jego życiu.

Ostrożnie z testami i kwestionariuszami mierzącymi inteligencję, strukturę osobowości, temperament, motywację, emocje czy odporność na stres. Mogą je wykonywać tylko specjaliści – psycholodzy i pracownicy poradni psychologiczno-pedagogicznych.

Sz szczególnie groźne jest *etykietowanie*, czyli uznawanie jednych za zdolnych a innych za niezdolnych na podstawie uproszczonej i jednowymiarowej diagnozy oraz trzymanie się uparcie tego sposobu my-

ślenia i działania. Czy przypadkiem wtedy nie wybieramy ucznia *zdolnego i skutecznego*, a zapominamy o *uzdolnionym i utalentowanym*? Należy podkreślić, że nie ma niezawodnych narzędzi diagnozy uzdolnień. By trafnie zidentyfikować ucznia uzdolnionego powinniśmy⁴²:

- przyjąć wystarczająco pojemną koncepcję zdolności, która dostarczy odpowiednich procedur i metod diagnostycznych,
- zastosować co najmniej kilka wskaźników, np. rzeczywiste dokonania uczniów, analiza wykonywanych prac, projektów, zadań z wykorzystaniem metody rozwiązywania problemów,
- zaangażować rodziców, innych nauczycieli, kolegów (oni wiedzą bardzo dużo) i wspierające instytucje,
- zapytać o indywidualne potrzeby ucznia, tzn. określić, jakie warunki muszą być spełnione, aby mógł się realizować (autonomizacja),
- przyjrzeć się dobrze uczniom z syndromem nieadekwatnych osiągnięć szkolnych – (SNOS), czy przypadkiem nie kryją się za nim ukryte zdolności, np. twórczość,
- powtarzać procedury identyfikacji uczniów, uwzględniając wpływy i czas kształcenia.

- *Okazuje się, że 50% uczniów zdolnych nie wykorzystuje swoich możliwości.*
- *Znaczny odsetek uczniów zdolnych znajduje się w grupie izolowanych – 78% i odrzuconych – 60%.*
- *38% uczniów źle uczących się charakteryzuje się wysoką inteligencją, wybitną ciekawością i dociekliwością intelektualną oraz szerokim zainteresowaniami.*
- *W grupie uczniów bardzo zdolnych 30,5% osiągnęło wyniki odpowiadające ich zdolnościom, 65,5% niższe, 36,1% przeciętne lub wręcz słabe*⁴³.

Nie wszystko jest takie proste, jeśli chodzi o funkcjonowanie uzdolnionych uczniów w szkole. Często jest tak, że uczeń nie osiąga wyników zgodnych ze swoimi możliwościami. Zjawisko to nazywa się Syndromem Nieadekwatnych Osiągnięć Szkolnych (SNOS), które cechuje się występowaniem zaniżonych wyników u uczniów o potencjalnie wysokim poziomie zdolności. Według W. Limont o niepowodzeniu edukacyjnym mogą decydować⁴⁴:

- czynniki związane z samym uczniem: właściwości psychiczne i somatyczne związane z poziomem rozwoju intelektualnego i emocjonalnego, dysfunkcjami układu nerwowego, itp.,
- czynniki związane ze środowiskiem ucznia: warunki socjoekonomiczne, atmosfera w rodzinie, więź z matką, style wychowania, postawy rodzicielskie, stereotypy na temat płci i zdolności, itp.,
- czynniki związane bezpośrednio ze szkołą: niedostosowane do potrzeb uczniów programy, brak zajęć ukierunkowanych na wsparcie ucznia; wyrównywanie braków i rozwój zainteresowań.

Uczeń z syndromem SNOS posiada niskie poczucie własnej wartości, niską ocenę własnej skuteczności w działaniu, często wycofuje się i nie podejmuje żadnych nowych zadań i wyzwań. Ponadto

⁴² W. Limont, *Uczeń zdolny. Jak go rozpoznać i jak z nim pracować*, Gdańsk 2010, s. 121.

⁴³ J. Szymczyk, *Kompetencje zawodowe nauczycieli w pracy z uczniami zdolnymi*, Poszukiwania. Poradnik Edukacyjny, nr 2/2001, s. 32-33.

⁴⁴ W. Limont, *Uczeń zdolny*, s. 253. Tematyką SNOS zajmuje się w szerokim zakresie Beata Dyrda. Zob. *Syndrom Nieadekwatnych Osiągnięć jako niepowodzenie szkolne uczniów zdolnych. Diagnoza i terapia*, Kraków, Oficyna Wydawnicza Impuls 2000; *Edukacyjne wspieranie rozwoju uczniów zdolnych. Studium społeczno-pedagogiczne*, Wydawnictwo Akademickie Żak, Warszawa 2012, s. 197-230.

tacy uczniowie są pesymistyczni, nieufni, impulsywni, hiperaktywni, agresywni, depresyjni. Co ciekawe boją się tak samo niepowodzenia jak i sukcesu i dlatego unikają trudnych sytuacji. Charakterystyka tych uczniów jest rozbudowana i złożona. Warto dodać, że lepiej rozwijają się i czują się pewniej poza szkołą.

W takiej sytuacji tym bardziej rację bytu ma wieloetapowa identyfikacja ucznia i szczegółowa znajomość kontekstu, w którym się on znajduje i kształtuje. Specjalistka w tej dziedzinie Sylwia Rimm⁴⁵ zauważa, że uczniowie Ci wykazują się krańcowymi zachowaniami – uległością i dominacją, a w każdym z tych zachowań wyróżnia konformistów i nonkonformistów. Na niskie wyniki uczniów wpływa również nieświadomość nauczycieli, atmosfera w szkole i sposób zarządzania nią.

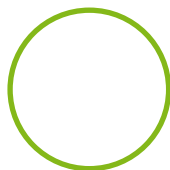
Oto lista czynników, które oddziałują, m.in. na Syndrom Nieadekwatnych Osiągnięć:

- presja grupy (I typ); ponieważ grupa wymusza określony wzorzec zachowań i buduje określone normy. Uczeń zdolny na ogół wyprzedza grupę w zakresie przyswajania materiału i wykonywania poleceń. Grupa nie jest wtedy w stanie za nim nadążyć i na ogół obniża nieświadomie lub świadomie wartość ucznia osiągającego wysokie wyniki,
- konformizm (II typ); jeśli uczeń nie spotkał się z aprobatą zachowań indywidualistycznych, podkreślających inny styl myślenia, uczenia się lub działania, to prawdopodobnie przyjmie postawę konformisty, dostosuje się do grupy i zaakceptuje jej normy, aby zadowolić rówieśników i dorosłych,
- niedostosowanie zadania do możliwości uczniów (III typ); jeśli uczeń otrzymuje zadania do wykonania poniżej swoich możliwości, wtedy rezygnuje z wysiłku intelektualnego i koncentruje się najczęściej na tym, jak w inny, bardziej dokuczliwy sposób, zwrócić na siebie uwagę. Następuje spadek motywacji i uczeń popada w apatię, jeśli natomiast otrzyma zadanie, które przekracza jego możliwości, odczuwa strach i lęk, i jego samoocena również zaczyna się obniżać⁴⁶. Optymalnym wyjściem jest dobranie zadań adekwatnych do możliwości i wtedy uczeń może odczuć stan *flow*, nazywany też niekiedy *uniesieniem*. W tym stanie cały nasz potencjał pracuje na najwyższych obrotach, ponieważ czujemy, że cel znajduje się blisko i możemy go osiągnąć,
- *makiawelizm* (IV typ); zdarza się, że uczeń nie chce ujawniać swoich zdolności, gdyż kieruje się własnymi korzyściami. Posiada on świadomość przewagi intelektualnej nad innymi, ale w relacjach osiąga własne cele, kierując się manipulacją i nie licząc się z innymi⁴⁷.

⁴⁵ Za W. Limont, *Uczeń zdolny*, s. 252-253. Zob. S. Rimm, *Bariery szkolnej kariery. Dlaczego dzieci zdolne mają słabe stopnie?*, WSiP, Warszawa 1994.

⁴⁶ Józef Koziński zwraca uwagę na zjawisko NiL (Nuda i Lęk), zob. *Nadzieja – klucz do sztuki życia*, [online] https://portalwiedzy.pan.pl/images/stories/pliki/publikacje/nauka/2009/02/N_209_1_Koziński.pdf

⁴⁷ Określenie *makiawelizm* od autorki (L.P.); M. Tyszkowa, *Zdolności, osobowość i działalność uczniów*, PWN, Warszawa 1990, s. 236-238; 292-347; 353-366.

Rozdział 5

Kto kogo wspiera i jak? Kompetencje nauczyciela w zakresie pracy z uczniem zdolnym

Uczniowie uzdolnieni wymagają wyjątkowego wsparcia ze strony nauczycieli. Aby zainspirować kogoś, kto ma wielką wiedzę i duże oczekiwania, trzeba prezentować sobą coś więcej niż przeciętność. Pamiętajmy, że uczniowie uczą się przez modelowanie, kontakt z interesującymi i wspierającymi ludźmi, którzy im towarzyszą i mogą odegrać kluczową rolę w ich życiu. Nauczyciel ucznia zdolnego – jak sugeruje W. Limont – powinien być osobowością utalentowaną, predestynującą do miana mistrza lub mentora⁴⁸.

Tabela 2 wskazuje różnice w funkcjonowaniu nauczycieli w modelu tradycyjnym a indukcyjnym. Nauczanie indukcyjne w swojej idei opiera się na wykorzystywaniu myślenia krytycznego oraz uczenia się poprzez rozwiązywanie problemów. Ważną rolę pełni aktywna postawa uczącego się dla konstruowania indywidualnej struktury wiedzy (formułowanie pytań, hipotez, budowanie własnych teorii o świecie i weryfikowanie ich na podstawie samodzielnie budowanych badań, eksperymentów i obserwacji⁴⁹.

Tabela 2. Cechy nauczyciela w modelu tradycyjnym i indukcyjnym w ujęciu J. Renzulliego⁵⁰

Model A – tradycyjny	Model B – indukcyjny
Nauczyciel jako osoba administrująca realizację programu	Nauczyciel jako partner, asystent w zdobywaniu wiedzy metodami badawczymi
Nauczyciel jako osoba zlecająca i organizująca zadania i ćwiczenia	Nauczyciel jako partner, asystent w zarządzaniu realizacją zadań
„Pseudoekspert” w wielu dziedzinach	„Ekspert” w co najwyżej dwóch dziedzinach
Nauczyciel jako osoba przeprowadzająca szkolną ewaluację opartą na ocenianiu	Nauczyciel jako osoba pomagająca uczniom w sprawdzeniu własnych możliwości przy użyciu różnych form ewaluacji zewnętrznej

Nauczyciel *mistrz* jest osobą, która posiada najwyższy stopień wiedzy i umiejętności w danej dziedzinie, cieszy się niezaprzeczalnym autorytetem, stanowi wzór do naśladowania, wyróżnia się spośród ogółu. Pomiedzy *mistrzem* i uczniem następuje swoista wymiana energii poznawczej, która pozwala partnerom interakcji uzyskiwać same korzyści w procesie rozwoju obydwójga. Według W. Limont:

Mistrz potrafi dojrzeć w wychowanku niepowtarzalną strukturę talentu i wspiera jego rozwój zgodnie z indywidualnym modelem wewnętrznym, wytwarza aurę wyjątkowości, jest osobą stymulującą innych do działania i twórczości, prowokuje do transgresji, przekraczania zastanych granic.

Nauczyciel mentor zaś inspirowuje, stymuluje ucznia do działania i twórczości, konsekwentnie prowadzi go drogą samopoznania, samoświadomości i samorealizacji.(...). Mentor doradza i pomaga w programowaniu i ewaluacji własnych osiągnięć. To mistrz, wędrowiec, przewodnik i tłumacz⁵¹.

Niektórzy nazywają ten typ umiejętności talentem pedagogicznym. Tacy ludzie ciągle podróżują w głąb siebie i w głąb świata. Podróż dostarcza im fascynujących odkryć, dzięki którym zmieniają perspektywę widzenia wielu spraw, a każdy, kto jest blisko nich, może powiedzieć, że spotkało go wielkie szczęście.

⁴⁸ W. Limont, *Uczeń zdolny*, s. 231-234.

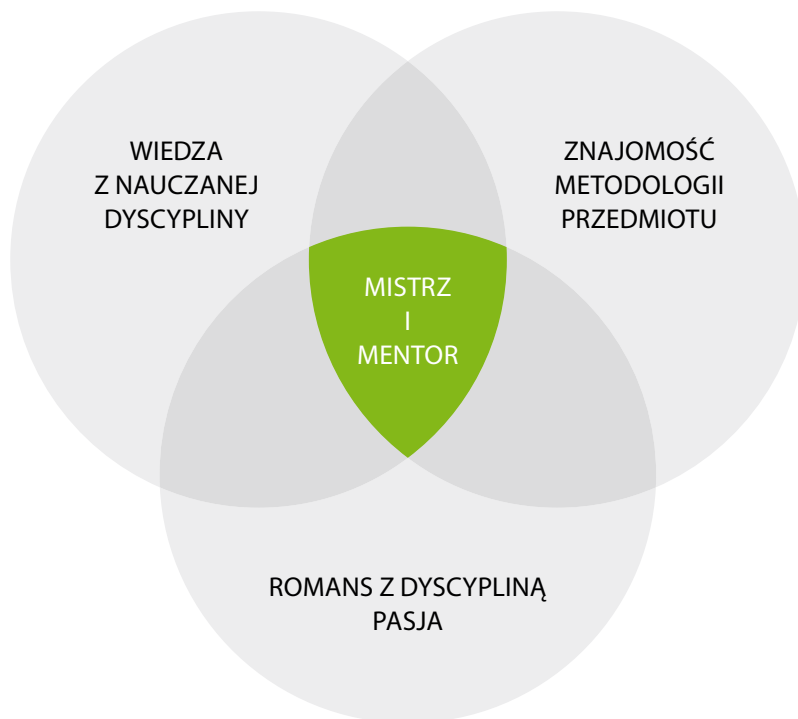
⁴⁹ Tamże, s. 126-127.

⁵⁰ J. Cieślukowska, *Miejsce nauczyciela w systemie edukacji uczniów zdolnych – na podstawie koncepcji i praktycznych rozwiązań Josepha Renzulliego*, w: *Zdolności, talent, twórczość*, t. I, pod red. W. Limont, J. Cieślukowskiej, J. Dreszer, Toruń 2008, s. 32.

⁵¹ W. Limont, *Uczeń zdolny*, s. 232.

Trójpierzścieniowy Model Zdolności Josepha Renzulliego odnosi się również do osobowości nauczyciela i pokazuje, jakimi konkretnymi cechami powinien charakteryzować się nauczyciel zainteresowany problematyką kształcenia ucznia uzdolnionego⁵². Gdyby połączyć model nauczyciela ucznia zdolnego wg J. Renzulliego i koncepcję W. Limont, to Trójpierzścieniowy Model Nauczyciela Ucznia Zdolnego mógłby wyglądać tak:

Rysunek 3. Nauczyciel ucznia zdolnego – zmodyfikowana koncepcja Josepha Renzulliego, wzbogacona o refleksję W. Limont

Źródło: J.S. Renzulli, S.M. Reis, *The Schoolwide Enrichment Model. Executive Summary*, <http://www.gifted.uconn.edu/sem/semexec.html>

Co możesz zrobić, aby uczeń, który Ciebie poznał, mógł powiedzieć: Doświadczyłem wielkiego szczęścia, ponieważ w swoim życiu spotkałem(am) Pana(ią).....(tu jest miejsce na Twoje imię i nazwisko).

⁵² Według J. Renzulliego na umiejętności nauczyciela pracującego z uczniem zdolnym składa się: wiedza z nauczanej dyscypliny, znajomość metodologii przedmiotu oraz pasja, nazwana przez niego romansem z dyscypliną. Wspólny element tych składników tworzy wizerunek Mistrza i Mentora, czyli pożądanego nauczyciela do nauczania wiedzy o społeczeństwie (propozycja L.P.).

W realizacji programów pracy z uczniem zdolnym, w celu uczynienia ich mniej okazjonalnymi, a bardziej skutecznymi, dużą rangę przypisuje się kompetencjom nauczyciela. Zaprezentowane przez W. Limont zestawienie charakterystycznych cech nauczyciela ucznia zdolnego odwołuje się do doświadczeń edukacji amerykańskiej, ale może stanowić interesujące źródło do budowania własnej wrażliwości i inspirację do doskonalenia warsztatu pracy z uczniem zdolnym.

Czy posiadasz następujące cechy osobowości i predyspozycje intelektualne, takie jak:⁵³

- *pasja, entuzjazm i poczucie misji,*
- *zaangażowanie, energia, zainteresowanie pracą,*
- *ponadprzeciętna inteligencja, duży intelekt, zdolności poznawcze, analityczność myślenia,*
- *szerokie zainteresowania,*
- *pewność siebie,*
- *nastawienie na osiągnięcie sukcesów,*
- *empatia, uwzględnianie potrzeb innych ludzi,*
- *obiektywność, sprawiedliwość, tolerancja,*
- *elastyczność, otwartość,*
- *poczucie humoru, dobra intuicja,*
- *zadowolenie z pracy,*
- *wrażliwość na kulturę.*

Czy posiadasz następujące kompetencje zawodowe, takie jak:

Merytoryczne

- *rozległa wiedza z zakresu nauczanego przedmiotu,*
- *wiedza o istocie zdolności i edukacji uczniów zdolnych,*
- *wiedza metodyczna.*

Dydaktyczne

- *indywidualizowanie podejścia do ucznia, uwzględnianie jego potrzeb,*
- *umiejętność przekazania posiadanej wiedzy,*
- *elastyczne dostosowywanie programu do ucznia, różnicowanie programów nauczania,*
- *umiejętność budowania programów wspierających ucznia zdolnego,*
- *stosowanie odpowiednich metod nauczania i materiałów,*
- *stymulowanie, aktywizowanie i motywowanie uczniów,*
- *zachęcanie uczniów do niezależnego, samodzielnego uczenia się,*
- *używanie strategii uruchamiających wyższe poziomy myślenia,*
- *elastyczne gospodarowanie czasem, dobra organizacja pracy, systematyczność.*

⁵³ Na podstawie: A.Y. Baldwin, *Teachers of the gifted w: International handbook of research and development of giftedness and talent*, red. K.A. Heller, F.J. Mönks, A.I. Passow, Nowy Jork, Pergamon Press 1993, s. 621-630; Zob. W. Limont, *Uczeń zdolny*, s. 227-230.

Społeczne

- *umiejętność budowania pozytywnych relacji,*
- *dopuszczanie możliwości popełniania błędów, tolerowanie niedociągnięć, wrażliwość na problemy ucznia,*
- *organizowanie środowiska społecznego, liczba i jakość interakcji werbalnych.*

Twórcze

- *myślenie twórcze, działanie innowacyjne.*

Rozwojowe

- *podejmowanie kształcenia ustawicznego,*
- *skupianie się na roli zawodowej i odpowiedzialność zawodowa,*
- *duża dojrzałość.*

W zakresie przekonań filozoficznych

- *Czy posiadasz światopogląd w zakresie filozoficznych wyznaczników kształcenia zdolności, potrafisz przyjąć odpowiednią koncepcję zdolności oraz uwarunkowania wyboru rodzaju i kierunków nauczania uczniów uzdolnionych?*

Refleksyjny nauczyciel patrzy na siebie z dystansem i weryfikuje osobistą skuteczność w nauczaniu wiedzy o społeczeństwie. Zastanawia się, które z kompetencji są jego najmocniejszą, a które najsłabszą stroną. Dzieje się to samoistnie zwłaszcza wtedy, gdy nauczyciel i uczeń wzajemnie się inspirują, mobilizują, pozytywnie motywują i odczuwają energię, która napędza zmianę i uwalnia twórczość.

Rozdział 6

Bogactwo w różnorodności

A. Strategie i metody nauczania wiedzy o społeczeństwie

Wiedza o tym, jakie stosować metody nauczania, aby w sposób optymalny osiągnąć cele edukacji obywatelskiej jest jednym z czynników decydujących o skuteczności kształcenia. Wielość i różnorodność metod nauczania pozwala zauważyć ich zróżnicowanie, które przejawia się w rozmaitych właściwościach (zaletach i ograniczeniach) i wskazuje, że w różnym zakresie i na różne sposoby sprzyjają rozwijaniu sprawności intelektualnych i społecznych uczniów. Zróżnicowane właściwości metod przesądają o konieczności ich łączenia i modyfikowania w pracy dydaktycznej⁵⁴. O wyborze metody nauczania decydują przede wszystkim treści kształcenia, ale również znajdują uwarunkowania w kompetencjach merytorycznych i dydaktycznych nauczyciela, w wyposażeniu szkoły w środki dydaktyczne i w poziomie rozwoju intelektualnego i emocjonalnego uczniów i ich modelach uczenia się⁵⁵.

W edukacji obywatelskiej na szczególnie wyróżnienie zasługują przede wszystkim metody umożliwiające uczniom uczenie się umiejętności rozwiązywania problemów, podejmowania decyzji, prowadzenia obserwacji i badania różnych przejawów życia społecznego⁵⁶. W Komentarzu do podstawy programowej nie zaleca się korzystania „wyłącznie z tradycyjnych metod, takich jak wykład, lektura podręcznika i odrabianie ćwiczeń”. Natomiast promuje się „kształcenie nastawione na uczestnictwo”, które przejawia się w:⁵⁷

- *systematycznym odnoszeniu omawianego materiału do doświadczeń i obserwacji uczniów, zachęcenie do dzielenia się z nimi,*
- *krytycznym podejściu do omawianych treści i wykorzystywanych źródeł,*
- *odwoływaniu się do różnych punktów widzenia i wskazywania argumentów „za i przeciw” w rozwiązywaniu problemów życia społecznego,*
- *korzystania z metod aktywizujących uczniów: rozwiązywania problemów, analizy przypadku, debaty i dyskusji, odgrywania ról, burzy mózgów, pracy w parach i grupach i in.,*
- *organizowania samodzielnej – indywidualnej i zespołowej – pracy uczniów oraz publicznej prezentacji jej wyników, poprzez wykorzystanie metody zespołowego projektu uczniowskiego.*

Edukacja obywatelska sprzyja rozwijaniu aktywności poznawczej uczniów ze względu na to, że dotyczy zagadnień i problemów pochodzących z istniejącego na co dzień świata społecznego. Model ucznia zdolnego na przedmiocie wiedza o społeczeństwie (dąży przeszłość – bada teraźniejszość – tworzy przyszłość) podkreśla bardzo mocno szeroko pojętą aktywność ucznia. Zakłada, że młodzież może i powinna nabyć umiejętność zastosowania wiedzy o przeszłości i myślenia historycznego w analizie i interpretacji wydarzeń i zjawisk z życia współczesnego. Postuluje również, by nauczanie było mocniej zorientowane ku przyszłości. Co wymaga rozwijania nie tylko intelektu młodzieży, ale również ich wrażliwości społecznej oraz kształtowania postaw aktywnych i świadomości obywatelskiej.

⁵⁴ B. Niemierko, *Kształcenie szkolne. Podręcznik skutecznej dydaktyki*, Warszawa 2007, s. 231-233; J. Korzeniowski, M. Machałek, *Edukacja obywatelska w szkole. Teoria i praktyka*, Warszawa 2011, s. 57-59.

⁵⁵ B. Niemierko, *Kształcenie szkolne*, s. 235; J. Korzeniowski, M. Machałek, *Edukacja obywatelska w szkole*, s. 58.

⁵⁶ J. Korzeniowski, B. Machałek. *Edukacja obywatelska w szkole*, s. 58-138. W pracy znajdujemy obszerny przegląd metod i ich charakterystyki.

⁵⁷ *Podstawa programowa z komentarzami*, t. 4, s. 122-123.

Istnieje bogata literatura przedmiotu dotycząca różnorodnych metod nauczania, które wspomagają rozwijanie umiejętności intelektualnych i społecznych ucznia⁵⁸. W edukacji obywatelskiej szczególnie przydatne są: dyskusja, metoda sytuacyjna (studium przypadku), metoda symulacyjna, metoda biograficzna, burza mózgów, wywiad, ankieta, projekt edukacyjny, drama.

Ze względu na specyfikę kształcenia na przedmiocie wiedza o społeczeństwie proponujemy przykładową analizę metody dyskusji, która ma na celu pokazanie jej właściwości ze względu na jej zalety i wady oraz tego, co dla ucznia zdolnego może być w niej interesujące.

Tabela 3. Dyskusja jako metoda nauczania – ZWI (zalety, wady i to, co jest interesujące)⁵⁹

Dyskusja	Polega na przeprowadzeniu wymiany zdań i poglądów pomiędzy jej uczestnikami na dany temat.
Zalety	Stwarza możliwość wyrażania własnego stanowiska popartego argumentacją; buduje relacje interpersonalne, uczy umiejętności słuchania innych oraz szacunku wobec odmiennego zdania innych.
Wady	Wymaga dobrego przygotowania pod względem merytorycznym; wszechstronnego zgłębienia tematu. Może okazać się stresująca dla nieśmiałych i wycofanych uczniów. Wymaga konsekwencji i kontroli emocji, aby nie zamieniła się w kłótnię.
To, co interesujące	Uczeń czerpie satysfakcję z uczestnictwa w niej, gdyż może wykazać się umiejętnościami oratorskimi, polemicznymi i erudycją. Kształci umiejętność formułowania myśli, uruchamia krytyczną refleksję, pobudza i rozwija różne typy myślenia.

W pracy z uczniem zdolnym powinno się stosować indywidualizację kształcenia, która według K. Konarzewskiego⁶⁰, „oznacza dostosowanie oddziaływań dydaktycznych i wychowawczych do indywidualnych cech ucznia w celu zbliżenia jego osiągnięć edukacyjnych do indywidualnego maksimum”.

Celem indywidualizacji jest wzrost osiągnięć edukacyjnych, ale z myślą o uczniu posiadającym określone wymagania edukacyjne. Indywidualizacja zakłada istnienie nieurzeczywistnionego potencjału u ucznia, przestrzeni dla poprawy osiągnięć i dlatego ważne jest, aby zadać sobie pytanie; wobec kogo (którego ucznia), dlaczego i jak stosować indywidualizację? Będzie to z pewnością działanie zaadresowane w określonej sytuacji dydaktycznej do konkretnych uczniów, nie ogółu. Jeśli np., uczniowie pracują w grupach, indywidualizacja będzie polegała na przypisaniu im zadań z myślą o poszczególnych członkach grupy. Indywidualizacja polega również na umożliwieniu uczniom wyboru różnych dróg osiągnięcia tych samych celów i metod zdobywania wiedzy. Należy jak najczęściej wykorzystywać mocne strony uczniów, wzmacniać je poprzez system aktywnych i interaktywnych form i metod pracy dostosowanych do wieku, omawianego zagadnienia i poziomu edukacyjnego. Najważniejszą jednak strategią jest

⁵⁸ Zob. S. Nalaskowski, *Metody nauczania*, Toruń 2000; J. Korzeniowski, M. Machałek, *Edukacja obywatelska w szkole, teoria i praktyka*, PWN, Warszawa 2011; Cz. Kupisiewicz, *Dydaktyka ogólna*, Warszawa 2000; *Sztuka nauczania. Czynności nauczyciela*, po red. K. Kruszewskiego, PWN, Warszawa 1994.

⁵⁹ M. Taraszkiewicz, *Jak uczyć jeszcze lepiej*, Wydaw. Arka, Poznań 2001, s. 111; G. Łasiński, *Sztuka prezentacji*, Poznań 2000, s. 127-128; J. Korzeniowski, M. Machałek, *Edukacja obywatelska w szkole*, s. 68-75.

⁶⁰ K. Konarzewski, *Perspektywy indywidualizacji kształcenia, Raport o stanie badań*, Warszawa 2011, s. 7. [online] <http://eduentuzjasci.pl/images/stories/raporty/ibe-perspektywy-indywidualizacji-nauczania.kkonarzewski.raport.pdf>

rozbudzanie ciekawości i inspiracji poznawczej, ustawianie ucznia w rolach i oddanie inicjatywy w jego ręce. Uczeń zdolny tego potrzebuje, a nauczyciel – mistrz danej dyscypliny powinien mu to zapewnić.

Poniżej prezentujemy praktyczne rozwiązania i przykłady pracy z uczniem zdolnym na wszystkich poziomach edukacyjnych przedmiotu wiedza o społeczeństwie.

Każda propozycja jest zaprojektowana w określony sposób; zawiera: **wybrane wymaganie ogólne z podstawy programowej wszystkich etapów edukacyjnych, spójne z nim wymaganie szczegółowe oznaczone podpunktem, dobraną do niego symboliczną nazwę (metaforę) oraz jej graficzną wizualizację w formie ikony, propozycję tematu zajęć, metody pracy, konkretny przykład zadania, ćwiczenia oraz sposób ich realizacji i wyszczególnione rozwijane zdolności i umiejętności ucznia.**

B. Znam swoją rodzinę i wiem, w jakim kraju mieszkam

Kształcenie kompetencji społeczno-obywatelskich zgodnie z podstawą programową rozpoczyna się już na etapie edukacji wczesnoszkolnej w klasach I–III. Cele edukacji obywatelskiej dotyczą poznawania i rozumienia różnych społeczności: rodziny, szkoły, wspólnoty lokalnej i narodowej oraz tworzenia systemu wartości wokół pojęć prawda, sprawiedliwość, tolerancja, osobista odpowiedzialność, respektowanie prawa. W zakresie dyspozycji społecznych podstawa wymienia udział w szkolnych wydarzeniach i tych organizowanych przez lokalną społeczność oraz podejmowanie działań związanych z przynależnością do rodziny i wspólnoty lokalnej⁶¹.

Analizowane w podstawie programowej treści społeczne, odnoszą się zarówno do przeszłości jak i teraźniejszości i charakteryzują się dużymi wartościami poznawczymi i wychowawczymi w pracy z uczniem uzdolnionym.

Za przykład może posłużyć wymaganie podstawy programowej związane z problematyką rodziny **pkt. 5. Edukacja społeczna. Uczeń kończący klasę trzecią: *wymaganie szczegółowe 2) identyfikuje się ze swoją rodziną i jej tradycjami, podejmuje obowiązki domowe i rzetelnie je wypełnia; rozumie, co to jest sytuacja ekonomiczna rodziny i wie, że trzeba do niej dostosować swe oczekiwania***⁶².

Realizując zagadnienie o tradycjach rodzinnych, warto rozważyć zastosowanie odpowiednio zmodyfikowanej metody projektu (tzw. mały projekt), w której najpełniej realizuje się zindywidualizowane nauczanie⁶³. Wybór tematu projektu zależy od pomysłowości nauczyciela i może dotyczyć pamiątek rodzinnych, tradycyjnych potraw, zwyczajów świątecznych, czy sposobu spędzania czasu wolnego itd. Ważne miejsce w metodzie projektów zajmuje samodzielna praca dzieci nad przydzielonym lub wybranym zadaniem. W przypadku tematu o tradycjach rodzinnych uczniowie sami poszukują informacji, które mogą pozyskać od rodziców lub dziadków. Dostępnym materiałem dla uczniów są pamiątki rodzinne. Dzieci mogą wspólnie z rodzicami dokonać jej wyboru i przedstawić na lekcji oraz wyjaśnić, dlaczego gromadzimy i przechowujemy pamiątki rodzinne. W celu umożliwienia uczniom tworzenia

⁶¹ Podstawa programowa z komentarzami. Edukacja przedszkolna i wczesnoszkolna, t.1, Warszawa 2009, s. 49.

⁶² Tamże, s. 49.

⁶³ J. Królikowski, *Projekt edukacyjny. Materiały dla zespołów międzyprzedmiotowych*, Warszawa 2000; G. Okła, *Metoda projektów w nauczaniu historii*, „Wiadomości Historyczne”, 2000, nr 1, s. 42.

różnych form wypowiedzi możemy ich zachęcać do łączenia słownego opisu z działaniami plastycznymi. Opracowane przez uczniów karty z przepisem tradycyjnej potrawy rodzinnej i zaprezentowane na lekcji to jeden ze sposobów inspirowania dzieci do ich własnej twórczości.

Przykłady.

Tropicielek Informacji

Zadanie dydaktyczne

Wybierz jedną z pamiętek rodzinnych. Przygotuj się do zaprezentowania jej i wyjaśnij, dlaczego jest ona ważna dla Twojej rodziny.

Tropicielek Informacji

Zadanie dydaktyczne

Przedstaw przepis tradycyjnej potrawy rodzinnej. Możesz do niego dołączyć rysunek, fotografię. Wyjaśnij, kiedy i dlaczego jest sporządzana w Twojej rodzinie?

Wymaganie podstawy programowej **5.7 zna symbole narodowe (barwy, godło, hymn narodowy) i najważniejsze wydarzenia historyczne, orientuje się w tym, że są ludzie szczególnie zasłużeni dla miejscowości, w której mieszka, dla Polski i świata** wskazuje, że zadania wychowawcze zajmują na etapie edukacji wczesnoszkolnej ważne miejsce⁶⁴.

W realizacji tematu dotyczącego polskich symboli narodowych punkt wyjścia może stanowić opis godła znajdującego się w klasie szkolnej [orzeł biały ze złotą koroną na głowie zwróconej w prawo z rozwinętymi skrzydłami, z dziobem i szponami złotymi, umieszczony w czerwonym polu tarczy⁶⁵]. Uczniowie opisują godło i zastanawiają się, dlaczego godłem Polski jest orzeł biały? [źródłem informacji jest treść legendy o Lechu, Czechu i Rusie].

Następnie opisują flagę polską [barwy Rzeczypospolitej to kolor biały i czerwony]. W celu ukształtowania pojęć związanych z symbolami narodowymi można zaproponować uczniom zadanie domowe, uwzględniające ich różnorodne uzdolnienia i preferencje. Z dydaktycznego punktu nie jest celowe zapoznanie uczniów z historią barw narodowych, gdyż na tym poziomie edukacyjnym uczniowie będą mieć trudności ze zrozumieniem odległych faktów z przeszłości⁶⁶.

⁶⁴ Podstawa programowa z komentarzami, t. 1, s. 49.

⁶⁵ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 r., rozdział I, Rzeczypospolita, art. 28; Ustawa z dnia 31 stycznia 1980 r. o godle, barwach i hymnie Rzeczypospolitej Polskiej oraz pieczęciach państwowych [z późn. zm., tekst ujednolicony], Dz.U. 2005, nr 235, poz. 2000.

⁶⁶ G. Kufit, *Kształtowanie wyobrażeń i pojęć historycznych u uczniów klas początkowych*, Warszawa 1990, s. 17-18.

Mówca

Tropiciel Informacji

Zadanie dydaktyczne

Praca domowa (do wyboru)

1. Narysuj polską flagę.
2. Naucz się na pamięć wiersza *Kto ty jesteś, Polak mały*.
3. Poszukaj informacji na temat osób występujących w pieśni zwanej *Mazurkiem Dąbrowskiego*.

Wymaganie podstawy programowej **5.8 uczeń wie, jak ważna jest praca w życiu człowieka; wie, jaki zawód wykonują jego najbliżsi i znajomi; wie, czym zajmuje się, np. kolejarz, aptekarz, policjant, weterynarz; stwarza wyjątkową sposobność do kształtowania umiejętności społecznych**⁶⁷.

Oznacza to, że uczniowie powinni zdobywać wiadomości na podstawie własnych obserwacji i bezpośredniego kontaktu z osobami wykonującymi konkretne zawody.

Realizując temat: *Każda praca jest ważna*, możemy zwrócić się do uczniów z pytaniem, z jakimi zawodami spotykają się na co dzień? Propozycje uczniów zapisujemy na tablicy i następnie prosimy, aby wskazali zawody, które z ich punktu widzenia są ważne, mniej ważne i bardziej ważne i jak sądzą, dlaczego? Dzieci zdolniejsze nie powinny mieć większych trudności z wyrażeniem opinii, że wszystkie zawody są potrzebne i ważne. Po ożywionej dyskusji tworzymy zespoły zadaniowe, najlepiej zróżnicowane. Każda grupa otrzymuje ilustracje przedstawiające dwa zawody o cechach kontrastujących (np. aptekarza i weterynarza). Dzieci porównują obrazki, analizują i próbują ustalić różnice i podobieństwa między nimi, które zapisują i odczytują w trakcie przedstawiania wykonanych zadań przez poszczególne zespoły. Efekty pracy są wynikiem współdziałania uczniów o różnym poziomie umiejętności i uzdolnień. Większość poradzi sobie z rozpoznaniem zawodów, a najzdolniejsi wykonają ich porównanie, które warunkuje określenie różnic i podobieństw.

Przywódca

Ekspert

Zadanie dydaktyczne

Rozpoznajcie, jakie zawody są przedstawione na obrazku. Jakie widzicie różnice i podobieństwa między nimi? Podajcie, co najmniej po jednym przykładzie.

⁶⁷ Podstawa programowa z komentarzami, t. 1, s. 49.

W celu umożliwienia uczniom poznania rzeczywistości, w której działają ludzie różnych zawodów i ukształtowania bardziej pogłębionych wyobrażeń o charakterze ich pracy powinniśmy zaproponować im wycieczkę tematyczną w swojej miejscowości, np. do lecznicy zwierząt. Dzieci do wycieczki się przygotowują. Zbierają informacje o zawodzie weterynarza. Mogą przeprowadzić wywiad z rodzicami na temat pracy weterynarza.

Tropiciel Informacji

Zadanie dydaktyczne

Poszukaj informacji na temat pracy weterynarza. Możesz porozmawiać z rodzicami lub dziadkami. Dowiedz się, czy to jest zawód potrzebny i jeśli tak to dlaczego?

W celu przygotowania się uczniów do wycieczki nauczyciel może powołać zespół zadaniowy, który zajmie się przeprowadzeniem wywiadu z weterynarzem w trakcie zwiedzania lecznicy zwierząt. Rolą zespołu będzie przygotowanie pytań, na które weterynarz powinien odpowiedzieć. Przed ich zredagowaniem zespół musi je zdobyć (otrzymać od uczniów) i uporządkować. Należałoby zaangażować do prac zespołu zadaniowego uczniów mających łatwość wypowiedziania się i śmiałych w nawiązywaniu kontaktów społecznych.

Kształtowaniu kompetencji społeczno-obywatelskich dobrze służy praca w grupach zróżnicowanych, w których indywidualne uzdolnienia dzieci zwiększają skuteczność wykonywanych zadań. Na tym etapie kształcenia należałoby również stwarzać uczniom zdolnym możliwość zadawania pytań, wypowiedziania się w trakcie dyskusji, a tym o uzdolnieniach społecznych pozwolić czerpać zadowolenie ze współorganizowania wycieczek i spotkań z różnymi ludźmi oraz z działania w różnych organizacjach szkolnych.

C. Wiem, kim jestem i współpracuję z innymi

Cele kształcenia obywatelskiego na II etapie edukacyjnym realizowane są w ramach przedmiotu *Historia i społeczeństwo*. Treści obywatelsko-społeczne wyodrębnione zostały w siedmiu wątkach tematycznych i w wymiarze emocjonalnym odnoszą się do kształtowania poczucia przynależności do rodziny, społeczności lokalnej, regionalnej, narodowej i światowej i wprowadzają ucznia w świat uniwersalnych wartości; dobra, sprawiedliwości, pracy, tolerancji, współdziałania i współodpowiedzialności⁶⁸.

Podstawa programowa (zagadnienie *Refleksja nad samym sobą i otoczeniem społecznym*) zachęca do rozpoznawania podobieństw i różnic w postrzeganiu siebie samego i różnych społeczności nie tylko

⁶⁸ Podstawa programowa z komentarzami. *Edukacja historyczna i obywatelska*, t. 4, Warszawa 2009, s. 28-30.

z własnego punktu widzenia. Podstawa programowa większą rangę nadała tematom społecznym. Przyzwala bowiem na odkrywanie uczniowi różnorodnych problemów społeczeństwa polskiego i ludzkości (zagadnienie *Problemy ludzkości*). Co najistotniejsze motywuje do świadomego uczestnictwa w życiu społecznym poprzez korzystanie z różnych źródeł informacji, którymi mogą być instytucje użytku publicznego, prasa, Internet, radio czy telewizja⁶⁹.

Realizując zagadnienie **Ojczyzna** możemy zaproponować uczniom próbę odpowiedzi na pytanie: **Czy Polacy są dumni ze swojej przynależności narodowej?**

Organizujemy pracę w zespołach. Zadaniem uczniów będzie ustalenie, w jakich sytuacjach Polacy są dumni oraz kiedy wstydzą się swojej przynależności narodowej? Następnie przedstawiają efekty swojej pracy w formie prezentacji, której uczenie się powinniśmy zainicjować już w szkole podstawowej. Ponieważ grupa będzie oczekiwała, aby jej prezentacja wypadła odpowiednio profesjonalnie, to najprawdopodobniej jej wykonania podejmie się uczeń najsprawniejszy intelektualnie; może dobry mówca.

Mówca

Komentator i Interpretator

Zadanie dydaktyczne

W jakich sytuacjach Polacy odczuwają dumę z tego, że są Polakami?

W jakich sytuacjach Polacy wstydzą się tego, że są Polakami?

W edukacji obywatelskiej powinniśmy wprowadzać jak najczęściej komputer i Internet. Przy realizacji tematu *Czy Polacy są dumni ze swojej przynależności narodowej?* nauczyciel może wykorzystać badanie Centrum Badania Opinii Społecznej (CBOS-u)⁷⁰. W tym celu warto przygotować prezentację z wybranymi i najważniejszymi informacjami z badania.

Wymaganie podstawy programowej **3.3 wymienia mniejszości narodowe i etniczne żyjące w Polsce i na wybranych przykładach opisuje ich kulturę, tradycje oraz wymienia miejsca największych skupisk Polaków na świecie**⁷¹ wskazuje, że nie chodzi tu tylko o fakt wymienienia mniejszości narodowych i etnicznych zamieszkujących Polskę, ale również o poznanie ich kultury i tradycji w celu budowania pozytywnych odniesień do innego.

Lekcja o mniejszościach narodowych i etnicznych zwraca uwagę na aspekt czynnościowy w kształceniu kompetencji społeczno-obywatelskich. Uczenie odbywa się poprzez analizę materiałów statystycznych (np. wykres/tabela *Narodowość mieszkańców współczesnej Polski*). Wystarczy zbadać, jakie mniejszości zamieszkują Polskę⁷². Uczniowie je wymieniają i ustalają, że Polacy są narodem dominującym (stanowią większość), a mniejszości występujące w naszym kraju są nieliczne. Warto przeanalizować

⁶⁹ Tamże, s. 28-30; 34.

⁷⁰ Centrum Badania Opinii Społecznej, *Powody dumy i wstydu dla Polaków*, marzec 2010, [online] http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2010/K_030_10.PDF

⁷¹ *Podstawa programowa z komentarzami*, s. 29.

⁷² Ustawa z dnia 6 stycznia 2005 r. o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym, Dz.U. 2005, nr 17, poz. 14.

zować w oparciu o mapę *Mniejszości narodowe i etniczne w Polsce*, gdzie mniejszości występują i jakie obszary zamieszkują. Tak zaprojektowane zadania stawiają ucznia w roli analityka i stymulują rozwój jego sprawności intelektualnych.

Następne zadanie może dotyczyć przygotowania prezentacji na temat wybranej mniejszości narodowej lub etnicznej (język, religia i święta, potrawy narodowe, zwyczaje życia codziennego, itd.). Proponujemy uczniom pracę w zespołach. Zadanie to stwarza im szansę zdobywania informacji i zaprezentowania ich w atrakcyjny sposób. Może przyjąć formę wypowiedzi słownej i plastycznej, na przykład plakatu lub albumu. W wyniku rozmowy z uczniami uda się ustalić, jaką mniejszością narodową lub etniczną byliby zainteresowani. Nie wydaje się celowe na tym etapie edukacyjnym proponować uczniom poznawanie historii, kultury i tradycji wszystkich mniejszości, zwłaszcza że z problematyką mniejszości uczniowie spotykają się jeszcze na etapie gimnazjalnym.

Tropiciel Informacji

Komentator i Interpretator

Zadanie dydaktyczne

Poszukajcie informacji na temat Romów (Cyganów). Waszym zadaniem będzie opracowanie plakatu. Ustalcie, gdzie mieszkają i czym się zajmują? Jak i kiedy świętują? Jakie mają ulubione potrawy i jak się ubierają? Z czego słyną w dziedzinie kultury? W pracy nad plakatem możecie wykorzystać ilustracje, fotografie lub wykonać własne rysunki.

Wymaganie szczegółowe z podstawy programowej **1.5 charakteryzuje społeczność szkolną, z uwzględnieniem swoich praw i obowiązków** odnosi się do sytuacji uczniom bliskiej, a w ich obserwacjach i doświadczeniach można będzie dostrzec emocjonalny stosunek do analizowanych spraw⁷³.

Realizację tematu rozpoczynamy od ustalenia, w jakich dokumentach szkolnych znajduje się wykaz obowiązków i praw. Podkreślamy rangę statutu szkoły. Z doświadczenia wiemy, że uczniowie są niezwykle wyczuleni na łamanie ich praw, rzadziej, kiedy sami nie przestrzegają obowiązków. Proponujemy uczniom analizę przykładu łamania jednego z praw przez nauczycieli, który dotyczy dopuszczalnej liczby sprawdzianów. Warto wybrać metodę metaplanu, w której uczniowie najzdolniejsi mogą pełnić rolę liderów, będą selekcjonować informacje i nadawać zapisom zwięzłą formę.

Metodą metaplanu uczniowie wskazali różne możliwości rozwiązania analizowanego problemu. Ten typ zadania stwarza uczniom szansę do wykorzystania swoich umiejętności w rozwiązywaniu sytuacji życiowych. Kolejnym etapem takiej lekcji może być ćwiczenie umiejętności podejmowania decyzji. W tym celu uczniowie wypełniają schemat drzewka decyzyjnego.

Zaprezentowane ćwiczenia wymagają sprawnego zarządzania czasem lekcji. Warto jednak je przeprowadzić ze względu na ich wartość emocjonalną i walory kształcące. Uczniowie w trakcie analizowania i uzgadniania decyzji będą występować w różnych rolach, wynika to z ich nierównego poziomu rozwoju i ze zróżnicowanych kompetencji.

⁷³ Tamże, s. 28.

Rysunek 4. Przykład. Prawa ucznia (schemat metaplanu)

PRAWA UCZNIA

JAK JEST

Nauczyciele przekraczają dozwoloną liczbę sprawdzianów w tygodniu.

JAK POWINNO BYĆ

Zgodnie z wewnątrzszkolnymi zasadami oceniania dopuszcza się tylko dwa sprawdziany w ciągu tygodnia.

DLACZEGO NIE JEST TAK JAK BYĆ POWINNO?

Nauczyciele nie znają zapisów w dokumentach

Często klasówki nazywają kartkówkami

Nie potrafią „wczuć się” w sytuację uczniów

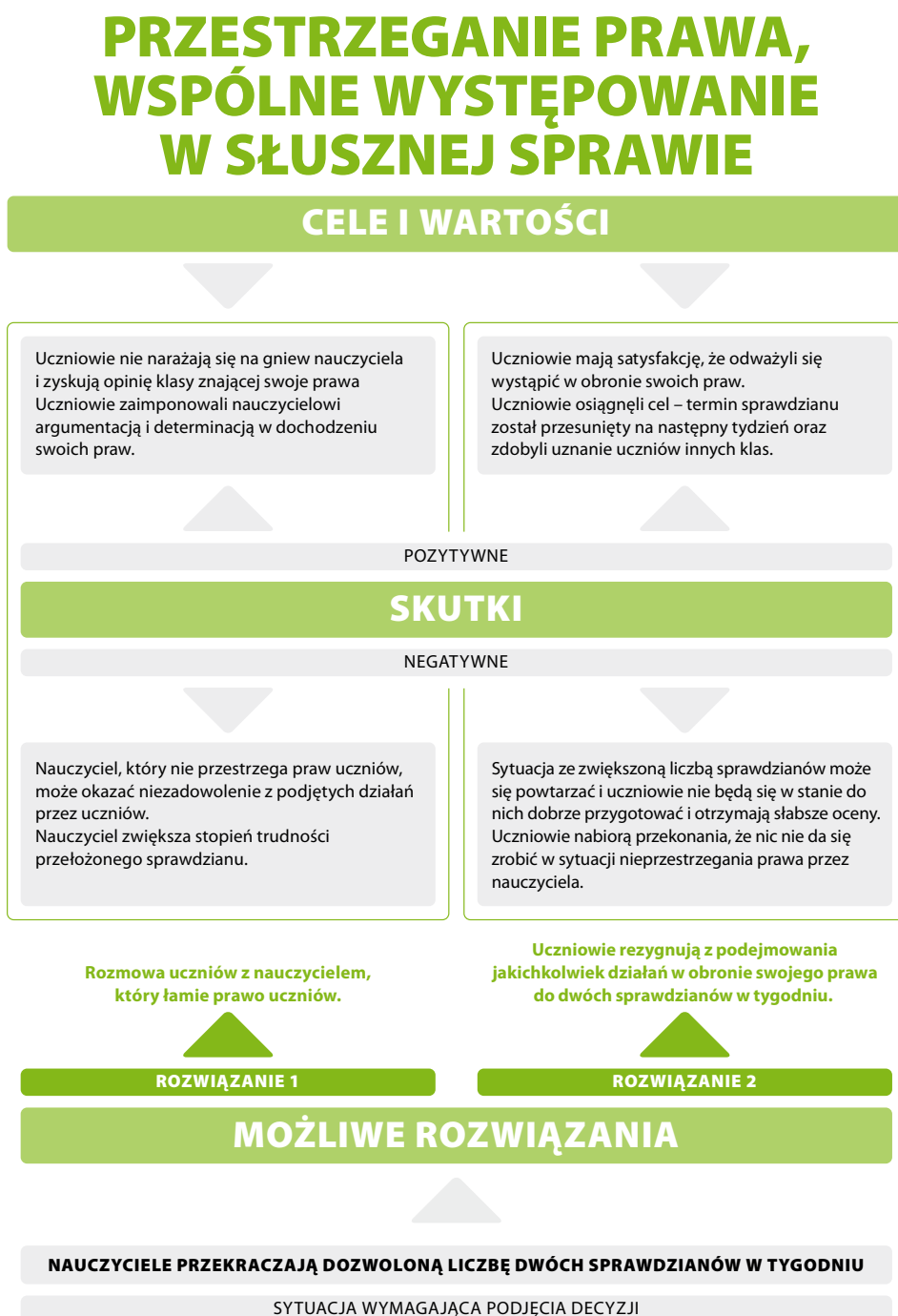
Uczniowie dotąd nie sprzeciwiali się łamaniu ich praw

WNIOSKI NA PRZYSZŁOŚĆ

Uczniowie podejmują następujące działania:

- rozmowa z nauczycielem, który łamie prawo, poparta zapisami ze statutu;
- poinformowanie wychowawcy klasowego o problemie;
- przekazanie sprawy samorządowi szkolnemu;
- rozmowa z dyrektorem szkoły.

Rysunek 5. Przykład. Przestrzeganie prawa, wspólne występowanie w słusznej sprawie (schemat drzewa decyzyjnego)

Proces podejmowania decyzji może zakończyć się głosowaniem, jeżeli uczniowie wykażą się gotowością do jej podjęcia lub decyzja zostanie im narzucona przez ucznia występującego w roli przywódcy. W pracy zespołowej uczniowie uzdolnieni intelektualnie lub społecznie mogą wykonywać więcej zadań, przejmować inicjatywę i forsować własne pomysły⁷⁴.

Przedstawione przykłady rozwijania sprawności intelektualnych i społecznych pokazują, że uczenie się umiejętności złożonych: analizowania, wyrażania opinii, podejmowania decyzji może dostarczać pozytywnej emocji uczniom uzdolnionym. Wiadome jest jednak, że nie wszyscy uzdolnieni uczniowie zaprezentują swoje osiągnięcia, nie jest to dla nich żadna dyskredytacja, gdyż, jak pokazuje literatura przedmiotu⁷⁵, samo rozwiązywanie zadania jest równie ekscytujące jak i jego głośna artykulacja. Ponadto nauczyciel wie, że nie każdy uczeń lubi publiczne wystąpienia. Nie kłóci się to z celami, jakie stawiamy przed uczniami zdolnymi na lekcjach wiedzy o społeczeństwie; nie każdy od razu rodzi się świetnym mówcą, czasami trzeba wytrwałości nauczyciela, różnorodnych form zachęty, aby i uczeń zdolny pokonał przeszkodę, jaką jest stres i przypisał sobie kolejną umiejętność.

D. Wpływam na innych, buduję samorządność i badam społeczność lokalną

Na III etapie edukacyjnym kompetencje społeczno-obywatelskie kształtowane są w ramach odrębnego przedmiotu *Wiedza o społeczeństwie*. Jeśli chodzi o sprawności intelektualne takie jak: porównywanie, analizowanie, interpretowanie, ocenianie to przypisano im znaczącą wartość w rozwijaniu myślenia krytycznego gimnazjalistów. Podstawa programowa zachęca również do kształtowania umiejętności związanych z uczestnictwem uczniów w życiu publicznym. Stwarza im możliwość tworzenia różnych form wypowiedzi, np. notatki prasowej z obrad parlamentu, listu w sprawie publicznej oraz wprowadza ćwiczenia związane z pisaniem podania, życiorysu, listu motywacyjnego oraz takie zadania, jak: wypełnianie druku urzędowego, sporządzanie budżetu gospodarstwa domowego, obliczanie wysokości podatku PIT i materiału promującego gminę lub region oraz przygotowanie projektu na temat wybranego problemu społeczności szkolnej lub lokalnej⁷⁶.

W edukacji obywatelskiej metodę projektu uznaje się za szczególnie wartościową, gdyż najlepiej sprzyja wszechstronnemu rozwojowi uczniów. Projekt również jest jedną ze skutecznych metod w kształceniu zindywidualizowanym. Proponujemy następującą propozycję.

- Zagadnienie z podstawy programowej – punkt **6.: Środki masowego przekazu** oraz spójne z nim wymaganie szczegółowe 2) **uczeń charakteryzuje prasę, telewizję, radio, Internet jako środki masowej komunikacji i omawia wybrany tytuł, stację czy portal ze względu na specyfikę przekazu i odbiorców.**

⁷⁴ Zob. R.I. Arends, *Uczymy się nauczać*, WSiP, Warszawa 1994, s. 325-348; J. Kujawiński, *Współdziałanie partnerskie w szkole Uczniów z Nauczycielami i Uczniów ze sobą*, Wydaw. „Eruditus”, Poznań 1998.

⁷⁵ *Zdolni w szkole, czyli o zagrożeniach i możliwościach rozwojowych uczniów zdolnych. Poradnik dla nauczycieli i wychowawców*, praca zbiorowa pod redakcją Wiesławy Limont, ORE, Warszawa, s. 43.

⁷⁶ *Podstawa programowa z komentarzami. Edukacja historyczna i obywatelska*, s. 88, 89, 92, 91, 90, 86. Wymagania: 13.2, 17.5, 30.3, 26.2, 26.3, 28.3, 18.3, 5.5.

Propozycja tematu: Proponujemy uczniom udział w projekcie o nazwie *W jaki sposób media wpływają na odbiorców?*

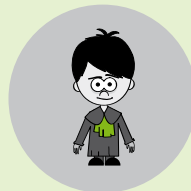
- Metody pracy: projekt edukacyjny z wykorzystaniem koncepcji Kreatywnego Rozwiązywania Problemów KRP.
- Rozwijane zdolności i umiejętności: uczeń selekcjonuje informacje, dokonuje krytycznej analizy zebranego materiału, przygotowuje prezentację i wypowiedź, ćwiczy umiejętność publicznych występów.

Tropiciel Informacji

Mówca

Adwokat i Prokurator

Zadanie dydaktyczne

Zapoznajcie się z instrukcją do projektu pt. *W jaki sposób media wpływają na odbiorców* i zaplanujcie sposób realizacji zadań.

Instrukcja do projektu (*diabeł tkwi w szczegółach*):

1. **Temat projektu:** *W jaki sposób media wpływają na odbiorców?*
2. **Cel działania:** zbadanie przekazu medialnego w celu kształtowania umiejętności odróżniania faktów od opinii i rozpoznawania sposobów oddziaływania na odbiorcę.
3. **Źródła informacji:** media – prasa, telewizja, radio, Internet.
4. **Formy pracy:** praca w zespołach zadaniowych, które zbadają różne typy przekazu medialnego; I grupa – artykuł informacyjny, II grupa – informacyjny program telewizyjny, III grupa – radiowy serwis informacyjny, IV grupa – portal informacyjny.
5. **Produkt:** prezentacja multimedialna wykonana w Power Point – 5–7 minut.
Część merytoryczna: prezentacja powinna zawierać:
 - prezentację wybranego tytułu prasowego, dziennika telewizyjnego, radiowego serwisu wiadomości, portalu informacyjnego (lokalnego lub regionalnego),
 - charakterystykę warstwy treściowej (faktów, opinii) i własny komentarz,
 - opis sposobów oddziaływania na odbiorcę (np. język, wypowiedzi znanych osób).
6. **Organizacja pracy:**
 - Konieczny jest wybór lidera grupy, który będzie organizował pracę i utrzymywał kontakt z nauczycielem oraz ustali terminy dyskusyjnych spotkań roboczych.
 - Każdy uczestnik grupy powinien otrzymać zadanie do wykonania, aby był świadomy za co jest odpowiedzialny.
 - Należy ustalić podział zadań; kto zajmie się konkretnymi elementami prezentacji od strony merytorycznej i od strony technicznej. Niektóre zadania mogą być jednakowe dla wszystkich członków grupy, np. poszukiwanie materiału do prezentacji.

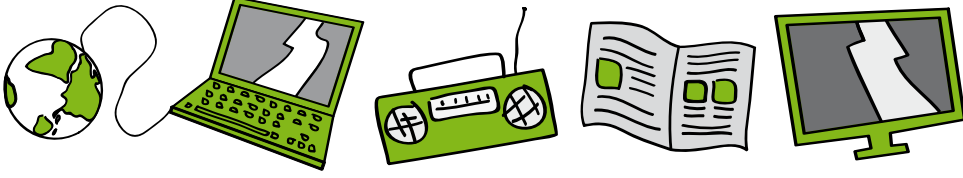

7. Zadania do wykonania:

- Dokonajcie podziału pracy w grupie.
- Ustalcie temat prezentacji.
- Przeprowadźcie analizę wybranego przekazu medialnego.
- Zaprojektujcie prezentację (wykaz i układ slajdów) i opracujcie ją.
- Przygotujcie się do publicznej prezentacji i dyskusji – dobrze by było, aby każdy uczestnik grupy mógł zaistnieć.

8. Terminy konsultacji: np. środy w godz. 15.00 -16.30. (konsultacja realizacji zadań wg przyjętego harmonogramu). W ramach konsultacji są omawiane poszczególne etapy pracy: Co się udało? Z czym są problemy?

9. Możliwe sposoby i czas prezentacji: np. prezentacja odbędzie się 29 kwietnia w Ośrodku Kultury w trakcie konferencji poświęconej oddziaływaniu mediów lokalnych na młodzież. Elementem konferencji będzie dyskusja panelowa z udziałem zaproszonych przez organizatorów konferencji ekspertów z dziedziny mediów, psychologii i edukacji. Uczniowie biorący udział w projekcie będą mogli zabrać głos jako uczestnicy konferencji. Prezentacja zostanie umieszczona na stronie internetowej szkoły jako produkt finałny projektu wraz z dokumentacją zdjęciową i filmową.

Tabela 4. Karta pracy dla grupy uczniów biorących udział w projekcie dotyczącym mediów, pn. *Kreatywnie rozwiązuję problem, czyli badam, jak media wpływają na odbiorców?*

		
Kreatywnie rozwiązuję problem, czyli badam, jak media wpływają na odbiorców?		
Polecenie dla grupy:		
Wybierzcie: artykuł informacyjny (grupa I), informacyjny program telewizyjny (grupa II), radiowy serwis informacyjny (grupa III) lub portal informacyjny (grupa IV)		
Wejdźcie w rolę badaczy mediów , którzy mają zaprezentować społeczności, jak media wpływają na odbiorców.		
		Opracujcie komentarz , używając czasowników inspirujących badaczy, takich jak: odkryliśmy, zbadaliśmy, zapytaliśmy, przemyśleliśmy, oszacowaliśmy, udowodniliśmy, zinterpretowaliśmy, przedstawiliśmy. W komentarzu uwzględnijcie: fakty i opinie oraz użyte sposoby oddziaływania na odbiorcę.
1.	Co postrzegamy?	Komentarz:
2.	Co czujemy?	Komentarz:
3.	Jak myślimy?	Komentarz:
4.	Jakie podejmujemy decyzje?	Komentarz:
5.	Jak wartościujemy?	Komentarz:
6.	Zredagujcie pytania kluczowe do dyskusji na temat przygotowanego materiału.	Pytania:

Ciekawa instrukcja dla uczniów to jedno. Dobrze jest pokazać uczniom kartę pracy, która stanowiłaby dla nich wyzwanie, byłaby jak wstęp – zagadka do atrakcyjnego filmu sensacyjnego.

Inna propozycja dla uczniów gimnazjum dotyczy przygotowania symulacji spotkania przedwyborczego, prezentacji programów wygłoszonych przez kandydatów oraz wybór najbardziej odpowiedniego kandydata. Wpisuje się ona w realizację wymagania ogólnego z podstawy programowej: **p. 7. Wyborcy i wybory** i spójnego z nim wymagania szczegółowego **2) uczeń przedstawia argumenty przemawiające za udziałem w wyborach lokalnych.**

- Propozycja tematu: *Chcę być prezydentem miasta (burmistrzem, wójtem naszej społeczności)*
- Metody pracy: Symulacja kampanii przedwyborczej, debata, drama – uczeń w roli kandydata na prezydenta miasta, burmistrza, lub wójta.
- Rozwijane zdolności i umiejętności: Uczeń w roli mówcy przedstawia program polityczny; przekonuje do swoich poglądów, prezentuje strategię własnego działania, przedstawia zmiany, które chce wprowadzić; dobiera właściwe określenia i językowe środki perswazji, ćwiczy umiejętność improwizacji słownej.

Mówca

Negocjator i Mediator

Obrońca

Demokrata

Zadanie dydaktyczne

Spotkanie przedwyborcze i prezentacja programów oraz wybór najlepszego kandydata.

Waszym zadaniem jest:

- przygotowanie mowy, która przekonałaby do Waszych racji potencjalnych wyborców,
- skompletowanie sztabu wyborczego, który wspierałby Was jako kandydatów poprzez opracowanie hasła wyborczego i podpowiadanie argumentów w trakcie debaty wyborczej,
- pełne zaangażowanie w debacie – „bitwie na słowa, głosy i argumenty”,
- wygłoszenie podziękowania wyborcom lub złożenie gratulacji zwycięskiemu kandydatowi.

Przed debatą – kilka pożytecznych sugestii:

Jak powinna być skonstruowana mowa? Zawierać argumentację odwołującą się do potrzeb i oczekiwań mieszkańców, prezentować deklaracje poparte faktami, podawać przykładowe rozwiązania szkolnych lub społecznych problemów.

Jak powinien reagować kandydat? Szybko ripostować, przestrzegać kultury słowa i języka, wykazać się otwartą i życzliwą postawą.

Jak zbudować klimat w czasie zajęć? Uczniowie powinni przeżyć przedsmak klimatu kampanii przedwyborczej i doświadczyć emocji, jakie towarzyszą aktywnym obywatelom w dniu wyborów do władz samorządowych.

W czasie debaty – kilka pożytecznych sugestii:

Aby symulacja przypominała „oryginał” muszą być spełnione następujące warunki, których przestrzega organizator kampanii – nauczyciel lub uczeń – lider:

- „Kandydaci na prezydentów” poważnie traktują powierzone im zadanie.
- Powołane przez nich sztaby wyborcze dbają o wizualną stronę kampanii.
- W czasie „bitwy na słowa, głosy i argumenty” każdy z czterech kandydatów otrzymuje pięcimi-nutowy „czas antenowy” na przekonanie przeciwników i niezdecydowanych do swoich racji i pomysłów.
- Po wystąpieniach członkowie sztabów wyborczych skandują hasła agitujące za konkretnym kandydatem.

Po debacie – ostatnia runda

- Następuje czas na zadawanie kandydatom pytań przez uczniów występujących obecnie w roli wyborców. Pytania rodzą się na gorąco, w trakcie wyborczej gorączki lub są przygotowane w ramach pracy domowej.
- Ostatnia runda przed głosowaniem to runda pytań pomiędzy kandydatami. Kandydaci pracowicie wykorzystują dany im czas, aby „uformować” swój wizerunek.
- Po zakończeniu „rundy ostatniej szansy” „wyborcy” przystępują do głosowania. Wyznaczeni przez nauczyciela uczniowie przygotowują „miejsce do głosowania” (dwa parawany, stolik i krzesło).
- „Wyborcy” otrzymują wcześniej przygotowane przez sztaby wyborcze kartki do głosowania i rozpoczyna się „czas skreśleń”.
- Następnie troje wskazanych uczniów – członkowie komisji wyborczej rozpoczynają liczenie głosów. Wydarzeniu towarzyszą duże emocje. Dla niektórych, a zwłaszcza uczniów odgrywających rolę kandydatów, wynik głosowania ma ogromne znaczenie; jest sprawdzianem ich umiejętności i pozwala uruchomić w naturalny sposób zdolności.
- Dla wyborcy oddającego głos na konkretny program jest to okazja do określenia swojego stanowiska, do zobaczenia siebie w działaniu, sformułowaniu konkretnych pytań.
- Punkt kulminacyjny to ogłoszenie wyników. Zwycięstwo kandydata nagradzamy oklaskami.
- Prosimy o wypowiedź zwycięzcy, który wygłasza mowę końcową. Kończąc symulację, pytamy uczniów o opinie na temat jej przebiegu oraz o towarzyszące jej emocje.

E. Wiem, w jaki sposób prawo reguluje życie obywateli, rozpoznaję przypadki jego łamania, znam prawa człowieka i potrafię o nie walczyć

Na czwartym etapie edukacyjnym (poziomu podstawowego) wymagania podstawy programowej odnoszą się do szeroko rozumianego prawa i jego znaczenia dla funkcjonowania demokracji. Zapisy wymagania ogólnego **znajomość praw człowieka i sposobów ich ochrony** (VI) uszczegółowiono w wiodących wątkach **prawa człowieka** oraz **ochrona praw i wolności**.

W celu zaznajomienia ucznia z systemem prawa i sądownictwa, zaproponowano omówienie źródeł i zasad prawa oraz przebiegu procesu sądowego, z uwzględnieniem praw, jakie przysługują ofierze, sprawcy i świadkowi przestępstwa. Dopełnieniem kompetencji w zakresie wiedzy prawnej jest umiejętność napisania pozwu w wybranej sprawie cywilnej lub karnej oraz zawiadomienia o popełnieniu przestępstwa. Dla osiągnięcia celów edukacji prawnej godne polecenia są metody kontaktu społecznego, takie jak: wycieczka, wywiad, badanie ankietowe oraz gry symulacyjne i ćwiczenia związane z pisaniem listu otwartego, petycji czy skargi obywatelskiej⁷⁷.

Dla realizacji zagadnienia z podstawy programowej **Prawo i sądy** oraz wymagania szczegółowego (2.6) **uczeń przedstawia uczestników i przebieg procesu sądowego: cywilnego i karnego; uzasadnia znaczenie mediacji**⁷⁸ proponujemy temat: **Pod zarzutem naruszenia dóbr osobistych – rozprawa sądowa**.

W ramach wprowadzenia oczekujemy od uczniów odpowiedzi na postawione pytania:

- co rozumiemy przez dobra osobiste człowieka?
- co wchodzi w zakres dóbr osobistych?
- co można naruszyć w świetle prawa?
- w jakich dokumentach normatywnych znajdujemy informacje o ich prawnej ochronie?
- czy groźba, która powoduje strach u osoby, do której była skierowana, narusza godność człowieka, jego wolność i czy w takiej sytuacji jest ona przestępstwem w świetle prawa?

Proponujemy sporządzić „katalog” dóbr osobistych (zdrowie, wolność, godność, nazwisko lub pseudonim, wizerunek, tajemnica korespondencji, nietykalność mieszkania, twórczość naukowa, wynalazcza i racjonalizatorska, nietykalność cielesna itp.).

Planując zastosowanie symulacji rozprawy sądowej, poleciliśmy uczniom w ramach pracy domowej zapoznanie się z jej scenariuszem⁷⁹. W symulacji powinni wziąć udział uczniowie charakteryzujący się cechami dobrego mówcy i sprawnie posługujący się językiem prawa. Istotne jest również, by byli zainteresowani odegraniem wybranej roli na forum publicznym. Metoda symulacji stwarza uczniom niebywałą okazję do „wejścia w wymarzoną rolę” sędziego, obrońcy czy prokuratora. Służy zaprezentowaniu różnych umiejętności krasomówczych, a często i talentu aktorskiego.

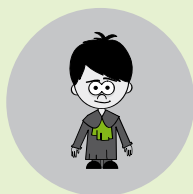
⁷⁷ Podstawa programowa z komentarzami, t. 4, s. 93–95.

⁷⁸ Tamże, s. 94.

⁷⁹ W opracowaniu scenariusza symulacji warto wykorzystać pracę A.M. Wesołowskiej, *Poradnik prawny. Bezpieczeństwo młodzieży*, Warszawa 2008.

Mówca

Adwokat i Prokurator

Zadanie dydaktyczne

Zapoznaj się ze scenariuszem symulacji rozprawy sądowej i przygotuj się do odegrania wybranej przez siebie roli.

Symulacja powinna przebiegać zgodnie z procedurami sądowymi. Można wykorzystać różne rekwizyty, np. togi sędziego i prokuratora czy obrońcy oraz akta sądowe. Należałoby zadbać o odpowiednie przygotowanie sali: ustawienie stołu sędziowskiego, miejsca dla oskarżonego, świadków i publiczności – uczniów.

Warto zastosować

Proponujemy nawiązać współpracę z najbliższym sądem rejonowym. Niesie ona ze sobą duże korzyści dydaktyczne i wychowawcze. Uczniowie mogą uczestniczyć w roli widzów w przewodach sądowych, mieć okazję obserwacji organów sprawiedliwości w działaniu, zachowania pracowników sądu, oskarżonych i ich rodzin. Czas przeznaczony na spotkanie z sędzią mogą wykorzystać na zadawanie pytań związanych ze sprawą, z uzasadnieniem wyroku itd. Można poprosić „zaprzyjaźnionych” sędziów, adwokatów, prokuratorów o wypożyczenie tog na lekcje (symulacje) lub podarowanie szkole starych, zużytych, już niepotrzebnych.

Przykład symulacji. Temat: Naruszenie miru domowego

W symulowanej rozprawie udział biorą: sędzia sądu rejonowego, prokurator, protokolant, powód (ojciec dziewczyny), Małgosia, oskarżony – Daniel, psycholog, adwokat (obrońca).

Wprowadzenie do symulacji – wykonuje wybrany uczeń.

Daniel ma lat 18. Jest uczniem klasy trzeciej liceum. Jest pewny siebie, ma własne konto, szpanuje modnymi ciuchami, jest popularny w szkole, adorowany przez koleżanki, zapraszany na imprezy – osiemnastki, połowinki itp. Niektórych irytuje jego styl bycia i życia, i w tych kręgach nie jest mile widziany. Podczas jednej z przerw Daniel był świadkiem rozmowy licealistów. Małgosia mieszkająca na tej samej ulicy co Daniel, przypominała grupie przyjaciół o imprezie urodzinowej w swoim domu, podając dokładny czas i adres. Daniel nie był zaproszony. Nie zważając na obowiązujące konwenanse, postanowił w towarzystwie dwóch kolegów przybyć do domu jubilatki. Niespodziewanie dla domowników i gości zjawił się na schodach jej domu. Drzwi otworzyła Małgosia. Nie kryła zaskoczenia. Wyczuła woń alkoholu od chłopców i nie chciała ich wpuścić. Ci jednak skutecznie napierali na drzwi. Wtedy dziewczyna wezwała rodziców na pomoc. Ojciec zażądał od nieproszonych gości, aby natychmiast opuścili jego dom. Poirytowany Daniel z całych sił popchnął drzwi i wtargnął do środka, a za nim jego koledzy. Rozsiadł się w fotelu, wyjął alkohol i oznajmił, że nie wyjdzie, dopóki nie porozmawia z Małgosią. Rodzice dziewczyny wezwali policję. Młodego człowieka zabrano do izby wytrzeźwień, a prokurator postawił mu zarzut przestępstwa.

Symulacja rozprawy rozpoczyna się od wywołania sprawy przez protokolanta, który informuje zebranych, jaka sprawa i przeciw komu będzie rozpoznawana. Po wejściu na salę sądu sędziowskiego wszyscy obecni wstają, wyrażając swoją postawą szacunek dla instytucji prawa.

Przebieg rozprawy

I część symulacji

Sędzia (przewodniczący) – informuje, co będzie przedmiotem rozpoznania przez sąd.

Otwieram rozprawę przed sądem rejonowym. W dniu dzisiejszym będzie rozpatrywana sprawa przeciwko Danielowi Saskiemu o czyn z artykułu 193 Kodeksu karnego, o naruszenie miru domowego.

Sędzia zapoznaje zebranych z przedmiotem i rodzajem sprawy. Oznajmia, że tego typu oskarżenie jest ścigane z urzędu i dlatego Daniel zasiada na ławie oskarżonych.

Sąd sprawdza, czy wszyscy wezwani do wstawiennictwa w sądzie są obecni, kolejno odczytując nazwiska, i dyktuje do protokołu: *Stawił się oskarżony, jego obrońca, stawili się świadkowie, stawili się biegli itd.*

Następnie sędzia oznajmia:

Otwieram przewod sądowy, udzielam głosu panu prokuratorowi.

Prokurator – przedstawia wniosek do uznania sądu, stawia Danielowi Saskiemu zarzut z art. 193 kk.

Kto wdziera się do cudzego domu, mieszkania, lokalu, pomieszczenia albo ogrodzonego terenu albo wbrew żądaniu osoby uprawnionej miejsca takiego nie opuszcza, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do roku.

Prokurator informuje, że *przepis ten chroni nasze prawo do decydowania o tym, kto może przebywać w miejscu, w którym jesteśmy gospodarzami. Oświadcza, że Daniel Saski popełnił przestępstwo, gdyż wdarł się do miejsc wskazanych w tym przepisie, jak i przez zaniechanie, gdyż tego miejsca nie opuścił mimo żądania osoby uprawnionej⁸⁰.*

Sędzia poucza oskarżonego o jego prawach, w tym o prawie do składania wyjaśnień przed sądem i milczenia, oraz pyta, czy rozumie treść stawianych zarzutów. Prosi o wypowiedź oskarżonego w wiadomej sprawie.

Oskarżony: *Chciałem wytłumaczyć, że przyszedłem do domu Małgosi, bo czułem się zaproszony. Stałem obok, kiedy wypowiedziała słowa „zapraszam was”, więc myślałem, że i mnie one dotyczą. Jej ojciec nie powinien mnie wyrzucać, ja tylko przyszedłem z towarzyską wizytą. Nie rozumiem, skąd taka postawa ojca Małgosi. Przecież nic się nie stało.*

Oskarżonemu zadają pytania kolejno: prokurator, biegły, obrońca i sędzia w sprawie popełnionego czynu.

Sędzia: Zarządzam postępowanie dowodowe (poleca protokolantowi wezwanie świadków, poucza oskarżonego o prawie do zadawania pytań świadkom i wyjaśnień co do każdego przedstawianego dowodu).

Pokrzywdzony (powód – ojciec Małgorzaty, właściciel posesji):

Nie rozumiem, jak może być ktoś tak bezczelny, żeby w biały dzień wtargnąć do czyjś domu i nie reagować na prośby domowników. Gdyby wyszedł, jak go prosiłem, to by nic się nie stało. Niestety, nie posłuchał, musiałem zawiadomić policję.

⁸⁰ A.M. Wesołowska, *Bezpieczeństwo młodzieży*, s. 34.

Małgorzata: *Nie zapraszałam oskarżonego. Przyszedł z kolegami, przynieśli wódkę i zaczęli pić. Zepsuli nam całą imprezę. Baliśmy się całej trójki. Wtedy wezwałam ojca. Niestety, jego też nie posłuchali i dlatego tata wezwał policję. Daniel ostatnio bardzo się zmienił. W szkole bywa coraz rzadziej, jest arogancki, chwilami wulgarny. Spotyka się z dziwnymi ludźmi. Sąsiedzi skarżą się na jego zachowanie, szczególnie na niegrzeczne komentarze, uwagi, zaczepki.*

Psycholog: *Oskarżony posiada osobowość nieodbiegającą od normy. Wykazuje sposób zachowania dość typowy dla rówieśników, polegający na spędzaniu wolnego czasu w gronie przyjaciół, znajomych, wspólnym piciu alkoholu i nie traktuje tego jako czegoś negatywnego. Nie uznaje autorytetów. Niepokojąca na chwilę obecną jest tendencja do częstego spożywania alkoholu.*

Sędzia: *po wysłuchaniu wszystkich świadków i rozpatrzeniu ewentualnych dowodów oznajmia: Zamykam przewód sądowy, udzielam głosu panu prokuratorowi.*

Prokurator:

Podtrzymuję winę oskarżonego. Przypominam, że wdarcie się do cudzego domu, posesji to przełamanie nie tyle przeszkody fizycznej co woli gospodarza – gwałtem, podstępem, groźbą, pod fałszywym pozorem. Oskarżony nie ma nic na swoje usprawiedliwienie. Wnoszę o wyrok pozbawienia wolności na okres jednego roku.

Obrońca:

Daniel działał pod wpływem impulsu osoby, która została potraktowana jak intruz. Pokrzywdzony sprowokował młodego człowieka, gdyż zbyt perfekcyjnie podchodzi do życia. To dlatego doszło do scysji. Widział, że oskarżony jest rozdrażniony i nietrzeźwy. Mógł spokojnie z nim porozmawiać i inaczej rozwiązać problem. Wezwanie policji było nieprzemyślane i niepotrzebne.

Sędzia:

Udzielam głosu oskarżonemu.

Oskarżony:

Przepraszam, jeżeli naruszyłem czyjąś prywatność.

Uważam jednak, że przestępstwo, którego dopuściłem się w opinii pana prokuratora, ma archaiczny charakter. Moi koledzy często „łapią się na imprezy” w taki sposób. Nie zdarzyło się, aby ktokolwiek reagował tak jak rodzice Małgosi. Nie uważam swojego występku za wielkie wykroczenie, tym bardziej za powód do rozpatrywania go przez sąd. Proszę o łagodny wymiar kary.

Po wysłuchaniu stron sąd udaje się na naradę. Po krótkiej chwili powraca, aby zakończyć rozprawę.

Sąd ogłasza wyrok:

Po wysłuchaniu stron sąd uznaje oskarżonego intruzem i zasądza wymierzenie kary ograniczenia wolności do roku w postaci dozoru kuratora sądowego. Wyrok zostanie sporządzony na piśmie i publicznie ogłoszony.

Uzasadnienie do wyroku: Mamy prawo decydować o tym, kogo chcemy gościć w swoim domu i nie ma to nic wspólnego z protekcjonizmem. Oskarżony naruszył spokój domowy pokrzywdzonego i w związku z tym musi ponieść konsekwencje swojego czynu. Żądanie przez osobę uprawnioną opuszczenia domu nie wymaga żadnego usprawiedliwienia, tłumaczenia ani uzasadnienia. Jest to prawo z arsenału dóbr osobistych. Przestępstwo tego rodzaju jest ścigane z urzędu⁸¹.

⁸¹ Tamże, s. 35.

Na koniec przewodniczący pyta oskarżonego, czy zrozumiał wyrok i poucza o sposobie jego ewentualnego zaskarżenia.

Komentarze obserwatorów oraz dyskusja:

Obserwatorzy gry (uczniowie nieodgrywający ról) dostarczają informacji zwrotnych na temat formy i jakości przekazu treści, wydarzenia, nie oceniając zdolności aktorskich występujących osób. Zastanawiają się, czy istniało inne rozwiązanie przedstawionego problemu. Proponujemy uczniom, by zaproponowali swoje rozwiązania i uwzględnili w szczególności takie, które pozwalają uświadomić młodemu człowiekowi jego występki, a jednocześnie zapobiec procesowi sądowemu.

II część symulacji

Negocjator i Mediator

Analitik i Doradca

Zadanie dydaktyczne

Uczniowie w grupach pod kierunkiem liderów obmyślają inne rozwiązania prezentowanego problemu (analizują przypadek Daniela). To kolejna sytuacja sprzyjająca twórczemu myśleniu ucznia, która uczy wartościowania, argumentowania, poszukiwania rozwiązania w sytuacjach trudnych, konfliktowych. Kształtuje postawę człowieka aktywnego społecznie, mediatora.

Uczniowie podzieleni na zespoły zadaniowe przygotowują własne propozycje rozwiązania problemu Daniela i zastanawiają się, jak można było zapobiec rozprawie sądowej.

Rozwiązanie nr 1

Rodzice Małgorzaty zawiadamiają rodziców Daniela o zachowaniu syna (obie rodziny mieszkają w pobliżu). Interwencja odnosi pozytywny skutek, sprawia, że Daniel opuszcza imprezę i udaje się do domu. Wraz z nim posesję rodziców Małgosi opuszczają także koledzy Daniela.

Rozwiązanie nr 2

Mediacja między oskarżonym a pokrzywdzonym.

Można było doprowadzić do niej podczas zeznań w komisariacie policyjnym lub podjąć kolejne rozmowy mediacyjne, gdy sprawą zajęła się prokuratura rejonowa. Mediacja mogła być przeprowadzona w toku postępowania sądowego⁸². W tym wypadku, w wyniku sugestii prokuratury, obie strony wyraziły zgodę na rozmowy mediacyjne. Uzgodniły również termin rozmów „twarzą w twarz” w obecności mediatora oraz sposób zadośćuczynienia. Wynik mediacji był pomyślny. Pisemną kopię ugody przekazano prokuratorowi. Taka możliwość jest uregulowana prawnie artykułem 23 kpk.

⁸² Tamże, s. 99.

Rozwiązanie nr 3

Małgorzata i jej rodzice, mimo ogólnego niezadowolenia, pozwalają intruzom na pozostanie i na zabawę. Cierpliwie czekają na koniec imprezy. Mają nadzieję, że nieproszeni goście opuszczą ich dom razem ze wszystkimi, bez stwarzania dodatkowych problemów. Nazajutrz ojciec dziewczyny porozmawia z opiekunami chłopca o jego zachowaniu. Daniel przeprosi za swoje zachowanie i sytuacja nigdy się nie powtórzy.

Rozwiązanie nr 4

Rodzice Małgosi nie reagują na zachowanie nieproszonych gości. Obawiają się szykanowania córki w szkole, gdyby stanowczo zażądali opuszczenia domu lub poczynili inne drastyczniejsze kroki wobec chłopców, np. wezwali policję. Cierpliwie czekają na zakończenie przyjęcia urodzinowego. Takie wyjście z sytuacji uważają za najbardziej racjonalne.

Zespoły przedstawiają swoje propozycje oraz wybierają najlepsze ich zdaniem rozwiązanie i je uzasadniają. Bez względu na decyzję klasy (zwykła większość głosów) nauczyciel komentuje ich wybór. Uświadamiamy uczniom, że niezwykle korzystne byłoby polubowne zakończenie konfliktu, zgodne ze starą prawniczą maksymą: *Najgorsze porozumienie jest lepsze od najlepszego sądowego wyroku*⁸³.

W zapisach podstawy programowej IV etapu edukacyjnego (poziomu podstawowego) zaproponowano młodzieży praktyczne obywatelskie doświadczenia osadzone w najbliższym środowisku lokalnym. W celu uwrażliwienia uczniów na problemy związane z **bezpieczeństwem** proponujemy realizację wymagania podstawy **3.3 uczeń nawiązuje kontakt (osobisty, telefoniczny lub mailowy) z funkcjonariuszem policji i na podstawie uzyskanych informacji sporządza notatkę lub wykres dotyczący przestępczości w swojej okolicy**⁸⁴.

Propozycja tematu:**Przestępczość wśród młodzieży w moim regionie – zjawisko malejące czy rosnące?**

Zajęcia można rozpocząć od prezentacji zjawiska przestępczości w miejscu zamieszkania, którą uczniowie przygotowują w ramach pracy domowej.

Tropiciel Informacji

Analityk i Doradca

Komentator i Interpretator

Zadanie dydaktyczne

Odwiedź najbliższy komisariat policji i umów się na rozmowę z funkcjonariuszem policji na temat przestępczości w miejscu twojego zamieszkania. Zbierz informacje o tym, jakie rodzaje przestępstw popełniane są najczęściej przez młodzież.

⁸³ Tamże, s. 100.

⁸⁴ Podstawa programowa z komentarzami, t. 4, s. 94.

Uczniowie przedstawiają wykaz najczęściej popełnianych przestępstw oraz wyjaśniają, czy zjawisko ma charakter rosnący czy malejący.

Praca domowa odgrywa szczególną rolę w realizacji wymagań podstawy programowej z przedmiotu wiedza o społeczeństwie. Stanowi wartościowe wprowadzenie do rozmowy i dyskusji na ważny temat, a także punkt wyjścia do różnorodnych ćwiczeń praktycznych, np. wyszukanie w Internecie wzoru zawiadomienia o popełnieniu przestępstwa, podanie nazw stron internetowych zawierających te informacje, dokonanie wyboru wzoru i wypełnienie go we właściwy sposób.

Tropiciel Informacji

Zadanie dydaktyczne

Wyszukaj w Internecie wzór zawiadomienia o popełnieniu przestępstwa. Podaj adres tej strony i prześlij na adres poczty elektronicznej nauczyciela.

W odniesieniu do zagadnienia z podstawy programowej **Ochrona praw i wolności** oraz wymagania szczegółowego **(6.5) uczeń rozpoznaje przejawy rasizmu, szowinizmu, antysemityzmu i ksenofobii; uzasadnia potrzebę przeciwstawiania się im oraz przedstawia możliwości zaangażowania się w wybrane działania na rzecz równości i tolerancji**⁸⁵ proponujemy temat: **Za tolerancją – przeciw dyskryminacji**.

Wśród metod pracy warto rozważyć przygotowanie wykładu z wykorzystaniem prezentacji multimedialnej przez uczniów uzdolnionych i zainteresowanych współtworzeniem zajęć wspólnie z nauczycielem. Uczniowie uzdolnieni potrafią zreferować w sposób profesjonalny i ciekawy nawet zawiłe zagadnienia. Już starożytni Rzymianie głosili, że „ucząc innych, uczymy się sami”. Zaufajmy umiejętności ucznia zdolnego i pozwólmy mu na realizację kolejnego wyzwania. Dyskretnie wspierajmy jego przygotowanie do zajęć (nie tylko podajemy zagadnienie do realizacji, lecz także dokonujemy korekty w planie jego wystąpienia, jeżeli zachodzi taka potrzeba, podpowiadamy kolejność realizowanych treści i udzielamy merytorycznych i praktycznych wskazówek).

Mówca

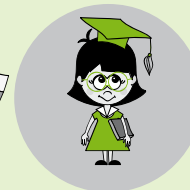
Tropiciel Informacji

Obrońca

Demokrata

Ekspert

Zadanie dydaktyczne

1. Przygotuj wykład na temat: Dyskryminacja i jej przejawy.
2. Przygotuj wykład na temat: Prawo wobec dyskryminacji.

⁸⁵ Tamże, s. 95.

Warte rozważenia

Dla podkreślenia wagi zagadnienia dotyczącego tolerancji zaproponujemy młodzieży, aby określoną inicjatywą społeczną zaakcentowała obchody Międzynarodowego Dnia Tolerancji, które przypadają 16 listopada. Różnorodne pomysły uczniów przyjmijmy z aprobatą. Będą wśród nich wpisy na internetowych forach obywatelskich, gazetki szkolne, wystawy, apele czy pikiety. Gdyby uczniowie zdecydowali się na ostatnią propozycję wybierzmy grupę najbardziej aktywnych społeczników i przełączmy im odpowiedzialność za jej zaplanowanie. Podpowiedzmy, jak zabrać się do zorganizowania takiego przedsięwzięcia, jakie są wymogi prawne przy jego realizacji.

Przywódca

Obróńca

Demokrata

Zadanie dydaktyczne

Zaplanujcie i zorganizujcie pikietę pod hasłem „**Postaw na tolerancję**”.

Zapisy podstawy programowej IV etapu edukacyjnego jednoznacznie wskazują, że zagadnienia prawne są ściśle powiązane z umiejętnością analizy i interpretacji różnych typów aktów normatywnych. W tym celu przybliżamy uczniom wewnętrzną, często skomplikowaną strukturę dokumentów prawnych i wyjaśniamy ich hierarchiczność w systemie prawnym państwa. Chodzi o to, by terminologia prawnicza stała się bardziej zrozumiała i przystępna. Co najważniejsze, uczeń dostrzeże precyzyjność w formułowaniu zapisów prawnych, nabierze przekonania, że aktów prawnych nie można dowolnie interpretować, że są wykładnią przepisów, których przestrzeganie jest obowiązkiem obywateli.

F. Działam jako obywatel, podejmuję decyzje, badam i komentuję wydarzenia w Polsce i na świecie

Analizując treści nauczana podstawy programowej IV etapu edukacyjnego w zakresie rozszerzonym dostrzegamy, jak różnorodne kompetencje ma nabyć uczeń szkoły ponadgimnazjalnej.

Ujęte w sześć bloków treści kształcenia uświadamiają nam, że od ucznia wymaga się funkcjonowania w roli aktywnego obywatela. Oczekuje się, że młody człowiek, krytycznie analizując otaczającą go rzeczywistość, zabiera merytoryczny głos na różnych forach publicznych, proponuje rozwiązania dotyczące poprawy sytuacji kryzysowych w skali kraju, Europy i świata, dostrzega współzależność zjawisk we współczesnym świecie, wyjaśnia ich złożoność, uwzględnia perspektywę globalną w ich interpretacji.

Na IV etapie edukacyjnym, obok umiejętności społecznych, mocno akcentowane są umiejętności intelektualne. Uczeń krytycznie analizuje zjawiska społeczne, porównuje, ocenia, rozważa, komentuje, rozpatruje, wyjaśnia zależności, odczytuje i interpretuje. Wymagania ukierunkowane na rozwijanie tych umiejętności są w dużej mierze podyktowane standardami egzaminu maturalnego na poziomie rozszerzonym.

Proponujemy do realizacji zagadnienie z podstawy programowej **Struktura społeczna** i wymaganie szczegółowe (4.5) **uczeń charakteryzuje wybrane problemy życia społecznego w Polsce (w tym sytuację młodych ludzi); rozważa możliwości ich rozwiązania**⁸⁶.

Umiejętność rozwiązywania problemów jest jedną z najważniejszych i kluczowych kompetencji współczesnego człowieka⁸⁷. Stwarzając sytuacje problemowe i stosując odpowiednie metody ich rozwiązania w edukacji obywatelskiej, możemy przygotować uczniów do tego typu zadań w dorosłym życiu.

Proponujemy temat:

Problemy współczesnego społeczeństwa polskiego – jak je rozwiązać?

Etap I – inspirujące wprowadzenie

Tworzymy sytuację problemową poprzez zaprezentowanie danych statystycznych lub obejrzenie materiału publicystycznego, np. o bezrobociu⁸⁸. Uczniowie analizują, dlaczego problem bezrobocia przybrał ich zdaniem rozmiar niepokojącego zjawiska. Nadmieniamy, że w każdym społeczeństwie, mimo stosowania rozmaitych mechanizmów regulujących życie społeczne, istnieją problemy trudne do rozwiązania, jak na przykład bezrobocie.

Etap II – Formułowanie problemu

Prosimy młodzież o sformułowanie tematu, który będzie jednocześnie problemem do rozwiązania. Zachęcamy uczniów, aby zredagowali go w formie zdania pytającego, które brzmiałoby jak prowokujące stwierdzenie, że nie każdy problem da się rozwiązać. Spośród proponowanych wybieramy wersję najbardziej zbliżoną do własnych oczekiwań, np. *Czy społeczeństwo polskie ma szansę na rozwiązanie problemu bezrobocia?*

Etap III – Rozwiązywanie problemu

Uzgadniamy z uczniami sposób i formę rozwiązywania problemu. Może to być graficzne odzwierciedlenie pomysłów w postaci metaplanu, analizy SWOT albo starcie na argumenty przy użyciu dyskusji panelowej, czy debaty „za” i „przeciw”. Wybraliśmy kontrowersyjny temat po to, aby wywoływał emocje i inspirował do „obrony” i „ataku”.

⁸⁶ Podstawa programowa z komentarzami, t. 4, s. 97.

⁸⁷ K. Kruszewski, *Nauczanie i uczenie się rozwiązywania problemów, w: Sztuka nauczania. Czynności nauczyciela*, red. K. Kruszewski, s.109-132; J. Korzeniowski, M. Machałek, *Edukacja obywatelska w szkole. Teoria i praktyka*, Warszawa 2011, s. 89.

⁸⁸ Główny Urząd Statystyczny, *Bezrobocie rejestrowane I – II kwartał* [online] http://www.stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/gus/PW_bezrobocie_rejestrowane_1-2kw_2012.pdf (dostęp, 25.11.2012); TVP. *Ekonomia z ludzką twarzą*, odc. 18, *Co to jest bezrobocie?* [online] <http://www.tvp.pl/vod/audycje/publicystyka/ekonomia-z-ludzka-twarza/wideo/odc-18/3765948> (dostęp: 25.11.2012).

Debata jako forma dyskusji stanowi wyjątkową okazję dla ucznia zainteresowanego rozwijaniem umiejętności mówienia i argumentacji, prowadzenia sporów i skutecznego obalania argumentacji przeciwnika, dochodzenia do prawdy i przekonywania do swoich racji przez stawianie pytań i udzielanie odpowiedzi.

Etap IV – Działanie (akcja)

Mówca

Analityk i Doradca

Zadanie dydaktyczne

Dla zespołu uczniowskiego:

Przygotujcie się do debaty „za i przeciw”. W tym celu opracujcie odpowiedzi na postawione przez siebie pytanie, będące jednocześnie problemem do rozwiązania: ***Czy społeczeństwo polskie ma szanse na rozwiązanie problemu bezrobocia?*** Przemyslcie argumenty dla obrony swoich stanowisk.

Dla uczniów występujących w rolach „mentora” i „rzeczników”:

Sformułujcie tezy do dyskusji oraz popierające je argumenty i kontrargumenty. Wykorzystajcie w debacie informacje pochodzące z najnowszych danych statystycznych, informacji prasowych, itp.

Zadania mentora:

- objaśnia (przypomina) kolegom i koleżankom istotę debaty,
- przedstawia rzeczników i ich zadania (rzecznicy wygłaszają własne tezy, zapisują je na tablicy, przedstawiają argumenty na poparcie swoich racji),
- zachęca słuchaczy do dyskusji nad tezami rzeczników,
- ustala czas przeznaczony na debatę i decyduje o kolejności wystąpień rzeczników,
- przelicza głosy i ogłasza wynik debaty,
- dba o merytoryczny przebieg debaty.

Teza rzecznika nr 1.

Władze w Polsce, podejmując konstruktywne działania, zmniejszają poziom bezrobocia.

Teza rzecznika nr 2.

Problemu bezrobocia nie da się wyeliminować, gdyż jest to normalne zjawisko w gospodarce wolnorynkowej.

Zadania rzeczników:

- zapisują na tablicy własne tezy,
- w czasie wyznaczonym przez mentora i wskazanej kolejności przekonują słuchaczy do swoich stanowisk,
- dysponują rzeczowymi argumentami, odpierają kontrargumenty, nie pozwalają podważyć swoich stanowisk.

Tabela 5 . Przykład. Spór o metody i szanse w walce z bezrobociem⁸⁹

Argumenty rzecznika „za”	Argumenty rzecznika „przeciw”
<ol style="list-style-type: none"> 1. Państwo wspiera specjalnymi programami przedsiębiorców, przygotowujących i oferujących miejsca pracy. 2. Władze samorządowe zachęcają młodych kandydatów na przedsiębiorców do zakładania firm, wspomagając ich inicjatywy dofinansowaniem ze środków unijnych. 3. Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych (PFRON) wspiera programy na rzecz tworzenia stanowisk dla osób niepełnosprawnych. 4. Państwo zachęca obywateli do zakładania spółdzielni socjalnych. 5. Państwo realizuje programy zwalczania bezrobocia (prace interwencyjne, społecznie użyteczne roboty publiczne, pożyczki szkoleniowe, szkolenia i stypendia w okresie kontynuowania nauki, wsparcie finansowe dla bezrobotnych, którzy podejmują działalność gospodarczą). 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Rząd nie posiada realnego i długofalowego planu zwalczającego bezrobocie (stopa bezrobocia wzrasta i wynosiła 13,3% w I kwartale 2012 r.). 2. Wzrastająca liczba ludzi w wieku produkcyjnym wymaga i będzie wymagać w najbliższych latach dodatkowych miejsc pracy. 3. Wzrasta odsetek ludzi z wyższym wykształceniem (17,5% w 2011 r.), a nie podąża za tym tworzenie nowych miejsc pracy. 4. Niedopasowanie struktury wykształcenia do potrzeb rynku pracy skutkuje wzrostem bezrobocia wśród ludzi młodych. 5. Postęp naukowo-techniczny sprawia, że maleją szanse zdobycia pracy przez nisko wykwalifikowanych pracowników. 6. Działania urzędów pracy w walce z bezrobociem są mało skuteczne.

Etap V – Podjęcie decyzji – rozwiązanie problemu

Po wystąpieniach rzeczników mentor zachęca kolegów i koleżanki do dyskusji nad postawionym problemem, do zadawania pytań rzecznikom. Prosi o jednoznaczne opowiedzenie się po którejś stronie. Uczniowie, przed ostatecznym podjęciem decyzji komentują podawane argumenty, przedstawiają kontrargumenty, w ten sposób nakreślając własne stanowisko w sprawie.

Mentor podsumowuje dyskusję, przeprowadza głosowanie i ogłasza werdykt.

Etap VI – Podsumowanie – informacja zwrotna

Ogromną rolę w nabywaniu umiejętności argumentowania, rozwiązywania problemów i podejmowania decyzji odgrywa podsumowanie debaty. Prosimy uczniów o przeanalizowanie jej przebiegu, oceny używanych argumentów, wytypowania tych, które miały szczególną moc i sprawiły, że niektórzy uczestnicy dyskusji zmienili zdanie lub pozostali przy swoim stanowisku. W edukacji obywatelskiej stosowanie metody rozwiązywania problemów zasługuje na szczególną uwagę, gdyż dostarcza uczniom zdolnym możliwość zaprezentowania rozległej wiedzy oraz wykazania się umiejętnością analizowania,

⁸⁹ Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej, Raporty, sprawozdania, [online], <http://www.mpips.gov.pl/analizy-i-raporty/raporty-sprawozdania/rynek-pracy/>, (dostęp: 25.11.2012).

argumentowania i uzasadniania własnego stanowiska. Udział w tego typu zajęciach umożliwi mu spojrzenie na problem z różnych punktów widzenia. Jeżeli nawet zmierzy się z trudnymi sytuacjami, których nie da się szybko i łatwo rozwiązać, to samo przeanalizowanie problemu, dokonanie jego oceny jest interesującym i edukacyjnym wyzwaniem.

Etap VII – opracowanie skutecznego programu rozwiązującego problem bezrobocia

Umożliwiamy uczniowi zaangażowanemu społecznie, aktywnemu na rzecz środowiska, który szuka konstruktywnych rozwiązań, umie osadzić problem gospodarczy regionu w szerszej perspektywie województwa, kraju czy euroregionu, opracowanie programu mającego na celu zmniejszenie skali bezrobocia.

Przydzielmy mu rolę eksperta lub lidera grupy, który sam lub z zespołem wypracuje pomysł na rozwiązanie problemu. Zasugerujemy, aby uwzględnił działania leżące nie tylko w gestii rządu czy władz samorządowych ale i te, które zależne są od człowieka poszukującego pracy.

Analityk i Doradca

Zadanie dydaktyczne

Opracujcie plan wspomagający zmniejszenie skali bezrobocia w swoim regionie. Wykorzystajcie własne przemyślenia oraz „plany rozwoju regionalnego” pozyskane ze źródeł odpowiednich instytucji.

Tabela 6. Propozycje rozwiązania problemu

Działania rządu:	Działania władz samorządowych:	Działania bezrobotnych:
<ul style="list-style-type: none"> • ograniczenie biurokracji związanej z tworzeniem nowych firm, • ulgi w podatkach dla pracodawców uruchamiających nowe miejsca pracy, • udoskonalenie systemu szkolnictwa zawodowego (praktyki w zakładach pracy). 	<ul style="list-style-type: none"> • stworzenie dogodnych warunków do zakładania nowych firm na swoim terenie, • racjonalne wykorzystywanie środków unijnych, • przyciąganie zagranicznego kapitału, zachęcanie do inwestycji w regionie, do tworzenia zakładów pracy w miejscach szczególnie zagrożonych bezrobociem jako sposób na powstrzymanie emigracji zarobkowej. 	<ul style="list-style-type: none"> • doksztalcanie się, korzystanie z kursów kwalifikacyjnych, • profesjonalne sporządzanie dokumentów osoby ubiegającej się o pracę (CV, list motywacyjny, Europass), • śledzenie ofert pracy w biurach pracy, w lokalnych mediach.

Każde wymaganie IV poziomu rozszerzonego sprowadza się do kształtowania **umiejętności, które będą towarzyszyć uczniowi przez całe życie**. Należy do nich umiejętność zdobywania i selekcjonowania wiedzy, komunikacji i prezentowania własnego stanowiska, skutecznego działania z zachowaniem

ogólnie przyjętych zasad i norm. Metody nauczania, które wychodzą naprzeciw tym oczekiwaniom, według J. Korzeniowskiego i M. Machałek można podzielić na cztery grupy: kształtowanie umiejętności wymiany poglądów, twórcze myślenie, podejmowanie decyzji i rozwiązywanie problemów⁹⁰.

Analizując zagadnienie z podstawy programowej: **p. 8. Kultura i pluralizm kulturowy** i odpowiadające mu **wymagania szczegółowe 2, 5, 6** dostrzegamy kolejny zestaw umiejętności, które uczeń nabyte w toku nauki. Czytamy: **uczeń wskazuje specyficzne cechy kultury wysokiej, masowej, narodowej i ludowej, ocenia wpływ kontrkultury na życie społeczne; wyjaśnia, skąd się bierze pluralizm kulturowy współczesnego społeczeństwa; analizuje konsekwencje tego zjawiska.**

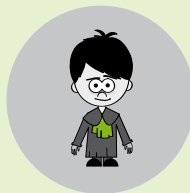
Wybierając przykładowy temat **Kultura podstawą życia społecznego**, proponujemy analizę pojęcia kultura i przeprowadzenie dyskusji na temat, w jakim stopniu na rozwój społeczeństwa wpływa kultura wyższa, a w jakim kultura masowa?

Mówca

Przywódca

Adwokat i Prokurator

Zadanie dydaktyczne

Znajdźcie w toku dyskusji odpowiedź na nurtujący was problem: **Jaką rolę odgrywa kultura elitarna, a jaką kultura masowa w rozwoju społeczeństwa?**

Dokonajcie analizy artykułu prasowego (źródło podaje nauczyciel), podajcie argumenty autora publikacji wskazujące na zagrożenia ze strony procesu globalizacji wobec kultury narodowej i argumenty przeciwne takiemu stanowisku.

Lekcję rozpoczynamy od wyjaśnienia pojęcia kultura. Uczniowie analizują schemat i poznają złożoność pojęcia kultura, bogactwo jego treści. Te rozważania będą bazą do realizacji kolejnego zadania.

Komentarz do schematu

Schemat, o którym mowa, ma zachęcić uczniów do odczytywania informacji za pośrednictwem nieliniarnych form przekazu. Ma im uświadomić, że różnorodne zapisy graficzne zawierające słowa-klucze, które są układem wzajemnych zależności, pozwalają lepiej zapamiętać, zmuszają do kreatywności i elastyczności myślenia.

Zapisy w postaci schematów, czy mapy mentalnej prowadzą do uporządkowania i strukturyzacji materiału, a także wymuszają syntetyczne formułowanie haseł⁹¹. Stosowanie ich przy aranżowaniu różnorodnych sytuacji dydaktycznych: rozwiązywaniu problemów, konstruowaniu notatek, modelowaniu procesów politycznych, społecznych, syntetyzowaniu zjawisk, wydarzeń sprzyja rozwijaniu kreatywności uczniów i poszukiwaniu przez nich niekonwencjonalnych form prezentacji.

⁹⁰ J. Korzeniowski, M. Machałek, *Edukacja obywatelska w szkole*, s. 69-114.

⁹¹ Źródło: <http://img716.imageshack.us/img716/1647/strzalka2.jpg>

Rysunek 6. Kultura i jej składniki

Opracowanie: Jolanta Gwóźdź

Uczniowie wymieniają cechy charakterystyczne kultury masowej i elitarnej. Czytają artykuł *I co z naszą tożsamością? autorstwa Anny Dudzińskiej*⁹².

Zadaniem uczniów jest wyszukanie argumentów i kontrargumentów dotyczących wpływu globalizacji na kulturę narodową.

Pracują w grupach. W każdej z nich jeden uczeń pełni rolę lidera, który koordynuje zespół, inspiruje do formułowania argumentów, decyduje o ostatecznym brzmieniu zapisów w tabeli. Zwraca uwagę na zapis wniosku podsumowującego rozważania.

Po wykonaniu zadania każdy zespół prezentuje wypracowane wspólnie stanowisko. W drodze dyskusji formułujemy wniosek, jak zachować tożsamość narodową w epoce wzmożonej globalizacji.

Polemy uczniom zapisanie wniosku w dowolnej postaci. Zaproponujemy najbardziej twórczym podjęcie próby jego graficznego rozpisania, w formie mapy myśli⁹³.

⁹² A. Dudzińska, *I co z naszą tożsamością*, w: Kwartalnik „Humanistyka”, nr 2-3, 2009. http://www.humanistyka.ostnet.pl/cms/index.php?option=com_content&view=article&id=65:i-co-z-nasz-tosamoci&catid=44:globalizacja-i-nie-tylko&Itemid=61

⁹³ B. Jakubowska, M. Świrski, *Wykorzystanie metody Buzana na lekcjach historii w szkole średniej*, „Wiadomości Historyczne”, 1991, nr 4, s. 241-244.

Tabela 7. Wpływy globalizacji na kulturę masową – argumenty i kontrargumenty

Argumenty „za”:	Argumenty „przeciw”:
<ul style="list-style-type: none"> • proces globalizacji stale się nasila, a dominacja wzorców zachodnich, w szczególności amerykańskich, może powodować osłabienie kultury narodowej, • globalizacja wpływa na różne dziedziny życia i różnorodną działalność człowieka, • proces globalizacji może powodować kryzys tożsamości narodowej, szczególnie w społeczeństwach określanych mianem peryferyjnych, co związane jest z niedostatecznym rozwojem gospodarczym i społecznym. 	<ul style="list-style-type: none"> • kultura narodowa ze względu na swoją trwałość i korzenie historyczne jest w stanie opierać się zjawisku globalizacji, • proces globalizacji może wzmocnić działania mające na celu zachowanie własnej kultury i doprowadzić do „przebudzenia” kultur lokalnych, • globalizacja pokazuje, że tożsamość i tradycja jest „konstrukcją kulturową”, która ulega historycznym zmianom.
<p style="text-align: center;">Przykładowy wniosek sformułowany przez uczniów:</p> <p>W dobie globalizacji zachowajmy odpowiednie proporcje. Nie izolując się od wpływów z innych kultur, rozwijajmy rodzimą twórczość, powracajmy do tradycji, inspirujmy się przeszłością i przyjmujmy wzorce zaczerpnięte z innych kultur w celu wzbogacania własnej kultury.</p>	

Technologia informacyjna i uczeń zdolny⁹⁴

Jednym z elementów edukacji obywatelskiej jest przygotowanie ucznia do życia w społeczeństwie informacyjnym.

Nauczyciele powinni stwarzać uczniom warunki do nabywania umiejętności pracy z komputerem oraz posługiwania się technologią informacyjną. Można to czynić na różne sposoby; przez tworzenie prezentacji multimedialnych, projektów graficznych, stron internetowych, czy po prostu potraktować Internet i multimedia jako źródło informacji. W przypadku przedmiotu wiedza o społeczeństwie godnym polecenia jest jak najczęstsze korzystanie z zasobów technologii informacyjnej.

Propozycja pierwsza

Zadanie, jakie możemy zaproponować uczniom to sporządzenie wykazu stron internetowych, szczególnie przydatnych do wyszukiwania materiałów na zajęcia z edukacji obywatelskiej.

Warto wraz z uczniami oszacować wartość różnych stron internetowych. Możemy również sami utworzyć wykaz najbardziej wartościowych stron dla nauczyciela wiedzy o społeczeństwie.

⁹⁴ Zob. Z. Osiński, *Edukacja historyczna w Internecie – mrzonki czy realne możliwości?*, „Wiadomości Historyczne”, 2007, nr 1, s. 5-11.

Przykład. Wykaz stron internetowych

Zagadnienie: **Integracja europejska**

Wymagania szczegółowe podstawy programowej. Uczeń:

1. **omawia genezę i przebieg integracji europejskiej (cele, główne dokumenty i instytucje, polityka, fazy integracji);**
3. **charakteryzuje sposób powoływania, działania i najważniejsze kompetencje instytucji Unii Europejskiej (Rada Unii Europejskiej, Parlament Europejski, Komisja Europejska, Rada Europejska, Trybunał Sprawiedliwości, Europejski Trybunał Obrachunkowy, Europejski Bank Centralny).**

Przykładowe strony: UE na slajdach [online]: http://europa.eu/abc/euslides/index_pl.htm (dostęp: 11.11.2012)

EUR-Lex. Dostęp do dokumentów prawnych Unii Europejskiej [online] <http://eur-lex.europa.eu/pl/index.htm> (dostęp: 11.11.2012)

Oficjalny portal Unii Europejskiej [online] http://europa.eu/index_pl.htm (dostęp: 11.11.2012)

Materiał do wykorzystania na lekcji przez nauczyciela jako wizualizacja wykładu lub jako materiał do analizy przez uczniów.

Propozycja druga

Wyszukiwanie informacji w Internecie sprzyja poznawaniu i rozumieniu procesów społecznych i gospodarczych, które zachodzą wokół nas, dostosowywaniu się do zmieniającej się rzeczywistości politycznej i ekonomicznej. Uświadamia młodemu człowiekowi, że stoi przed nim zadanie efektywnego uczenia się przez całe życie.

Wykorzystanie w procesie edukacyjnym technologii informacyjnej wszechstronnie aktywizuje uczniów, gdyż przekaz informacji odbywa się jednocześnie z wykorzystaniem słowa mówionego i pisanego, symboli, obrazów ruchomych i nieruchomych, często udźwiękowionych. Pobudzone bodźce oddziałują na różnorodne rodzaje sprawności ucznia: spostrzeżeniową, manualną, intelektualną i emocjonalną⁹⁵. Dzięki temu procesowi uczeń aktywnie konstruuje własną wiedzę, łączy tę już posiadaną z nowo nabytą i nowymi doświadczeniami. Zachodzące wówczas operacje myślowe pozwalają na interpretację, reorganizację, transformację pozyskiwanych informacji, na ich uogólnienie, a także na eksperymentowanie i stawianie atrakcyjnych dla uczniów problemów, często w postaci hipotetycznej. Osiągnięciu takich kompetencji służy odmiana metody projektu, ze względu na główne źródło pozyskiwania informacji, zwana WebQuestem⁹⁶.

Istota metody WebQuest polega przede wszystkim na tym, że poszukując źródeł informacji na dowolny temat, opieramy się na zasobach Internetu. Jest ona szczególnie atrakcyjna dla uczniów otwartych na nowe wyzwania, sprzyja rozwijaniu zdolności intelektualnych u uczniów o zainteresowaniach badawczych i zdolności społecznych u uczniów nastawionych na podejmowanie działań obywatelskich.

⁹⁵ Tamże.

⁹⁶ J. Korzeniowski, M. Machalek, *Edukacja obywatelska...* s. 177-181.

W metodzie WebQestu wykorzystuje się zainteresowanie ucznia komputerem i Internetem. Uczy się przemyślanego korzystania z Internetu, uświadamiając mu, że wirtualność nie jest tylko przedmiotem rozrywki, ale źródłem wiedzy i nabywania umiejętności. Poprzez budowanie interaktywnych baz danych, sporządzanie dokumentów opisujących kontrowersyjne sytuacje, w tym zmuszające ucznia do zajęcia określonej postawy, kształtowane są cechy charakteru niezbędne młodemu, aktywnemu obywatelowi.

Aby praca metodą WebQestu (WQ) zakończyła się sukcesem, należy respektować jej założenia.

Podane uczniom **zagadnienie** do opracowania powinno ich zaintrygować, zachęcić do działania, najlepiej, aby miało postać otwartego pytania.

Podobny cel ma **wprowadzenie** do zadania, za które odpowiada nauczyciel. Określa cele, jakie stoją przed uczniem, wskazuje efekty, jakich oczekuje, podaje treści programowe i wymagania z podstawy, które ta metoda pozwoli osiągnąć.

Na etapie **zadań** przydzielamy uczniom problemy do analizy.

Na kolejnym etapie, zwanym **procesem** określamy „kroki” do wykonania: uszczegóławiamy zadania, precyzujemy polecenia, określamy formę pracy (indywidualną czy grupową, podajemy czas na jego wykonanie), wskazujemy sposób prezentacji.

Następnie przechodzimy do **źródeł**. Nauczyciel podaje adresy e-mailowe, programy komputerowe, linki do stron www, źródła książkowe, ewentualne wywiady, ankiety do analizy, informując, że to jest główna baza źródłowa uczniowskich dociekań nad postawionym problemem; co nie znaczy, że uczniowie muszą ograniczać się tylko do nich przy gromadzeniu wiadomości.

Ostatni element WQ to **ewaluacja**. Uczniowie poznają kryteria oceny, które najogólniej można pogrupować jako wzorcowe, akceptowane lub nieakceptowane⁹⁷. Niektórzy nauczyciele stosują na zakończenie konkluzję, rodzaj podsumowania. Wychowankowie prezentują materiały będące efektem ich pracy, w postaci plakatu, pracy pisemnej, prezentacji multimedialnej, wystąpienia publicznego, apelu, itp.

Pamiętajmy, że jednym z warunków na uzyskanie efektów z pracy metodą WebQestu jest stworzenie produktu finalnego, opartego na realnych zasobach sieciowych, w tym znajdujących samodzielnie przez ucznia.

Jako przykład zastosowania tej metody przyjęliśmy zagadnienie z podstawy programowej **Stosunki międzynarodowe w wymiarze globalnym, pkt. 40 podpunkt 6**, który stawia przed młodym człowiekiem następujące wymaganie: **uczeń rozważa możliwość prowadzenia akcji humanitarnych oraz interwencji pokojowych na obszarach dotkniętych konfliktami zbrojnymi, oceniając ich skuteczność i aspekty moralne**.

Planując zajęcia metodą WQ, formułujemy temat: *Jestem wolontariuszem akcji humanitarnej*.

⁹⁷ Jak stworzyć dobry WebQuest? [online], www.webquest-kn.blogspot.com. (dostęp: 25.11.2012).

Tropiciel Informacji

Analityk i Doradca

Komentator i Interpretator

Działacz

Zadanie dydaktyczne

Uczniowie wykonują zadanie metodą WebQestu (WQ) w następujący sposób:

- przygotowują informacje o siedzibach instytucji charytatywnych w naszym kraju, w formie mapy interaktywnej,
- zdobywają informacje o zasadach wolontariatu i demonstrują zdobyte informacje w postaci prezentacji multimedialnej,
- nawiązują kontakt e-mailowy z wybraną organizacją charytatywną,
- wypełniają kwestionariusz kandydata na wolontariusza wybranej organizacji,
- przygotowują plan swego udziału w akcji charytatywnej w oparciu o pozyskane wiadomości.

Źródła informacji do zrealizowania zadań czerpią z zasobów internetowych, wyniki pracy demonstrują w postaci prezentacji multimedialnych i konferencji prasowej.

Poszukiwanie danych celem zgłębienia trudnego zagadnienia społecznego, ich przetworzenie i stworzenie konstruktywnego planu działania oraz praktyczne zastosowanie sprzyja nabywaniu szerokich kompetencji społecznych i aktywności obywatelskiej. Takie zadania są przeznaczone dla uczniów o cechach szczególnych: działacza, społecznika, altruisty, dla których działanie niosące pomoc potrzebującym jest misją, konstruktywnym sposobem ulepszania rzeczywistości, samorealizacją.

Temat może okazać się intrygujący nawet dla ucznia o szczególnych oczekiwaniach, związanych z formułowaniem i rozwiązywaniem problemu. Wprowadzając młodzież w zagadnienie, nauczyciel odwołuje się do ich wiedzy na temat istoty humanitaryzmu, form i zakresu tego typu pomocy. Wspólnie z uczniami ustala przyczyny kryzysów humanitarnych we współczesnym świecie. W trakcie realizacji tzw. zadań przydziela konkretne polecenia do opracowania.

Przykład:

1. Organizacje charytatywne działające na terenie kraju i mojego regionu.
2. Komu i co jest potrzebne – na czym polega praktyczna działalność konkretnej organizacji?
3. Jak zostać wolontariuszem wybranej organizacji humanitarnej?
4. Mój udział w ogólnopolskiej akcji humanitarnej.

W kolejnej fazie, podczas udzielania instrukcji uczniom, nauczyciel uściśla informacje na temat pracy metodą WQ.

Informuje, że:

- przy realizacji zadania pierwszego, konieczne jest sporządzenie mapy interaktywnej, pozwalającej umieścić organizacje charytatywne na określonym terenie z załącznikiem informującym o rodzaju prowadzonej działalności,
- przy drugim; uczeń podejmuje się sporządzenia wykazu grup społecznych najbardziej potrzebujących (poszkodowanych) wraz z listą niezbędnych produktów potrzebnych do ich codziennej egzystencji,
- przy trzecim; jego zadaniem jest pozyskanie informacji na temat obowiązujących zasad wolontariatu, sposobu uzyskania statusu wolontariusza, warunków, jakie musi spełnić kandydat ubiegający się o tak zaszczytną funkcję. Poleca uczniom nawiązać kontakt e-mailowy z konkretną organizacją charytatywną, wypełnić kwestionariusz kandydata na wolontariusza organizacji działającej w jego mieście, regionie,
- przy czwartym; uczeń ma zadanie zapoznać się z wybraną polską organizacją humanitarną, jej formami działalności i najbliższymi planami. Rolą uczniów jest przygotowanie pomysłu na własny udział w akcji planowanej przez wskazaną lub wybraną organizację humanitarną. W tym miejscu nauczyciel przydziela grupom lub pojedynczym uczniom konkretną organizację, z całego arsenału istniejących (Amnesty International, Caritas, Polska Akcja Humanitarna, Wielka Orkiestra Świątecznej Pomocy, Polskie Centrum Pomocy Międzynarodowej, Polski Czerwony Krzyż, Polska Misja Medyczna, Stowarzyszenia Misji Afrykańskich); wyznacza czas przygotowania.

W ramach proponowanych źródeł zaleca przede wszystkim wykorzystanie dostępnej literatury oraz następujących stron internetowych: <http://mapy.google.pl>; www.polskapomoc.gov.pl; www.amnesty.org.pl; www.caritas.pl; www.pah.org.pl; www.pcpm.org.pl; www.pck.org.pl; www.pmm.org.pl; www.sma.pl; www.wosp.org.pl; www.pah.org.pl.

Ustala z uczniami, że autorzy trzech pierwszych zadań utrwalą efekty pracy na płycie CD w postaci prezentacji multimedialnej, zaś czwarte zadanie w formie sesji fotograficznej. Podpowiada uczniom, aby wzbogacili ją zdjęciami z wirtualnej misji. Proponuje skorzystanie ze stron internetowych: <http://picasaweb.google.com> (materiał do opracowania zdjęć), <http://polmap.republika.pl/mapy.html> (materiał do opracowania mapy interaktywnej).

Podczas oceny wykonanej pracy należy wziąć pod uwagę pomysł na prezentację, zasób wykorzystanych źródeł, programy, w których prezentację wykonano, wartość merytoryczną pracy.

Zwróćmy uwagę, czy uczeń, przygotowując zadanie długoterminowe, dokonał selekcji materiału pod kątem przydatności, poddał je właściwej analizie, wywiązał się z roli sprawozdawcy, umiejętnie poradził sobie z komputerem jako narzędziem pracy badawczej w roli głównej.

Propozycja trzecia

Innym przykładem wykorzystania narzędzi komputerowych może być realizacja zagadnienia **Samorząd terytorialny w Polsce; pkt 28, podpunkt 6**. Czytając wymaganie **uczeń rozważa problemy oraz perspektywy rozwoju własnej gminy, powiatu lub regionu na podstawie samodzielnie zebranych materiałów** nasuwa się pomysł tworzenia mapy interaktywnej swojego miasta czy Małej Ojczyzny.

Można wykorzystać w niej atuty historyczne, geograficzne, przemysłowe w ramach prezentacji miasta i jego promocji. Praca ma polegać na stworzeniu i udostępnieniu w Internecie wspomnianej już

mapy interaktywnej swojej miejscowości ze zdjęciami zabytków, obiektów krajobrazowych, historycznych, imprez kulturalnych, prowadzonych inwestycji wraz z opisem⁹⁸.

Udostępniając taką mapę jako publiczną, umożliwiamy wszystkim zainteresowanym wirtualne zwiedzenie naszej miejscowości, realizując w niekonwencjonalny sposób zadanie pogłębiania wiedzy o regionie, promowanie go w atrakcyjnej formie.

Takie zadanie wymaga dużego zaangażowania ze strony ucznia, ponieważ musi on pokonać zawiłe czynności komputerowe, wykonać zdjęcia atrakcyjnych obiektów, umieścić je w internetowym albumie Picasa, utworzyć mapę, nadać jej nazwę, stworzyć linki do strony www. Wykonanie tego typu zadań jest prawdziwym wyzwaniem, ale i źródłem satysfakcji dla uczniów.

Propozycja czwarta

Inną formą wykorzystania zasobów internetowych jest wyszukiwanie wartościowych stron w Internecie dla przeprowadzenia konkretnej jednostki lekcyjnej.

W punkcie **11, podpunkcie 1. Obywatel i obywatelstwo** wymaganie wymusza na uczniu znajomość nabywania i rzekania się polskiego obywatelstwa. Brzmi ono: **uczeń przedstawia procedury nabywania i rzekania się obywatelstwa**. Uczeń jako pracę domową ma wykonać zadanie:

Tropiciel Informacji

Zadanie dydaktyczne

Sporządź wykaz stron internetowych do tematu **Jestem obywatelem Rzeczypospolitej Polskiej**.

Oto kilka przykładów stron internetowych, z których warto skorzystać.

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. Rozdział II, [online] <http://www.sejm.gov.pl/prawo/konst/polski/kon1.htm>

Ustawa z dnia 2 kwietnia 2009 r. o obywatelstwie polskim, Dz.U. 2012, poz. 161 [online] <http://isap.sejm.gov.pl/VolumeServlet?type=wdu&rok=2012&numer=000> [tekst źródłowy – materiał do analizy przez uczniów dotyczący warunków potrzebnych do nadania lub pozbawienia kogoś obywatelstwa].

Nadanie obywatelstwa [online] <http://www.nowyjorkkg.polemb.net/?document=55> (dostęp: 01.09.2012) [materiał źródłowy do analizy przez uczniów dotyczący warunków, jakie muszą spełnić cudzoziemcy w celu uzyskania polskiego obywatelstwa].

Zidentyfikowane przez uczniów materiały nie tylko powinny uatrakcyjnić zajęcia, wzbogacić bazę źródłową do wykorzystaniu na lekcji, ale kolejny raz zachęcić uczniów do samodzielnego działania i przekonać, że taka aktywność ma sens.

⁹⁸ J. Osiński, *Edukacja historyczna a kształtowanie kompetencji poszukiwanych na rynku pracy*, „Wiadomości Historyczne”, 2009, nr 5, s. 5-7.

Uczeń zdolny i publicystyka

Wykorzystując potencjał ucznia zdolnego na lekcjach wiedzy o społeczeństwie nie sposób pominąć roli tekstów publicystycznych w edukacji obywatelskiej. Ze względu na specyfikę przedmiotu, zdajemy sobie sprawę, jak ogromną rolę odgrywają informacje, opinie i komentarze przekazywane przez media w zakresie wielu zagadnień politycznych, społecznych, kulturalnych i gospodarczych oraz, że są często traktowane jako podstawowe źródło informacji.

Mówimy więc o źródle prasowym, radiowym, telewizyjnym czy internetowym. W każdym z nich autor prezentowanego materiału chce odbiorcę przekonać do swoich opinii, swojego punktu widzenia. Nic dziwnego, że materiały publicystyczne zawierają ładunek subiektywizmu i perswazji.

Aby wydobyć z tekstu jak najwięcej obiektywnych informacji, elementów dydaktycznych, należy przestrzegać pewnych zasad w pracy nad nimi. Bardzo istotna jest sztuka czytania pod kątem przemyślanego sposobu wyszukiwania wiadomości z prasy.

W przypadku analizy dłuższego artykułu publicystycznego uczeń musi zebrać jak najwięcej informacji o autorze, czasie i okolicznościach powstania omawianego tekstu, umieścić źródło w szerszym kontekście społecznym, wyodrębnić najistotniejsze informacje zawarte w źródle, wskazać te, które w tekście pominięto⁹⁹.

Dodatkowo powinien wobec analizowanego tekstu postawić następujące pytania: Dlaczego autor wybrał tę tematykę? Jaki jest stosunek autora do prezentowanego wydarzenia? Jakie fakty dotyczące danej sprawy poruszył, a jakie pominał (według wiedzy ucznia lub innych źródeł)? Ile jest w tekście faktów, a ile opinii? W jakim stopniu tekst wpłynął na jego ocenę wydarzenia?

W sytuacji prezentowania bieżących wydarzeń, sporządzonych na podstawie informacji zamieszczonych w prasie proponuje się następujący schemat¹⁰⁰:

- *tytuł / temat / nazwę wydarzenia,*
- *miejsce wydarzenia,*
- *data / czas wydarzenia,*
- *źródła wiedzy o wydarzeniu,*
- *organizatorzy / uczestnicy / sprawcy wydarzenia,*
- *przyczyny / powody / / uwarunkowania wydarzenia,*
- *przebieg / formy realizacji / sposoby i zakres urzeczywistniania,*
- *skutki / rezultaty / efekty wydarzenia,*
- *szanse i zagrożenia wynikające z przebiegu skutków wydarzenia,*
- *wnioski / zalecenia / rady / propozycje na przyszłość.*

Uczeń zdolny i „prasówka”

Na IV etapie edukacyjnym poziomu rozszerzonego częstym elementem lekcji powinien być nie tylko przegląd codziennej prasy (tzw. „prasówka”) czy analiza wybranego artykułu, ale prezentacja porównawcza informacji i interpretacji kilku źródeł o wybranym wydarzeniu.

⁹⁹ J. Korzeniowski, M. Machałek, *Edukacja obywatelska*, s. 154-155.

¹⁰⁰ Tamże, s.155.

Prześledźmy kilka propozycji pracy ze źródłami publicystycznymi.

1. Serwis informacyjny (3-5 minut). Obejmuje przegląd najważniejszych wydarzeń z dziedziny polityki, gospodarki, życia społecznego, kultury, sportu, itd. (w tym ze świata, kraju, lub regionu).

Tropiciel Informacji

Mówca

Komentator i Interpretator

Zadanie dydaktyczne

Przygotuj serwis informacyjny z kraju i regionu, uwzględniając wydarzenia polityczne, kulturalne i sportowe.

2. Przegląd prasy dotyczący jednego wydarzenia z dziedziny polityki, gospodarki, kultury itd. (ze świata, kraju lub regionu) opracowywany jest na podstawie kilku dzienników.

Celem takiego działania jest próba pokazania problemu, zjawiska z wielu perspektyw. Warto zwrócić uwagę uczniów na kontrowersyjne stanowiska autorów tekstów wobec omawianego problemu.

Ekspert

Tropiciel Informacji

Analityk i Doradca

Zadanie dydaktyczne

Przygotuj analizę porównawczą wybranego wydarzenia politycznego bądź gospodarczego, na podstawie kilku źródeł przekazu informacji.

W przypadku takiego zadania efektywne jest zastosowanie metody porównawczej – weryfikacji materiałów pochodzących nie tylko z różnych gazet czy czasopism, ale z możliwie dużej liczby środków masowego przekazu.

Przy wykonywaniu tego rodzaju pracy uczeń kształtuje umiejętność porównywania i analizowania informacji, komentowania cudzych opinii, budowania własnych, interpretacji danych źródłowych, a dodatkowo ćwiczy nawyk systematycznego czytania prasy i gromadzenia ciekawych artykułów, chociażby w postaci portfolio.

3. Ogromną wartość poznawczą i kształcącą mają zawarte w prasie **źródła ikonograficzne**, szczególnie **karykatury**. Wspominamy o nich w tym miejscu, ponieważ są przedmiotem sprawdzenia umiejętności ich interpretacji na egzaminie maturalnym. Karykatura przedstawia osoby, wydarzenia lub problem w sposób przesadnie uwypuklony; niektóre cechy lub właściwości osoby, lub problemu są ośmieszane. Karykatura polityczna jest ważnym świadectwem czasów, w jakich powstała i stanowi wartościowe źródło do poznania poglądów autora i środowiska, które reprezentuje.

Rysunki satyryczne, polityczne bądź sytuacyjne kojarzą nam się częściej z zagadnieniami realizowanymi na lekcjach historii niż wiedzy o społeczeństwie, co nie znaczy, że nie mogą wystąpić w edukacji obywatelskiej jako ilustracja problemu, czy przykład ośmieszania przeciwnika politycznego w zakresie uprawianej polityki wewnętrznej lub zagranicznej. Jak zauważył S. Kilian, wzrasta liczba czasopism, które zamieszczają karykaturę polityczną i portretową do opisywania wydarzeń i zjawisk społeczno-politycznych z przeszłości i teraźniejszości¹⁰¹. Mogą więc stanowić świetny materiał poznawczy i ilustrujący aktualne wydarzenia polityczne i obyczajowe.

Inne propozycje

Materiały publicystyczne mogą być stosowane na lekcjach jako główny bądź uzupełniający materiał bazowy do wprowadzenia i realizacji nowej lekcji, mogą być motorem inicjowania sytuacji problemowej. Jako przykład można podać z podstawy programowej zagadnienie **13. Opinia publiczna** wraz z **wymaganiami 1, 2, 5**, które mówią, że **uczeń wyjaśnia, jak kształtuje się opinia publiczna, jakie są sposoby jej wyrażania, wskazuje przykłady wpływu opinii publicznej na decyzje polityczne, analizuje wybraną kampanię społeczną z punktu widzenia jej celów, sposobów realizacji i skuteczności**.

Materiały prasowe można również wykorzystać podczas omawiania zagadnienia z podstawy programowej **punkt 45. Polska w Unii Europejskiej i podpunkt 3 i 4**. Wymagania podają, że **uczeń ocenia skutki członkostwa w Unii Europejskiej i perspektywy jej rozwoju, odwołuje się do danych statystycznych, badań opinii publicznej oraz informacji o wykorzystaniu środków unijnych w Polsce, regionie, kraju; podaje ogólne zasady korzystania z tychże funduszy przez obywateli, przedsiębiorstwa i inne organizacje w Polsce**.

Do realizacji tych treści można wykorzystać zarówno materiały prasowe jak i portale informacyjne. Prezentacja portalu informacyjnego może być sporządzona według następującego schematu.

1. Wybieramy portal informacyjny i przygotowujemy wypowiedź (5–7 minut).
2. Podajemy nazwę i adres portalu – pokaz strony w Internecie.
3. Przedstawiamy wydawcę (autora portalu internetowego).
4. Przedstawiamy charakter portalu (do jakiego nadawcy jest adresowany, portal wyspecjalizowany, tematyczny, popularnonaukowy, naukowy itd.).
5. Przedstawiamy zawartość merytoryczną portalu (działy, zagadnienia itd.).
6. Prezentujemy system nawigacyjny i wyszukiwawczy portalu oraz jego opracowanie graficzne.
7. Oceniamy zawartość portalu.
8. Przedstawiamy propozycje jego udoskonalenia.

¹⁰¹ S. Kilian, *Karykatura polityczna w nauczaniu historii*, „Wiadomości Historyczne”, 1996, nr 5, s. 294.

Tropiciel Informacji

Analityk i Doradca

Ekspert

Mówca

Zadanie dydaktyczne

Przygotuj prezentację dowolnego portalu informacyjnego (3-5 minut). Uwzględnij w niej następujące elementy:

1. Nazwę i adres portalu – pokaz strony w Internecie.
2. Wydawcę (autora portalu internetowego).
3. Charakter portalu (do jakiego nadawcy jest adresowany; typ portalu: wyspecjalizowany, tematyczny, popularnonaukowy, naukowy itd.); jego zawartość merytoryczną.
4. Oceń zawartość portalu pod względem prezentowanego materiału.

Każdą prezentację powinniśmy ocenić. Proponujemy przykładowe kryteria, które mogą okazać się pomocne, gdy dokonujemy podsumowania. Mogą powstać jako konsensus propozycji ucznia i nauczyciela:

- wizualizacja przekazu (treść przekazu została przedstawiona w sposób prosty i rzeczowy, zastosowane zostały krótkie hasła i właściwa grafika),
- mówca przedstawił najważniejsze wydarzenia z różnych dziedzin: polityki, gospodarki, kultury, sportu, itd. (w tym ze świata, kraju, regionu), podał źródło informacji,
- sposób prezentacji (uczeń mówił wyraźnie, powoli, z zaangażowaniem i wykazywał zainteresowanie pozyskaniem uwagi słuchaczy; podtrzymywał kontakt wzrokowy ze słuchaczem i nie skupiał się zbyt mocno na notatkach lub materiałach źródłowych; posługiwał się komunikatywnym stylem i przestrzegał zasad poprawności dla języka mówionego).

Powyższe propozycje dotyczące wykorzystywania prasy na lekcjach wiedzy o społeczeństwie skierowane są przede wszystkim dla uczniów IV poziomu edukacyjnego, odbywających naukę w liceach i technicach.

O tym, w jaki sposób pracować z uczniem, w oparciu o materiały prasowe, na niższych poziomach, powinien zdecydować nauczyciel.

Wskazane jest, aby już na poziomie II etapu poświęcić kilka lekcji wybranej gazecie regionalnej, dokonać analizy metryczki gazety, ustalenia tematyki, jaką ten rodzaj prasy preferuje. Koniecznym jest zdobycie informacji, jak powstaje gazeta, na czym polega praca dziennikarza.

Na III poziomie edukacyjnym należałoby przyzwyczajać uczniów do systematycznego korzystania z prasy i prezentacji określonego zagadnienia w oparciu o przekaz prasowy.

W przypadku IV poziomu, czyli ponadgimnazjalnego, wykorzystywanie szeroko pojętych przekazów medialnych jest nie tylko uzasadnione, ale i konieczne, ze względu na ich wartość poznawczą, ale także z powodu potrzeby rozwijania różnorodnych kompetencji ucznia zdolnego.

Zaproponowane kryteria wskazują, że uczniowie zdolni mają możliwość kształtowania wytrwałości w wyszukiwaniu informacji z różnych źródeł, dokonywania ich właściwej analizy, krytycznego podejścia do nadmiaru informacji, rozwijania umiejętności oratorskich i zdolności dziennikarskich.

Pozalekcyjne formy pracy z uczniem zdolnym

Edukacja obywatelska ze względu na swoją złożoność i specyfikę w pewnym zakresie jest możliwa do realizacji poprzez udział w różnorodnych zajęciach pozalekcyjnych i pozaszkolnych.

Szczególne miejsce zajmuje **praca domowa**, która jest niezbędnym ogniwem wspierającym proces kształtowania młodego obywatela, aktywnego społecznie, zaangażowanego w problemy otaczającego go środowiska.

Kolejnym działaniem są **wycieczki szkolne**, w tym przedmiotowe, związane z realizacją treści społecznych i obywatelskich. Są atrakcyjne pod względem dydaktycznym i wychowawczym. Służą pogłębieniu wiedzy, skonfrontowaniu jej z funkcjonowaniem rzeczywistego urzędu, instytucji, ludźmi, którzy zajmują ważne stanowiska na różnych szczeblach administracji lokalnej. Każda wycieczka, bez względu na czas trwania, powinna być dobrze przygotowana i wynikać z planu dydaktycznego.

Obowiązkiem nauczyciela jest znać przepisy prawne związane z organizacją wycieczek oraz przygotować dokumentację wyjazdu. Ważne jest przestrzeganie określonych zasad podczas planowania wycieczki. Szczegółowe zalecenia na temat organizacji i przebiegu wycieczki przedmiotowej znajdziemy w literaturze dotyczącej edukacji obywatelskiej¹⁰².

Inną formą, także o charakterze edukacyjnym i wychowawczym są wszelkiego rodzaju **organizacje szkolne**. Należą do nich między innymi: samorząd uczniowski, szkolny klub obywatelski, szkolny klub wolontariusza czy szkolna grupa Amnesty International.

Udział w pracach tych organizacji jest platformą rozwijania zdolności społecznych, postaw obywatelskich, doświadczania zasad demokratycznego współżycia w zbiorowości. Uczniowie zaangażowani w życie szkoły, środowiska, rówieśników kształcą w sobie poczucie odpowiedzialności za wspólne dobro, uczą się aktywnie działać, podejmować ważne decyzje, rozwijają zainteresowania i pasje.

Jedną z najstarszych form pracy z uczniem zdolnym, która nie straciła nic na aktualności są zajęcia w **kołach zainteresowań**. Zalety tej formy pracy akcentuje wiele publikacji¹⁰³. Wszystkie zgodnie stwierdzają, że praca w kołach jest szczególnym miejscem dla rozwoju ucznia zdolnego. Jest to forum dyskusyjne, szczególnie dla uczniów o wysokim poziomie intelektualnym, na którym zdobywa się i prezentuje ogromną wiedzę, wymienia informacje na temat swoich zainteresowań, wygłasza polemiczne kwestie. Jest to miejsce spotkań dla uczniów o podobnych pasjach, którzy traktują siebie jak partnerów w twórczej dyskusji.

Można polecić im nie tylko rozwiązywanie szczególnie trudnych problemów, ale opracowanie programu koła, prowadzenie poszczególnych jego zajęć, przygotowanie debaty na ważny dla młodzieży problem (dla kilku klas lub całej szkoły), a także warto zaproponować, aby w ramach realizowanego projektu, zorganizowali wycieczkę lub rajd dla grupy rówieśniczej.

¹⁰² J. Korzeniowski, M. Machałek, *Edukacja obywatelska w szkole*, s. 257-258.

¹⁰³ *Zdolni w szkole czyli o zagrożeniach i możliwościach rozwojowych uczniów zdolnych. Poradnik dla nauczycieli i wychowawców*, praca zbiorowa pod red. W. Limont, J. Cieślukowskiej, D. Jastrzębskiej, ORE, Warszawa 2012.

Zdarzają się uczniowie nieśmiali nawet w grupie uzdolnionych społecznie, którzy w dużym ze-spole klasowym izolują się albo są izolowani. Praca w kole pomaga przełamać nieśmiałość i inne kompleksy, zbudować prawidłowe relacje z rówieśnikami. Takie sytuacje na szczęście zdarzają się rzadko, gdyż uczniowie uzdolnieni społecznie mają najczęściej dobre lub bardzo dobre relacje z rówieśnikami, które w sytuacjach dydaktycznych ulegają pozytywnemu wzmocnieniu.

Gazetka szkolna to forma aktywności uczniowskiej, która pozwala rozwijać potencjalne zdolności dziennikarskie. Uczy sumienności, kształtowania postawy obywatelskiej, odpowiedzialności za słowo, daje ogrom satysfakcji.

Uczniowie zdolni mogą uruchomić chęć działania, wykazać się umiejętnością skutecznego docierania do informacji, interpretacji zjawisk, nawiązywania kontaktów z ludźmi, wyciągania wniosków, radzenia sobie w sytuacjach konfliktowych.

Praca w roli redaktora gazetki niesie również pewne dylematy: jak pogodzić oczekiwania kolegów z wyobrażeniami nauczycieli lub dyrektora szkoły, jak obiektywnie relacjonować otaczającą nas rzeczywistość, jak wpłynąć na zmianę własnego otoczenia?

Dylematy mogą wpłynąć na kształtowanie dojrzałości społecznej i intelektualnej, uruchomić refleksję, że jest to zadanie, które niesie ze sobą szanse i zagrożenia.

Uczeń ma dodatkową możliwość rozwijania się dzięki pracy w grupie, prowadzenia dociekań w interesującej go sprawie, korzystania z rozmaitych źródeł i wykorzystywania wiedzę z wielu dziedzin, a także szlifowania różnorodnych form wypowiedzi, w tym felieton, sondaż, notatkę prasową, artykuł, reportaży, czy fotografię.

Uczeń o predyspozycjach działacza-społecznika podczas pracy nad gazetką może wystąpić w konkretnej roli, np. redaktora naczelnego, grafika czy autora konkretnego artykułu.

Gazetka szkolna może być publikowana na stronie internetowej lub w formie papierowej i być kolportowana wśród kolegów, nauczycieli, rodziców.

W szkole najczęściej spotyka się gazetki kalendarzowe, związane z rocznicą ważnego wydarzenia historycznego, obchodami świąt państwowych, czy innych, okazjonalnych, ale utrwalonych tradycją szkoły czy popularnymi zwyczajami. Mimo wielu walorów tego typu gazetek (poznawczych, artystycznych) o wiele bardziej wartościowe są gazetki powstałe w wyniku obserwacji środowiska i interakcji ze społeczeństwem, tzn. wtedy, kiedy uczniowie nawiązują kontakty z ludźmi, przeprowadzają wywiady, samodzielnie badają lokalne problemy.

Gazetki mogą zaskakiwać różnorodnością tematyki. Mogą się w niej znaleźć aktualności ze świata polityki, recenzje filmów, prezentacje ciekawych postaci i książek. Uczniowie sami decydują o formie powstawania treści gazetki; czy każdy artykuł powstaje w wyniku samodzielnego działania, czy w ramach pracy grupowej.

Rolą nauczyciela, opiekuna gazetki jest uświadomienie uczniom, że obowiązuje ich etyka dziennikarska, odpowiedzialność za słowo, nienaruszanie dóbr osobistych człowieka pod groźbą odpowiedzialności karnej.

Gazetka aktywizuje zachowania społeczne, pozwala wierzyć, że można zmieniać świat na lepsze.

Biorąc pod uwagę rzeczywistość szkolną, dla większości nauczycieli, rodziców, uczniów zdolny to głównie „aktor” licznych różnorodnych **konkursów, olimpiad**, w tym przedmiotowych. Trzeba być świadomym, że zdolny uczeń nie zawsze zdobywa laury na olimpiadach.

Bywa, że nie znosi rywalizacji, nie potrafi przełamać stresu związanego z publicznym wystąpieniem, nie zawsze pozycja laureata, która przynosi zaszczyt szkole, jest dla niego osobistą nagrodą czy spełnieniem marzeń. Warto więc zastanowić się, jakie zawody, zmagania wskazać uczniowi i nie naciskać wbrew jego woli na ten szczególnie rodzaj rywalizacji.

Propagujmy takie konkursy, które rozwiną pasję ucznia i zachęcą go do samodzielnej pracy.

Optymistyczne jest to, że coraz częściej mamy do czynienia z konkursami, które promują wykonanie twórczego dzieła (indywidualnie lub w grupach) o cechach pracy naukowej. Takie konkursy należy propagować. Rację bytu mają ponadto zmagania, które pozwalają na samodzielne poszukiwanie tematu, rozwiązywanie go i prezentację w formie preferowanej przez ucznia.

Nadal ogromnym zainteresowaniem cieszą się konkursy, które dla zwycięzców przewidują najatrakcyjniejszą z nagród, przepustkę na wymarzone studia.

Podstawę prawną organizacji wszelkich konkursów stanowi *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 29 stycznia 2002 r. w sprawie organizacji oraz sposobu przeprowadzenia konkursów, turniejów i olimpiad*. Reguluje ono organizację konkursów na poziomie szkoły podstawowej i gimnazjum oraz olimpiad w szkołach ponadgimnazjalnych. Do tych, które najbardziej związane są z przedmiotem wiedza o społeczeństwie należy:

- *Olimpiada Wiedzy o Polsce i Świecie Współczesnym (OWoPiŚW)*.

Laureaci i finaliści tych zmagania, są zwolnieni z egzaminu maturalnego z wiedzy o społeczeństwie¹⁰⁴. Celem olimpiady jest rozbudzenie zainteresowań młodzieży życiem społecznopolitycznym kraju i świata. Uczestnicy powinni orientować się we współczesnych procesach i zjawiskach i mieć ogromną wiedzę przewidzianą programem nauczania przedmiotu, jak i przedmiotów pokrewnych, np. z historii najnowszej. Ponadto powinni znać treści przewidziane programem olimpiady (wykraczające poza wymagania szkolne)¹⁰⁵.

Inne konkursy i olimpiady to:

- *Olimpiada Wiedzy o Prawach Człowieka*, której głównym organizatorem jest Katedra Praw Człowieka Uniwersytetu Mikołaja Kopernika oraz Towarzystwo Naukowe Organizacji i Kierownictwa w Toruniu¹⁰⁶,
- *Olimpiada Wiedzy o Prawie*, której organizatorem jest II Społeczne Liceum Ogólnokształcące w Ostrołęce¹⁰⁷,

¹⁰⁴ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 kwietnia 2007 r. w sprawie warunków i sposobu oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy oraz przeprowadzania sprawdzianów i egzaminów w szkołach publicznych, Dz.U. z 2007 r., nr 83, poz. 562 z późn. zm.

¹⁰⁵ Program Olimpiady Wiedzy o Polsce i Świecie Współczesnym jest dostępny na stronie internetowej; <http://www.owopsw.edu.pl>

¹⁰⁶ Program Olimpiady jest dostępny na stronie internetowej <http://www.olimpiada.umk.pl/>

¹⁰⁷ Olimpiada Wiedzy o Prawie [online], <http://www.olimpiadaprawa.republika.pl/>

- *Olimpiada Wiedzy o Integracji Europejskiej*, której organizatorem jest Instytut Europejski na Wydziale Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II¹⁰⁸,
- *Ogólnopolska Olimpiada o Państwie i Prawie*, której organizatorem jest Wyższa Szkoła Prawa i Administracji Przemysł–Rzeszów¹⁰⁹,
- *Europejska Olimpiada Społeczno-Prawna*, której organizatorem jest Europejska Wyższa Szkoła Prawa i Administracji w Warszawie¹¹⁰.

Wymienione olimpiady nie uprawniają do zwolnienia z egzaminu maturalnego z wiedzy o społeczeństwie, oprócz Olimpiady WoPiŚW, która stwarza uczniom takie możliwości. Senaty wielu polskich uczelni podejmują jednak decyzje o przyjmowaniu w poczet studentów (bez postępowania klasyfikacyjnego na wybrane kierunki) laureatów i finalistów ogólnopolskich olimpiad.

¹⁰⁸ Olimpiada Wiedzy o Integracji Europejskiej [online], http://www.kul.pl/olimpiada-wiedzy-o-integracji-europejskiej/art_25899.html

¹⁰⁹ Olimpiada Wiedzy o Państwie i Prawie [online], <http://www.olimpiada.wspia.eu/>

¹¹⁰ Europejska Olimpiada Społeczno-Prawna [online], <http://www.ewspa.edu.pl/?id=aktualnosci-125>

Rozdział 7

Mój talent – mój skarb – praca ucznia zdolnego nad sobą

Zdolny uczeń w środowisku szkolnym jest w dość trudnej sytuacji. Jeśli ma świadomość, że jest ponadprzeciętny, wcale nie oznacza to dla niego komfortowej sytuacji. Badaniem zdolnych osób i ich funkcjonowaniem w okresie od wczesnego wieku szkolnego do osiągnięcia przez nich etapu dojrzałości zajęła się Joan Freeman i doszła do następujących wniosków¹¹¹:

- Dzieci utalentowane i wybitnie uzdolnione są normalnymi ludźmi poza jednym wyjątkiem, mają wyjątkowe zdolności i umiejętności. Niestety, wielu „normalnych” ludzi odbiera osobowości wybitnie negatywnie ze względu na zagrożenie własnego „ja” wynikającego z ich zdolności.
- Wielu rodziców wykorzystuje własne zdolne dzieci w celu podbudowania własnej wartości, bądź „nękają” je w dorosłym życiu za to, że nie wykorzystali danych im przez Boga zdolności. Wobec nich rodzice stawiają o wiele wyższe wymagania niż wobec pozostałego rodzeństwa, obciążając ich specjalną misją i blokując w ten sposób naturalny i spontaniczny rozwój uzdolnień.
- Wybrane wyniki badań międzynarodowych wskazują, że dzieci wybitnie uzdolnione i utalentowane są bardziej zrównoważone (lub wydają się takimi być) i emocjonalnie silniejsze. I muszą nimi być, skoro mają osiągnąć „ważne” cele w życiu.
- „Etykietowanie” uczniów jako zdolnych we wczesnym dzieciństwie wpływa negatywnie na ich rozwój emocjonalny i poznawczy i nie sprzyja w pełni rozwojowi ich talentów¹¹².

Warto się zastanowić, w jaki sposób uczeń zdolny powinien pracować nad sobą? Jak ma osiągnąć integrację i spójność wewnętrzną? Kto może mu w tym pomóc? Na pewno wspierający nauczyciel-mistrz, który może mu zaproponować taktykę mistrza wszechczasów, czyli Leonarda da Vinci. Strategia Leonarda została pięknie zaprezentowana przez Michaela J. Gelba w książce pt. *Mysleć jak Leonardo da Vinci. Siedem kroków do genialności na co dzień*. Jest ona równocześnie przepisem na szczęście i osiągnięcie samorealizacji¹¹³. Warto się z nią zapoznać.

¹¹¹ J. Freeman, *Gifted Lives*, Wydawnictwo Routledge Taylor & Francis Group, London & New York, 2010. [Życie uzdolnionych; tłum. własne].

¹¹² L. Pasich, recenzja książki J. Freeman, *Gifted Lives* (oddana do druku).

¹¹³ Gelb, M., *Mysleć jak Leonardo da Vinci. Siedem kroków do genialności na co dzień*, Dom Wydawniczy Rebis, Poznań 1999, s. 56, 83, 101-106, 157, 183, 204, 239.

Rozdział 8

Podsumowanie

Poradnik pt. *Praca z uczniem zdolnym na zajęciach lekcyjnych z wiedzy o społeczeństwie Myślę jak obywatel. Mam wpływ na to, co się dzieje wokół mnie* nie wyczerpuje propozycji pracy z uczniem zdolnym na tym przedmiocie. Liczymy na to, że idea człowieka aktywnego, który posiadałby wiedzę i umiejętności mówcy, przywódcy i działacza zainteresuje Państwa na tyle, że będą Państwo rozwijać te umiejętności według własnych twórczych dydaktycznych rozwiązań na przedmiocie, który buduje i rozwija świadomość społeczną oraz poczucie mocy własnego wpływu na otaczającą rzeczywistość.

Zaproponowane w Poradniku koncepcje rozwoju uzdolnień, niekonwencjonalne formy pracy, wybrane strategie i metody dydaktyczne, zindywidualizowane podejście, wykorzystanie technologii informacyjnej umożliwiają organizację procesu lekcyjnego w nowoczesny i efektywny sposób, zgodny z potrzebami uczniów zdolnych.

Modelowanie procesu lekcyjnego jest konieczne również z powodu systematycznego wzrostu ilorazu inteligencji dzieci i młodzieży w krajach kultury zachodniej obserwowanego od początku XX wieku. Wpływ na to zjawisko ma wczesne dojrzewanie mózgu młodych ludzi dzięki wynalazkom technicznym, grom logicznym, zdrowemu odżywianiu się, opiece zdrowotnej, bliższym kontaktom rodziców z dziećmi, itp. Odkrycie to nosi nazwę *efektu Flynna* (nazwa pochodzi od nazwiska politologa James'a Flynna z Uniwersytetu w Otago z Nowej Zelandii), który zgłębił ten problem¹¹⁴.

¹¹⁴ Więcej informacji na stronie: http://pl.wikipedia.org/wiki/Efekt_Flynna

Rozdział 9

Bibliografia

Prawo

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997, rozdział I, Rzeczpospolita, art. 28; Ustawa z dnia 31 stycznia 1980 r. o godle, barwach i hymnie Rzeczypospolitej Polskiej oraz pieczęciach państwowych [z późn. zm., tekst ujednolicony], Dz.U. 2005, nr 235, poz. 2000.

Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty, Dz.U. 2004, nr 256, poz. 2572 z późn. zm.

Ustawa z dnia 6 stycznia 2005 r. o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym, Dz.U. 2005, nr 17.

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 grudnia 2008 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół, Dz.U. 2009, nr 4, poz. 17.

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 19 grudnia 2001 r. w sprawie warunków i trybu udzielania zezwoleń na indywidualny program lub tok nauki oraz organizacji i indywidualnego programu lub toku nauki, Dz.U. 2002, nr 3, poz. 28.

Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 25 marca 2010 r. w sprawie warunków i trybu udzielania zezwoleń na indywidualny program lub tok nauki oraz organizacji indywidualnego programu i toku nauki w szkołach artystycznych nierealizujących kształcenia ogólnego, Dz.U. 2010, nr 61, poz. 381.

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 17 listopada 2010 r. w sprawie zasad udzielania i organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach, Dz.U. 2010, nr 228, poz. 1487.

Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 14 czerwca 2005 r. w sprawie stypendiów Prezesa Rady Ministrów, ministra właściwego do spraw oświaty i wychowania oraz ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, Dz.U. 2005, nr 106, poz. 890.

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 29 stycznia 2002 r. w sprawie organizacji oraz sposobu przeprowadzania konkursów, turniejów i olimpiad, Dz.U. 2002, nr 13, poz. 125 z późn. zm.

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 kwietnia 2007 r. w sprawie warunków i sposobu oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy oraz przeprowadzania sprawdzianów i egzaminów w szkołach publicznych, Dz.U. 2007, nr 83, poz. 562 z późn. zm.

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 30 lipca 2002 r. w sprawie warunków tworzenia, organizacji oraz działania klas i szkół sportowych oraz szkół mistrzostwa sportowego, Dz.U. 2002, nr 126, poz. 1078.

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 7 lutego 2012 r. w sprawie ramowych planów nauczania w szkołach publicznych, Dz.U. 2012, poz. 204.

Podstawa programowa z komentarzami. Edukacja historyczna i obywatelska, t. 4, Warszawa 2009.

Podstawa programowa z komentarzami. Edukacja przedszkolna i wczesnoszkolna, t. 1, Warszawa 2009.

Zalecenie Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 18 grudnia 2006 r. w sprawie kompetencji kluczowych w procesie uczenia się przez całe życie, Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej, 2006, [online] <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2006:394:0010:0018:pl:PDF>

Literatura

- Arends R. I., *Uczymy się nauczać*, WSiP, Warszawa 1994.
- Baldwin A. Y., *Teachers of the gifted*, w: *International handbook of research and development of giftedness and talent*, red. K.A. Heller, F.J. Mönks, A.I. Passow, New York, Pergamon Press 1993.
- Bernacka R. E., *Rozważania terminologiczne wokół pojęć: uczeń zdolny, uzdolniony, utalentowany, skuteczny w: Zdolności twórczość jako perspektywa współczesnej edukacji*, pod red. J. Łaszczyka, M. Jabłonowskiej, Wydawnictwo Universitas Rediviva, 2009.
- Cieślukowska J., *Miejsce nauczyciela w systemie edukacji uczniów zdolnych – na podstawie koncepcji i praktycznych rozwiązań Josepha Renzulliego*, w: *Zdolności, talent twórczość*, t. I, pod red. W. Limont, J. Cieślukowskiej, J. Dreszer, Toruń 2008.
- Dyrda B., *Syndrom Nieadekwatnych Osiągnięć jako niepowodzenie szkolne uczniów zdolnych. Diagnoza i terapia*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2000.
- Dyrda B., *Edukacyjne wspieranie rozwoju uczniów zdolnych. Studium społeczno-pedagogiczne*, Wydawnictwo Akademickie Żak, Warszawa 2012.
- Dudzińska A., *I co z naszą tożsamością*, w: „Kwartalnik Humanistyki”, nr 2-3, 2009, [online], <http://www.humanistyka.ostnet.pl/cms/>
- Freeman J., *Gifted Lives* Wydawnictwo Routledge Taylor & Francis Group, London & New York, 2010.
- Gardner H., *Inteligencje wielorakie. Nowe horyzonty w teorii i praktyce*, Wydawnictwo Laurum, Warszawa 2009.
- Giza T., *Podstawy pracy z uczniem zdolnym*, Wszechnica Świętokrzyska, Kielce 2011.
- Gelb M. J. *Mysleć jak geniusz. Ucz się od dziesięciu największych umysłów w dziejach*, Dom Wydawniczy Rebis, Poznań 2004.
- Gelb M., *Mysleć jak Leonardo da Vinci. Siedem kroków do genialności na co dzień*, Dom Wydawniczy Rebis, Poznań 1999.
- Goleman D., *Inteligencja emocjonalna*, Media Rodzina, Poznań 1997.
- Guilford J.P., *Natura inteligencji człowieka*, PWN, Warszawa 1998.
- Jakubowska B., Świrski M., *Wykorzystanie metody Buzana na lekcjach historii w szkole średniej*, „Wiadomości Historyczne”, 1991, nr 4.
- Jurek K., *Internet w pracy nauczyciela historii*, „Wiadomości Historyczne”, 2001, nr 4.
- Kilian S., *Karykatura polityczna w nauczaniu historii*, „Wiadomości Historyczne”, 1996, nr 5.
- Konarzewski K., *Perspektywy indywidualizacji kształcenia, Raport o stanie badań*, Warszawa, 2011 [online] <http://eduentuzjasci.pl/images/stories/raporty/ibe-perspektywy-indywidualizacji-nauczania.kkonarzewski.raport.pdf>
- Korzeniowski J., Machałek M., *Edukacja obywatelska w szkole. Teoria i praktyka*, Warszawa 2011.
- Kośla K., *Polska młodzież w świetle badań międzykrajowych*, Meritum 2008, nr 1, [online] http://meritum.mscdn.pl/meritum/moduly/egzempl/8/8_8_abc.pdf
- Królikowski J., *Projekt edukacyjny*. Materiały dla zespołów międzyprzedmiotowych, Warszawa 2000.

- Kufit G., *Kształtowanie wyobrażeń i pojęć historycznych u uczniów klas początkowych*, Warszawa 1990.
- Kujawiński J., *Współdziałanie partnerskie w szkole Uczniów z nauczycielami i Uczniów ze sobą*, Wydaw. Eru-ditius, Poznań 1998.
- Kupisiewicz Cz., *Dydaktyka ogólna*, Warszawa 2000.
- Kozielecki J. *Nadzieja – klucz do sztuki życia*; [online] https://portalwiedzy.pan.pl/images/stories/pliki/publikacje/nauka/2009/02/N_209_1_Kozielecki.pdf
- Limont W., *Uczeń zdolny. Jak go rozpoznać i jak z nim pracować*, Gdańsk 2010.
- Łasiński G., *Sztuka prezentacji*, Poznań 2000.
- Młodzież 2010*. Opinie i diagnozy nr 19, CBOS, Warszawa 2011.
- Nalaskowski S., *Metody nauczania*, Toruń 2000.
- Niemierko B., *Kształcenie szkolne. Podręcznik skutecznej dydaktyki*, Warszawa 2007.
- Nęcka E., *Psychologia twórczości*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2003.
- Okła G., *Metoda projektów w nauczaniu historii*, „Wiadomości Historyczne”, 2000, nr 1.
- Osiński Z., *Edukacja historyczna w Internecie – mrzonki czy realne możliwości?*, „Wiadomości Historyczne”, 2007, nr 1.
- Osiński J., *Edukacja historyczna a kształtowanie kompetencji poszukiwanych na rynku pracy*, „Wiadomości historyczne”, 2009, nr 5.
- Paśich L., *Koncepcja rozwoju zdolności Josepha Renzulliego jako podstawa programów edukacyjnych wspierania uczniów zdolnych w: Praca z uczniem zdolnym – teoria i praktyka*, pod red. T. Gizy i I. Pał-gan, WSNSiT, Radom 2012.
- Podstawa programowa z komentarzami. Edukacja przedszkolna i wczesnoszkolna*, t. 1, Warszawa 2009.
- Podstawa programowa z komentarzami. Edukacja historyczna i obywatelska*, t. 4, Warszawa 2009.
- Renzulli's Three-Ring- Conception-of Giftedness; [online] http://www.gigers.com/matthias/gifted/three_rings.html
- Rimm S., *Bariery szkolnej kariery. Dlaczego dzieci zdolne mają słabe stopnie?*, WSiP, Warszawa 1994.
- Smith A., *Przyspieszone uczenie się w klasie*, Wojewódzki Ośrodek Metodyczny, Katowice 1997.
- Szymczyk J., *Kompetencje zawodowe nauczycieli w pracy z uczniami zdolnymi*, Poszukiwania. Poradnik Edukacyjny, 2001, nr 2.
- Sztuka nauczania. Czynności nauczyciela*, pod red. K. Kruszewskiego, PWN, 1994.
- Taraszkiewicz M., *Biuletyn Maturalny. Stawianie celów. Co warto o tym wiedzieć?* Publikacja współfinanso-wana przez EFS, CKE, Warszawa 2006.
- Taraszkiewicz M., *Jak uczyć jeszcze lepiej*, Wydaw. Arka, Poznań 2001.
- Tyszkowa M., *Zdolności, osobowość i działalność uczniów*, PWN, Warszawa 1990.
- Wesołowska A.M., *Poradnik prawny. Bezpieczeństwo młodzieży*, Warszawa 2008.
- Wojdon J., *Kto robi notatki...*, „Wiadomości Historyczne”, 2006, nr 5.

Wojdon J., *Technologia informacyjna w warsztacie nauczyciela webquest*, <http://www.cen.uni.wroc.pl/Pilski/28.pdf>

Zdolni w szkole, czyli o zagrożeniach i możliwościach rozwojowych uczniów zdolnych. Poradnik dla nauczycieli i wychowawców, pod red. W. Limont, J. Cieślukowskiej, D. Jastrzębskiej, Publikacja współfinansowana przez UE w ramach EFS, ORE, Warszawa 2012.

Warto przeczytać

Edukacja obywatelska we współczesnej szkole, pod red. S. Kiliana, Kraków 2010.

Edukacja historyczna i obywatelska w szkolnictwie ponadgimnazjalnym, pod red. G. Pańko, J. Wojdon, Toruń 2003.

Gardner H., *Pięć umysłów przyszłości. Kontynuacja bestsellera Inteligencje wielorakie*, Wydawnictwo Laurum, Warszawa 2009.

Gladwell M., *Punkt przełomowy. O małych przyczynach wielkich zmian*, Wydawnictwo Znak, Kraków 2009.

Gladwell M., *Poza schematem. Sekrety ludzi sukcesu*, Wydawnictwo Znak, Kraków 2009.

Karwowski M., *Konstelacje zdolności. Typy inteligencji a kreatywność*. Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2005.

Mikina A., Zajac B., *Jak wdrażać metodę projektów*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2006.

Multimedia w edukacji historycznej i społecznej, pod red. J. Rulki, B. Tarnowskiej, Bydgoszcz 2002.

Nęcka E., *Proces twórczy i jego ograniczenia*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 1995.

Salcher A., *Utalentowany uczeń i jego wrogowie*, Wydawnictwo Oświatowe FOSZE, Rzeszów 2009.

Szmidt K. J., *Porządek i przygoda – lekcje twórczości. Przewodnik metodyczny dla nauczycieli*, WSiP, Warszawa 1997.

Tokarz M., *Argumentacja. Perswazja. Manipulacja. Wykłady z teorii komunikacji*, Gdańsk 2006.

Trzeci sektor. Edukacja obywatelska, ISP, Warszawa 2009, nr 17.

Współczesna dydaktyka historii. Zarys encyklopedyczny dla nauczycieli i studentów, pod red. J. Maternickiego, Warszawa 2004.

Wychowanie obywatelskie. Studium porównawcze i empiryczne, pod red. Z. Melosika i K. Przyszczypkowskiego, Toruń-Poznań 1998.

Wybrane strony internetowe

Biblioteka Cyfrowa Ośrodka Rozwoju Edukacji; <http://www.bc.ore.edu.pl/dlibra>

Biuro Analiz Sejmowych; <http://www.bas.sejm.gov.pl/studia.php>

Centrum Badania Opinii Społecznej; http://www.cbos.pl/PL/home_pl/cbos_pl.php

Centrum Edukacji Obywatelskiej; <http://www.ceo.org.pl/>

Główny Urząd Statystyczny; <http://www.stat.gov.pl/gus>

Internetowy System Aktów Prawnych; <http://isap.sejm.gov.pl/>

Instytut Spraw Publicznych; <http://www.isp.org.pl/>

Ośrodek Rozwoju Edukacji; <http://www.ore.edu.pl/>

Senat Rzeczypospolitej Polskiej; <http://www.senat.gov.pl/>

Sejm Rzeczypospolitej Polskiej; <http://www.sejm.gov.pl/>

Polski Instytut Spraw Międzynarodowych; <http://www.pism.pl/pl>

Portal Edukacji Ekonomicznej; <http://www.nbportal.pl/pl/np>

Rada Europy. Edukacja obywatelska; http://www.coe.int/t/dg4/education/edc/default_EN.asp

Krajowa Rada Radiofonii i Telewizji; <http://www.krrit.gov.pl/>

Wykaz ilustracji

Zdjęcie Mahatmy Ghandiego [dostęp 12.11.2012]. Dostępny w World Wide Web:

<http://larryjamesurbandaily.blogspot.com/2010/09/ghandis-worldview.html>

Zdjęcie Alberta Einsteina [dostęp 12.11.2012]. Dostępny w World Wide Web:

http://s.v3.tvp.pl/images/9/c/c/uid_9cc9c8c3bc42bb2c107f4647bae33f4e1349221311244_width_700_play_0_pos_3_gs_0.jpg

Filippo Brunelleschi [dostęp 12.11.2012]. Dostępny w World Wide Web:

http://etc.usf.edu/clipart/51900/51930/51930_brunelleschi_lg.gif

Niniejszy poradnik stanowi interesującą próbę wypracowania koncepcji pracy z uczniem zdolnym na zajęciach z wiedzy o społeczeństwie. Publikacja wyróżnia się przemyślaną koncepcją oraz rzetelnością merytoryczną. Autorki przedstawiły w niej problematykę pracy z uczniem zdolnym z perspektywy teorii badań naukowych i praktyki dydaktycznej, co umożliwi nauczycielowi zrozumienie złożonej natury zdolności.

Przemyślany wybór wątków wiodących ukazuje różne wymiary pracy z uczniem zdolnym na wszystkich etapach edukacyjnych. W poradniku dokonano niezbędnej i odważnej selekcji rozległych treści kształcenia. Uznanie budzi pomysł wprowadzenia metafor określających kolejne typy uzdolnień, które mogą być rozwijane poprzez różne oddziaływania dydaktyczne na lekcjach wiedzy o społeczeństwie.

Na wyróżnienie zasługuje także obudowa dydaktyczna poradnika. Rozległość i różnorodność propozycji metodycznych, inspirujących nauczycieli do ich twórczego i innowacyjnego wykorzystania, ma fundamentalne znaczenie dla rozwijania zdolności, kompetencji społeczno-obywatelskich oraz samodzielności intelektualnej uczniów.

Grażyna Okła
recenzentka poradnika

OŚRODEK ROZWOJU EDUKACJI

Aleje Ujazdowskie 28

00-478 Warszawa

tel. 22 345 37 00, fax 22 345 37 70

mail: sekretariat@ore.edu.pl

www.ore.edu.pl

egzemplarz bezpłatny

